

**Raportul
asupra cercetării
privind aplicarea arestării preventive
în Republica Moldova**

Elaborat de Erik Svanidze

în baza contribuțiilor individuale și a datelor colectate de

Lilian Apostol

Vasile Cantarji

Ion Chirtoacă

Radu-Florin Geamănu

Ion Graur

Dumitru Obadă

Sergiu Ursu

Decembrie 2019

Acest document a fost elaborat în cadrul Programului „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova”, finanțat de Guvernul Norvegiei și implementat de Consiliul Europei. Opiniile exprimate în acest document sunt ale autorilor și nu reflectă neapărat poziția Consiliului Europei sau a donatorilor.

CUPRINS:

INTRODUCERE	5	
CAPITOLUL 1. EXAMINAREA ȘI ANALIZA HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI INDIVIDUALE PRIVIND APLICAREA ARESTĂRII PREVENTIVE (EXAMINAREA HOTĂRÂRILOR)		7
1.1 Considerații operaționale.....	7	
1.2 Bănuiala rezonabilă.....	8	
1.3 Temeiurile pentru arestare	24	
1.4 Proportionalitatea din punct de vedere al insuficienței alternativelor	37	
1.5 Alte încălcări	41	
CAPITOLUL 2. EXAMINAREA ȘI ANALIZA DOSARELOR GENERALE SELECTATE (EXAMINAREA DOSARELOR).....		43
2.1 Considerații operaționale.....	43	
2.2 Constatări specifice	44	
CAPITOLUL 3. EXAMINAREA ȘI ANALIZA HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI SELECTATE, A DOSARELOR ȘI A MATERIALELOR RELEVANTE ALE ȘEDINTELOR DE JUDECATĂ PRIVIND PROCESELE CARE SOLICITĂ DESPĂGUBIRI PENTRU ARESTĂRI ILEGALE (EXAMINAREA PROCESELOR).		53
3.1 Considerații operaționale.....	53	
3.2 Constatări substanțiale și analize	53	
CAPITOLUL 4. ANALIZA DATELOR STATISTICE OFICIALE		60
CONCLUZII GENERALE		65
RECOMANDĂRI		66
ANEXE		69
Anexa 1. Metodologia de desfășurare a Cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova .		69
Anexa 2. Analiza cadrului legislativ și de reglementare instituțională intern		69
Anexa 3. Studiu comparativ asupra arestării preventive. Practica unor state membre ale Consiliului Europei. ...		69
Anexa 4. Analiza chestionarelor aplicate în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților		69

Lista de abrevieri

CC – Codul Penal

CEDO, Convenția – Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

CoE – Consiliul Europei

CPP – Codul de procedură penală al Republicii Moldova

CP – Codul penal al Republicii Moldova

CtEDO, Curtea – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CSM – Consiliul Superior al Magistraturii

Curtea Supremă – **Curtea Supremă de Justiție din Republica Moldova**

SAL – Soluționarea alternativă a litigiilor

INTRODUCERE

Raportul asupra Cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova (denumit în continuare - Raportul) prezintă rezultatele demersului de cercetare desfășurat în cadrul Programului Consiliului European „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova”, finanțat de Guvernul Norvegiei.

Programul urmărește obiectivul general de spori respectarea drepturilor omului și a principiilor statului de drept prin sprijinirea autorităților naționale în promovarea unui sistem al justiției penale care funcționează în mod eficient în baza principiilor umanizării, justiției restaurative și de reintegrare socială.

Raportul a fost elaborat în baza datelor colectate și prelucrate în cadrul Cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova¹ (denumită în continuare – Cercetarea), în conformitate cu Metodologia de realizare a acesteia (denumită în continuare – Metodologia). Raportul consolidează toate componentele Cercetării. În special, Raportul abordează rezultatele examinării și analiza hotărârilor judecătorești individuale selectate și a materialelor ședințelor de judecată privind aplicarea arestării preventive (Examinarea hotărârilor), precum și a dosarelor generale relevante (Examinarea dosarelor).

Mai mult, acesta prelucrează rezultatele examinării și analizei hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor și materialelor relevante ale ședințelor de judecată în procesele privind solicitările de despăgubiri pentru arestări ilegale (Examinarea proceselor).

Cercetarea este încadrată temporal în perioada 1 ianuarie 2013 - 31 decembrie 2018.

În conformitate cu principiul neimplicării în administrarea justiției, Examinările au analizat doar procesele penale (cauzele) finalizate, nependinte, cu încheieri sau hotărâri definitive de încetare a urmăririi penale. Această abordare a fost coordonată și acceptată de Consiliul Superior al Magistraturii.² Drept urmare, această cerință a afectat perioada cronologică reală a Examinărilor, fiind excluse hotărârile adoptate în anul 2018.³ Respectiv, Cercetarea a vizat doar hotărârile adoptate pe parcursul anilor 2013-2017. Starea de fapt și practica judiciară au fost abordate în cadrul celorlate componente ale Cercetării.

Datele primare au fost prelucrate și generalizate de către consultantul național în domeniul sociologiei sub îndrumarea consultantului internațional principal, prin întocmirea setului general de corelații și a tabelelor/graficelor ilustrative relevante, care constituie rezultatele Examinărilor. Colectarea datelor primare a avut loc în perioada martie - mai 2019. Generalizarea de bază și rezumatul datelor primare au fost finalizate la sfârșitul lunii mai 2019 și au fost utilizate pentru discuții structurate, în cadrul Conferinței Internaționale care a avut loc în cadrul Programului la 4 iunie 2019 la Chișinău, precum și a celor cinci Paneluri de discuții cu grupurile de profesioniști din domeniul juridic, academicieni și reprezentanți ai ONG-urilor și consultărilor cu autoritățile și reprezentanții societății civile (denumite în continuare – Paneluri de discuții).⁴ Rezultatele deliberărilor la aceste evenimente sunt încorporate și abordate în analiza și recomandările sugerate mai jos. Raportul abordează, de asemenea, și analiza datelor statistice oferite de instituțiile naționale din domeniul justiției penale (Analiza datelor statistice).

¹ În scopul Cercetării, termenii „arestare prealabilă sau preventivă”, „detenție preventivă”, „deținere în custodie” sunt tratați ca sinonime și se referă la măsura prevăzută de Articolul 185 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

² A se vedea Hotărârea nr.13/1 din 15 ianuarie 2019 în Anexa nr.1 la Metodologie.

³ Deși unele dintre deciziile pronunțate în 2018 ar putea viza procesele (cauzele) finalizate până la momentul examinării, numărul acestora ar fi nesemnificativ pentru asigurarea reprezentativității adecvate a constatărilor.

⁴ Organizate la 2,3 iulie, 6, 26 și, respectiv, 27 septembrie 2019.

Astfel, Raportul corelează constatările și rezultatele obținute în cadrul Analizei cadrului legislativ și de reglementare instituțională intern (Analiza legislației), Studiului comparativ privind arestarea preventivă. Practica unor state membre ale Consiliului Europei (Studiu comparativ), precum și Analizei chestionarelor aplicate în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților (Sondaj), elaborate de consultanții relevanți. Împreună cu prezentul Raport, acestea cuprind setul rezultatelor Cercetării și sunt prezentate într-un singur pachet.

Pe lângă rezultatele Examinărilor și analiza acestora, Raportul oferă observații și concluzii generalizate cu privire la starea de lucruri referitoare la aplicabilitatea arestării preventive în Republica Moldova, cu considerente relevante care abordează în mod specific problemele legislative, de practică, instituționale și de consolidare a capacităților. Raportul include recomandări specifice autorităților moldovene, care vizează asigurarea faptului că politicile interne, cadrul legal, inclusiv practica sunt în acord cu standardele internaționale. În combinație cu Metodologia, Analiza legislației, Studiul comparativ și Sondajul, constituie Dosarul de cercetare.

Principalele constatări și concluzii sunt evidențiate prin subliniere. La rândul lor, recomandările sunt încorporate în mod corespunzător și sunt subliniate și evidențiate cu caractere aldine și cursive.

Capitolul 1. Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești individuale privind aplicarea arestării preventive (Examinarea hotărârilor)

1.1 Considerații operaționale

Examinarea hotărârilor a avut loc în baza dosarelor relevante ale judecătorilor de instrucție și ale curților de apel⁵ care vizează aplicarea (sau refuzul de a aplica) arestarea preventivă, inițiată prin demers al procurorilor sau al apărării cu privire la arestarea preventivă. În special, Examinarea hotărârilor s-a axat pe:

- arestarea inițială, adică hotărârile inițiale privind aplicarea arestării preventive atât ale judecătorilor de instrucție, cât și ale judecătorilor de primă instanță (inclusiv cele emise *in absentia* și cele care schimbă din măsură neprivativă de libertate etc.);
- revizuirea, hotărârile privind examinarea demersului (demersurilor) depuse în temeiul articolelor 190-195 CPP (inclusiv ale judecătorilor de primă instanță, când iau în considerare demersurile relevante);
- prelungirea, adică hotărâri de prelungire a arestării (inclusiv de către judecătorii de primă instanță);
- recursuri relevante, adică hotărâri pronunțate în ordine de recurs împotriva hotărârilor inițiale de aplicare/refuz a arestării inițiale sau de revizuirea a acesteia.

După cum prevede Metodologia Cercetării, Examinarea hotărârilor a fost efectuată de către cei patru consultanți naționali prin completarea întrebărilor din Lista de evaluare Nr.1.⁶ Aceștia au colectat datele în format electronic, cu ajutorul unui dispozitiv tehnic prevăzut cu un script special și le-au transmis pentru a fi prelucrate și generalizate de consultantul în sociologie.⁷ Examinarea hotărârilor a cuprins 421 de dosare. Eșantionarea efectivă a hotărârilor examinate este prezentată în tabelul de mai jos.

Eșantionarea hotărârilor procesate pe baza Listei de evaluare Nr.1

	2013	2014	2015	2016	2017	Total
Curtea de Apel Chișinău	4	4	3	4	3	18
Curtea de Apel Bălți	1	1	0	1	1	4
Judecătoria Chișinău, sediul Botanica	10	13	6	11	8	48
Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani	13	19	0	5	10	47
Judecătoria Chișinău, sediul Centru	12	19	12	16	16	75
Judecătoria Chișinău, sediul Ciocana	0	0	9	1	13	23
Judecătoria Chișinău, sediul Rîșcani	3	6	4	4	3	20
Judecătoria Bălți	2	5	3	3	4	17
Judecătoria Anenii-Noi	0	5	2	1	2	10
Judecătoria Cahul	2	2	1	2	3	10
Judecătoria Ceadâr-Lunga	2	4	3	2	1	12
Judecătoria Cimișlia	1	5	3	1	1	11
Judecătoria Criuleni	1	4	2	1	2	10
Judecătoria Dondușeni	0	3	1	3	4	11

⁵ Sistemul judiciar din Republica Moldova le prelucrează și le păstrează în dosare autonome, dedicate măsurilor preventive specifice.

⁶ A se vedea Anexa nr.2 la Metodologie.

⁷ A se vedea în Metodologie secțiunea privind componența și responsabilitățile membrilor echipei de cercetare.

Judecătoria Fălești	2	2	3	2	3	12
Judecătoria Hîncești	1	3	1	4	1	10
Judecătoria Nisporeni	1	3	1	3	2	10
Judecătoria Ocnița	1	6	2	1	1	11
Judecătoria Rezina	1	3	2	2	2	10
Judecătoria Soroca	1	5	2	1	2	11
Judecătoria Șoldănești	1	4	0	2	3	10
Judecătoria Taraclia	1	7	0	1	2	11
Judecătoria Ungheni	2	2	2	2	2	10

Așa precum indică Metodologia de cercetare, hotărârile pentru examinare au fost selectate în mod aleatoriu în conformitate cu parametrii generali definiți în cerințele sociologice (reprezentativitate), iar distribuția lor a fost identificată prin raportare la datele statistice privind hotărârile judecătorești adoptate în perioada supusă Cercetării.⁸

Analiza hotărârilor urmărește structura Listei de evaluare nr.1, care la rândul său, a fost proiectată în corespundere cu încălcările tipice identificate în faza pregătitoare a Cercetării, ca tipare-cheie constatate în hotărârile CtEDO în cauze împotriva Republicii Moldova. Aceasta a fost confirmată de alte componente ale Cercetării. Structura listei de evaluare nr.1, datele colectate, analiza și secțiunile relevante din acest capitol vizează bănuiala rezonabilă, motivele arestării, precum și alte încălcări repetitive punctuale ale dreptului la libertate și siguranță, constatate deja în alte jurisdicții și/sau anticipate pentru Republica Moldova.⁹

Pe lângă cifrele generale (totale) de la punctele abordate, în scopul evaluării, de regulă, datele colectate au fost dezagregate, prelucrate și analizate în ceea ce privește tipurile de instanțe judecătorești (judecători de instrucție și de recurs), regiunile (Chișinău și restul țării) și aspectele cronologice (pentru urmărirea tendințelor în perioada vizată). În plus, analiza unor itemi se bazează pe dezagregări suplimentare, conform unor criterii suplimentare sau corelate între ele corespunzător.

1.2 Bănuiala rezonabilă

Examinarea hotărârilor în baza acestei părți din Lista de evaluare nr.1 s-a concentrat în mod special pe cerința bănuiei rezonabile și a cazurilor tipice de încălcări. În special, aceasta a evaluat starea de fapt în ceea ce privește oportunitatea abordării și fundamentării atributelor de fapt și de drept (și persistența ulterioară) a bănuiei rezonabile în cadrul procedurilor relevante și a hotărârilor pronunțate de sistemul judiciar (judecătorii de instrucție și curțile de apel).¹⁰ Corespunzător, această parte a Examinării hotărârilor și a Raportului evaluează prestația părților și a sistemului judiciar cu referire la abordarea generală și calitatea motivării în ceea ce privește cerința unei bănuiei rezonabile, în sensul articolului 5 § 1 lit. c) CEDO.

Criteriile de evaluare s-au bazat pe jurisprudența CtEDO și cerințele sale ca motivarea judiciară rezultantă să fie concretă, clară și bazată pe analiza probelor și a circumstanțelor particulare ale cazului dat; evitarea formulărilor stereotipice și a referințelor generale, inclusiv citatele simple ale hotărârilor CtEDO. S-a ținut

⁸ A se vedea Anexa nr.5 la Metodologie.

⁹ Pe lângă elementele relevante ale Metodologiei, vă rugăm să consultați și Analiza legislației cu referințele respective.

¹⁰ Pentru analiza detaliată a hotărârilor CtEDO împotriva Moldovei și starea executării acestora, consultați materialele menționate în nota de subsol precedentă.

cont de faptul că legislația națională definește clar bănuiala rezonabilă (articolul 6 pct. 4³) CPP) și obligațiile specifice de motivare (articolul 308 alin. (8) lit. f) CPP).¹¹

Mai mult, s-a subliniat faptul că probele și argumentele relevante pentru evaluarea bănuielii rezonabile se pot baza pe, dar fără a se limita la, rapoartele ofițerilor de poliție, mărturiile victimelor și pot conține fapte sau circumstanțe, care dovedesc că acuzatul ar fi putut săvârși o infracțiune.

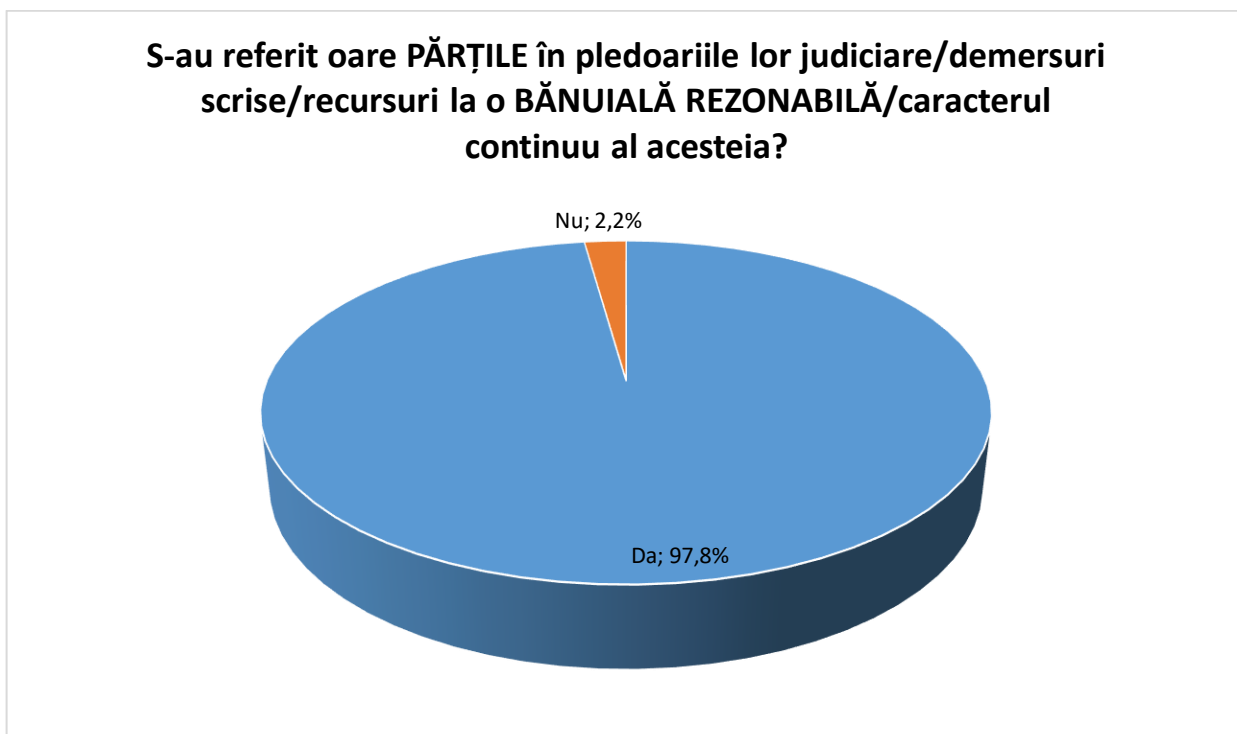
Considerații generale

Întrebarea generală introductivă în cadrul acestei părți urmărește să identifice **dacă, în pledoariile lor judiciare, vreuna dintre părți a făcut referire la cererile scrise, recursuri cu privire la bănuiala rezonabilă și persistența acesteia** (dacă este cazul). Persistența a fost evaluată în contextul arestării continue (prelungirea acesteia).

Datele colectate în urma acestei întrebări au înfățișat starea de fapt generală potrivit căreia condiția bănuielii rezonabile a devenit o parte integrantă a cadrului legal național, ceea ce se înțelege a fi o combinație între legislație și practică. Acest lucru a fost confirmat de Panelurile de discuții, precum și de Sondaj. Acesta din urmă a confirmat că există o înțelegere generală a bănuielii rezonabile, fie ca o condiție prealabilă pentru privarea legală de libertate și siguranța persoanei, fie ca un element presupus, care se referă la fondul acuzațiilor penale.¹²

În pofida dispozițiilor legislative clare, repetitive și directe, și a jurisprudenței corespunzătoare a CtEDO, și a practicilor naționale considerabile, au existat cazuri în care această condiție prealabilă a fost complet omisă.

Diagrama Nr.1

¹¹ *Ibid.*

¹² A se vedea Sondajul. În mod special, părțile acestuia referitoare la Întrebările nr.10 și nr.18.

Datele dezagregate în funcție de parametrii-cheie sugerează următoarele cifre:

Tabelul A

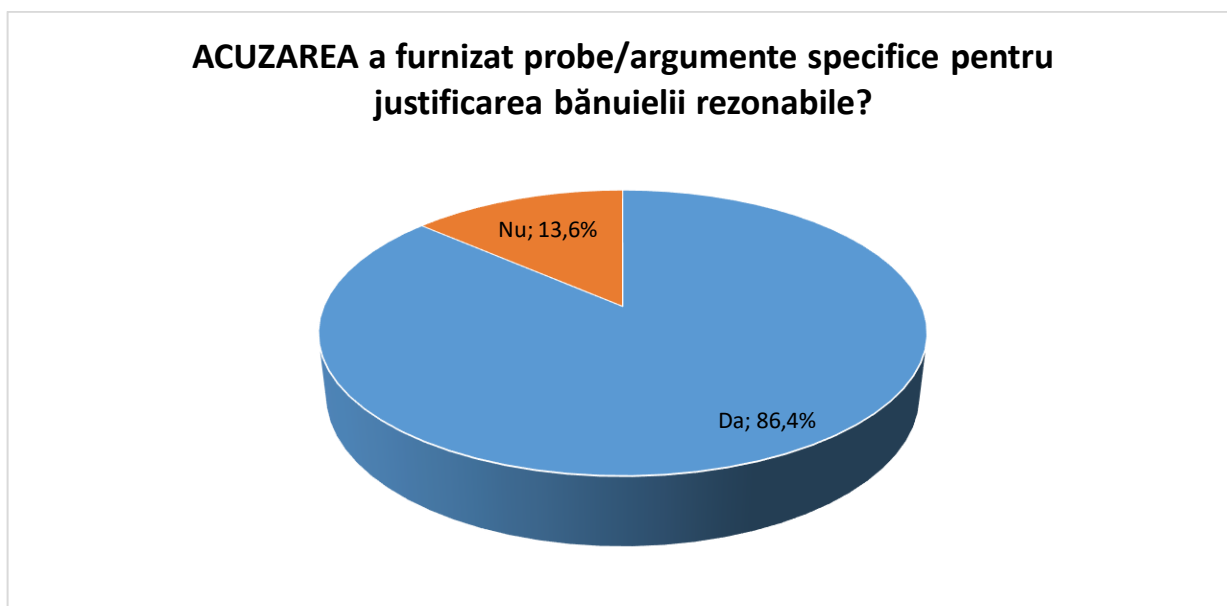
S-au referit oare PĂRȚILE în pledoariile lor judiciare/demersuri scrise/recursuri la o BĂNUIALĂ REZONABILĂ/caracterul continuu al acesteia?		Da	Nu
Total:		97,8%	2,2%
Tip de instanță:	Curte de apel	100,0%	0,0%
	Judecătoria	97,7%	2,3%
Regiune:	Chișinău	96,5%	3,5%
	Raioane	99,4%	0,6%
An:	2013	98,4%	1,6%
	2014	99,2%	0,8%
	2015	95,2%	4,8%
	2016	98,6%	1,4%
	2017	96,6%	3,4%

Observațiile cheie făcute în această privință se referă la o prestație îmbunătățită a curților de apel, care au reușit întotdeauna cel puțin să facă trimitere la bănuiala rezonabilă și a judecătorilor de instrucție din regiuni. Deși există o dinamică oarecum controversată, fluctuația este nesemnificativă și nu poate fi atribuită niciunui aspect legislativ sau altor evoluții și factori.

Acuzarea

Lista de evaluare nr.1 și Examinarea hotărârilor s-au concentrat, în mod special, pe prestația părților și a sistemului judiciar referitor la îndeplinirea standardelor privind abordarea cerinței referitoare la bănuiala rezonabilă. Nișa referitoare la urmărirea penală a fost acoperită de întrebarea principală nr. 11 - **dacă procurorii au furnizat probe, argument(e) specific(e) care demonstrează o bănuială rezonabilă și întrebări subsecvente care detaliază practica**. Rezultatele Examinării demonstrează că, într-un număr considerabil de cazuri, procurorii nu respectă standardele naționale și ale CtEDO. Aceștia au eșuat în a face acest lucru în 13,6% din demersurile și procedurile relevante.

Diagrama Nr.2

Tabelul B

ACUZAREA a furnizat probe/argumente specifice pentru justificarea bănuielii rezonabile?		Da	Nu
Total:		86,4%	13,6%
Tip de instanță:	Curte de apel	86,4%	13,6%
	Judecătorie	86,4%	13,6%
Regiune:	Chișinău	82,3%	17,7%
	Raioane	91,7%	8,3%
An:	2013	83,9%	16,1%
	2014	90,4%	9,6%
	2015	74,2%	25,8%
	2016	87,7%	12,3%
	2017	89,9%	10,1%

Cifrele dezagregate sugerează că procurorii din afara Chișinăului au o prestație mai bună. Nu există nicio diferență în această privință între instanțele în care ei sunt implicați.

Examinarea a ținut cont, în special că, înainte de iunie 2016, procurorii trebuiau să demonstreze bănuiala rezonabilă în cadrul legal general, pentru a oferi instanțelor motivele și probele necesare. De atunci, articolul 308 alin. (6) CPP a statuat direct că acuzarea trebuie să le prezinte în demersurile lor. Dinamica cronologică a rezultatelor sugerează că a existat un anumit efect pozitiv al demersului legislativ în cauză. Prin urmare, se poate presupune că, înrăutățirea situației în continuare în ceea ce privește abordarea acestei condiții a fost evitată prin intervenția legislativă (pe lângă alți factori și măsuri luate).

Prestația acuzării a fost evaluată mai detaliat de următorul articol (întrebarea nr.12), specificând **ce probe/circumstanțe invocă procurorii pentru a demonstra bănuiala și persistența acesteia**. Datele au confirmat următoarea tendință generală și unele indicii ale deficiențelor și neajunsurilor practicii date.

Tabelul C

Ce PROBE/CIRCUMSTANȚE DE FAPT au fost invocate de ACUZARE pentru justificarea bănuielii/persistența acesteia (dacă este cazul)?		Mărturia victimei și/sau a martorului	Informații operative ale poliției/serviciului de informații și securitate și/sau informatorilor, agenților sub acoperire	Informații SECRETIZATE ale poliției/ serviciului de informații și securitate și/sau informatorilor, agenților sub acoperire	Reținerea <i>in flagrante delicto</i>	Martor care identifică învinuitul/bănuitul	Altele
Total:		70,1%	18,0%	0,7%	5,1%	13,6%	66,4%
Tip de instanță:	Curte de apel	72,7%	22,7%	0,0%	4,5%	0,0%	68,2%
	Judecătorie	69,9%	17,7%	0,8%	5,1%	14,4%	66,3%
Regiune:	Chișinău	61,0%	21,2%	1,3%	6,1%	6,9%	63,6%
	Raioane	81,7%	13,9%	0,0%	3,9%	22,2%	70,0%
An:	2013	66,1%	24,2%	0,0%	3,2%	14,5%	66,1%
	2014	80,8%	14,4%	0,0%	6,4%	12,8%	62,4%
	2015	56,5%	21,0%	0,0%	4,8%	8,1%	74,2%

	2016	67,1%	16,4%	2,7%	4,1%	11,0%	67,1%
	2017	69,7%	18,0%	1,1%	5,6%	20,2%	66,3%

Așa cum era de așteptat, majoritatea absolută a cererilor a fost confirmată de declarațiile victimelor și ale martorilor, inclusiv cele care îl implică în mod direct pe acuzat. Proporția reținerii în *flagrante delicto* este rezonabilă și nu sugerează că aceasta este neobișnuită în funcție de frecvența preconizată a unor astfel de cazuri sau relevanța circumstanțelor și a factorilor asociați.

În ciuda acestui fapt, aceasta a confirmat o utilizare destul de frecventă a informațiilor operative ale poliției/serviciului de informații și/sau informatorilor poliției, fapt care reprezintă o problemă în ceea ce privește suficiența justificării bănuielilor rezonabile.¹³ Deși cifrele se încadrează în marja preconizată, acestea sunt considerabile și sugerează **concentrarea pe problema generală a garanțiilor minime, inclusiv egalitatea armelor, aplicabilă procedurilor în materie de utilizare a informațiilor și datelor operative și a cerințelor aferente în activitățile de consolidare a capacităților și alte intervenții metodologice viitoare**. Pe o notă pozitivă, trebuie subliniat faptul că, este un aspect excepțional ca procurorii să utilizeze informații confidențiale, informații secretizate ale poliției, serviciului de informații și/sau informatorilor poliției, o practică care ar putea constitui aproape automat un risc ridicat de încălcare a acestor garanții.¹⁴

S-a observat că, în afară de declarațiile obișnuite ale martorului (victimei) și alte puncte obișnuite invocate pentru demonstrarea bănuielii rezonabile, procurorii s-au baza și pe reținerea anticipată, percheziție, examinarea locului infracțiunii, sechestrul, procese-verbale de prezentare spre recunoaștere, rapoartele medicale și alte rapoarte de expertiză, precum și alte mijloace de probă. Cu toate acestea, o parte considerabilă a cazurilor în care procurorii s-au limitat la probele obișnuite, ar putea indica o abordare încă formală și tipizată (stereotipă) în această privință.¹⁵

Mai mult decât atât, Examinarea a dezvăluit cazuri izolate în care procurorii au menționat doar existența declarației victimei și existența martorilor, fără a furniza copii sau date exacte cu privire la acestea; demersurile conțineau informații referitoare la dovezi suficiente, fără a indica exact care sunt acestea; invocau severitatea și circumstanțele infracțiunii. În combinație cu trimiterea ocazională la temeiurile arestării, transpare faptul că, în pofida unei înțelegeri generale a importanței bănuielii rezonabile, un număr considerabil de procurori (precum și judecători și, în special, avocați) întâmpină dificultăți în a înțelege esența acestora și aspectele practice de aplicare a ei.¹⁶

În consecință, constatările indică în mod clar că, în ciuda dispozițiilor legislative adecvate introduse din anul 2006 și a conștientizării generale,¹⁷ **procurorii (precum și alți profesioniști din domeniul juridic) au nevoie de consolidarea suplimentară și periodică a capacităților în ceea ce privește conținutul și aspectele practice specifice aplicării conceptului de bănuială rezonabilă, temeiurilor de arestare¹⁸ și a dispozițiilor legale și nuanțelor relevante ale jurisprudenței CtEDO. Instruirile lor ar trebui să utilizeze rezultatele detaliate ale Examinării și alte materiale ale Cercetării**.

¹³ A se vedea *Labita c. Italiei*, Hotărârea CtEDO [CG] din 06.04.2000, Cererea Nr.26772/95, §156 și următoarele.

¹⁴ A se vedea *Ovsjannikov c. Estoniei*, Hotărârea CtEDO [CG] din 20.02.2014, Cererea Nr. 1346/12, §64-78.

¹⁵ Nu este realist faptul că în peste 1/3 din cazuri nu au existat alte dovezi disponibile care să ateste bănuiala, în afara celor obișnuite.

¹⁶ A se vedea Sondajul. În mod special, părțile acestuia referitoare la întrebările nr. 10 și nr. 18.

¹⁷ A se vedea Analiza legislației cu referințe suplimentare.

¹⁸ A se vedea mai jos secțiunea următoare a prezentului Raport.

Apărarea

Prestația apărării în ceea ce privește gestionarea cerinței referitoare la bănuiala rezonabilă a fost abordată printr-o întrebare generală și una mai specifică. Lista de evaluare nr.1 (întrebarea nr.13) a chestionat **dacă apărarea a prezentat probele/argumentele specifice cu referire la bănuiala rezonabilă**. Cifrele totale și dezagregate colectate în urma acestei întrebări indică în mod clar că există deficiențe grave în ceea ce privește nivelul prestației apărării în operarea cu cerința bănuiei rezonabile. Este deosebit de alarmant atunci când aceasta este evaluată în combinație cu întrebarea ulterioară (nr.14), care a măsurat în ce măsură apărarea a **adresat/respins cel puțin probe-cheie/argument(e) specific(e) care demonstrează bănuiala rezonabilă invocată procurori**. Datele atestă că aceasta, nu numai că a omis să le invoce la fiecare a doua ocazie, dar, în plus, în 2/3 din cazuri, nu s-a opus acuzării. Deși acest lucru ar putea include anumite cazuri clare, în care s-a considerat inadecvat să se conteste comunicările și probele, și motivele relevante, proportia este totuși foarte mare. Este un context în care apărarea, prin însăși natura funcției și rolului său procedural, trebuie să acționeze și să conteste demersurile acuzării și să se concentreze pe bănuiala rezonabilă, precum și pe temeiurile arestării și alte considerente conexe.

Diagrama Nr.3

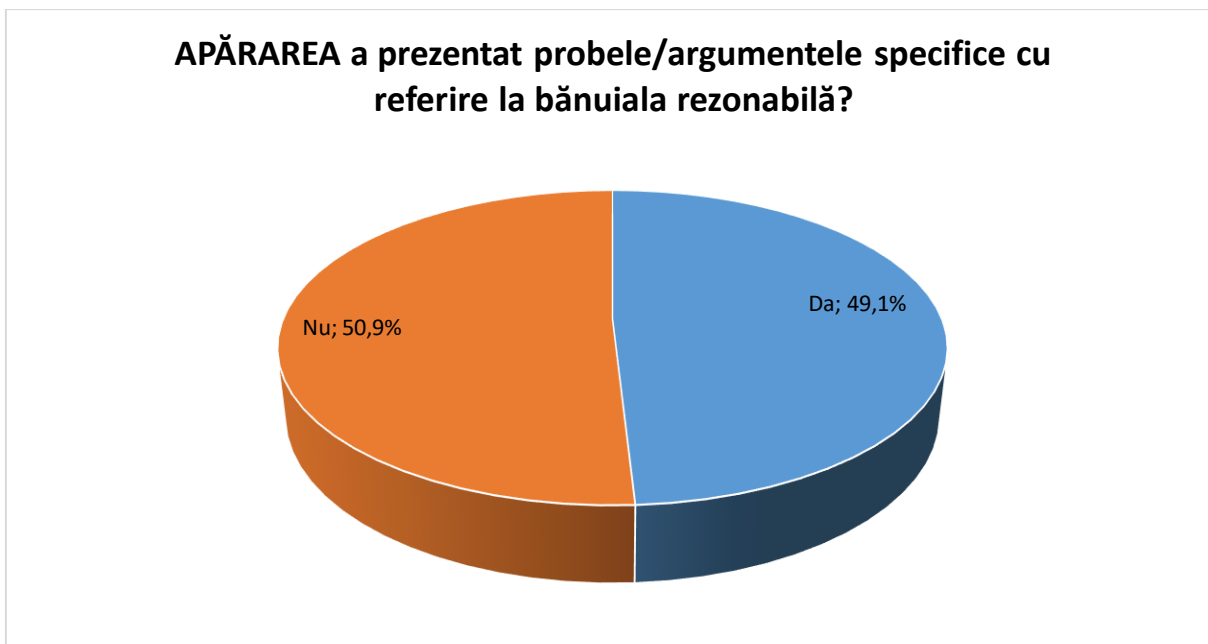
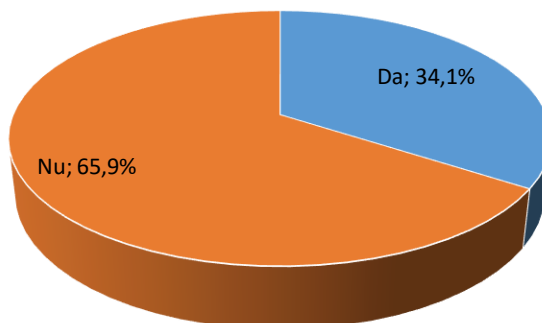

Diagrama Nr.4

APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele invocate de procuror cu referire la bănuială rezonabilă?

În anul 2013, apărarea a reușit să abordeze probele și argumentele-cheie ale acuzării cu privire la bănuiala rezonabilă în 45,2% din cazuri, în timp ce în anul 2017 doar în 24,7% din cazuri. Există anumite aspecte care ridică îngrijorări serioase în cazul analizării datelor dezagregate.

Tabelul D

APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele invocate de procuror cu referire la bănuială rezonabilă?		Da	Nu
Total:		34,1%	65,9%
Tip de instanță:	Curte de apel	68,2%	31,8%
	Judecătorie	32,1%	67,9%
Regiune:	Chișinău	41,6%	58,4%
	Raioane	24,4%	75,6%
An:	2013	45,2%	54,8%
	2014	37,6%	62,4%
	2015	30,6%	69,4%
	2016	32,9%	67,1%
	2017	24,7%	75,3%

În primul rând, există o diferență considerabilă între Chișinău și celelalte regiuni ale țării, ceea ce sugerează că apărarea are o performanță mai scăzută în afara capitalei. Aceeași diferență este și mai vizibilă, în această privință, între procedurile în primă instanță (în fața judecătorilor de instrucție) și la nivel de recurs. În cel de-al doilea context, prestația apărării este de aproape două ori mai bună. Datele coroborează explicațiile sugerate în mod explicit de Panelurile de discuții cu avocații, precum și, parțial, de cele oferite în timpul deliberărilor cu alte grupuri-țintă.

În special, s-a afirmat că apărarea este pusă într-o situație defavorabilă, de regulă, din cauza notificărilor de ultim moment și a demersurilor înaintate de acuzare, și a altor materiale relevante, constrângerilor de timp și lipsei facilităților adecvate pentru întâlnirea cu clientul pe durata deținerii în custodia poliției și procedurilor de aplicare inițială a arestării preventive. Potrivit informațiilor, acest lucru nu este

Întotdeauna cauzat doar de termenele stricte, acuzarea (ofițerii de urmărire penală) abuzează deseori, în mod intenționat, de lipsa reglementărilor privind termenul necesar apărării pentru procedura în cauză. Potrivit informațiilor, această situație este mai frecventă în Chișinău, unde particularitățile aferente jurisdicției concentrează cele mai sensibile cauze. Avocații au mai mult timp și se pregătesc mai bine pentru procedurile de recurs. În general, s-ar putea afirma că există indicii de persistență a unei practici care subminează standardul asistenței efective a unui avocat.¹⁹

Participanții la Panelurile de discuții au sugerat soluții posibile pentru remedierea deficiențelor aferente. Propunerile formulate au inclus introducerea unui termen minim de notificare a avocaților și depunere a a demersurilor și a materialelor conexe, ceea ce ar putea duce, totuși, la formalizarea excesivă a procedurilor, în special a celor care urmează a fi finalizate în termenul-limită de deținere în custodia poliției (aplicarea inițială a arestării preventive). Aceasta s-ar putea face **prin ameliorarea prevederilor legale, astfel încât acestea să statueze în mod specific dreptul apărării de a i se acorda timp și facilități semnificative, pentru asigurarea eficacității sale în cadrul setului de proceduri privind aplicarea măsurilor preventive, în special, în perioada inițială a deținerii în custodia poliției și a ședințelor relevante, precum și obligația corespunzătoare a acuzării și a instanței judecătorești de a respecta acest drept**.²⁰ Deși, jurisprudența CtEDO este suficient de clară, o mișcare legislativă de acest tip la nivel național ar putea fi într-adevăr necesară, pentru remedierea situației raportate și îmbunătățirea condițiilor pentru o prestație eficientă a apărării.

În plus, datele colectate și analiza acestora în cadrul Panelurilor de discuții au confirmat o practică destul de răspândită de angajare a avocaților privați și a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat, așa încât ambii să participe simultan la procedurile aceluiași caz. Această situație trebuie diferențiată de implicarea avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat ca o alternativă pentru neprezentarea sau alte neîndepliniri ale obligațiilor de către avocații aleși ai acuzatului.²¹ După cum se arată în tabelul de mai jos, pe lângă rarele cazuri clare de aplicare a unei astfel de practici, există multe ocazii în care statutul avocaților angajați nu este clar.²²

Tabelul E

APĂRAREA		Asistență juridică garantată de stat	Avocat ales	Ambele	Neclar
Total:		51,8%	33,1%	0,7%	14,4%
Tip de instanță:	Curte de apel	18,2%	72,7%	0,0%	9,1%
	Judecătorie	53,7%	30,8%	0,8%	14,7%
Regiune:	Chișinău	40,7%	42,0%	0,4%	16,9%
	Raioane	66,1%	21,7%	1,1%	11,1%

¹⁹ A se vedea *Lutsenko c. Ucrainei*, Hotărârea CtEDO din 3.07.2012, Cererea Nr. 6492/11, §95 și 96, cu referințe suplimentare. În același timp, acest lucru nu îi absolvă pe avocați de abordarea punctelor elementare care sunt supuse analizei.

²⁰ Trebuie menționat faptul că principiul contradictorialității și cel al egalității armelor trebuie respectate, în egală măsură, în cadrul procedurilor în fața instanței de recurs. A se vedea *Çatal c. Turciei*, Hotărârea CtEDO din 17.04.2018, Cererea Nr. 26808/08, § 33-34.

²¹ A se vedea *Karachentsev c. Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 17.04.2018, Cererea Nr. 23229/11, § 62. Într-adevăr, întrucât procedurile de detenție necesită o celeritate specială, judecătorul poate decide să nu aștepte ca deținutul să beneficieze de asistența juridică, iar autoritățile nu sunt obligate să îi ofere asistență juridică gratuită în cadrul unei proceduri de arestare.

²² Se pare că lipsa de claritate trebuie atribuită înregistrării neclare a acestei probleme în procesul-verbal și documentația disponibilă în dosare.

An:	2013	46,8%	37,1%	1,6%	14,5%
	2014	52,8%	32,8%	0,8%	13,6%
	2015	64,5%	22,6%	0,0%	12,9%
	2016	45,2%	38,4%	1,4%	15,1%
	2017	50,6%	33,7%	0,0%	15,7%

Panelurile de discuții cu avocații și reprezentanții societății civile au sugerat că judecătorii preferă să aibă de-a face cu și ar favoriza adesea avocații care acordă asistență juridică garantată de stat în locul celor aleși, care sunt invitați cu ușurință să reprezinte deținutul și li se va acorda doar câteva minute pentru pregătire. Angajarea paralelă a ambelor tipuri de avocați ar putea să nu constituie imediat o încălcare a articolului 5 CEDO. Cu toate acestea, trebuie menționat că acest lucru nu este prevăzut de cadrul de reglementare cu privire la avocatură. Mai mult, datele colectate și dezagregarea acestora pe tipuri de avocați atestă o prestație mai slabă a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat, a căror pondere privind neîndeplinirea obligației de a aborda probele și argumentele-cheie ale acuzării se ridică la 58,7% din cazuri (întrebarea nr.14). În cazul avocaților aleși, aceasta este considerabil mai redusă (26,95).²³ Această situație crește, în mod corespunzător, riscul de încălcare a dreptului la o apărare efectivă.²⁴

Tabelul F

		APĂRARE				
		Asistență juridică garantată de stat	Avocat ales	Ambele	Neclar	Total
APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele invocate de procuror cu referire la bănuială rezonabilă?	Da	38,6%	45,0%	2,1%	14,3%	100%
	Nu	58,7%	26,9%	0,0%	14,4%	100%

Datele Examinării hotărârilor privind inadvertențele prestației avocaților referitoare la cerința bănuiei rezonabile trebuie luate în considerare împreună cu rezultatele relevante ale Sondajului, care sugerează că avocații au dificultăți considerabile în gestionarea problemelor referitoare la bănuiala rezonabilă.²⁵

Prin urmare, ar fi necesar **să se asigure că:**

- **sunt organizate activități de instruire pentru avocații care acordă asistență juridică gratuită și avocații privați cu privire la bănuiala rezonabilă și temeiurile de arestare,²⁶ precum și alte dispoziții și standarde juridice specifice referitoare la aplicarea arestării preventive, arestării la domiciliu și a altor măsuri preventive;**

²³ A se vedea acest capitol mai sus.

²⁴ *Karachentsev c. Rusiei, supra nota 43.* Mai mult, această practică ar putea fi pusă la îndoială în ceea ce privește implicațiile financiare și eficiența cheltuielilor alocărilor bugetare ale statului desemnate pentru acordarea de asistență juridică.

²⁵ A se vedea Sondajul, în mod special, întrebările nr.10 și nr.18 referitoare la bănuiala rezonabilă.

²⁶ A se vedea mai jos secțiunea următoare din Raport.

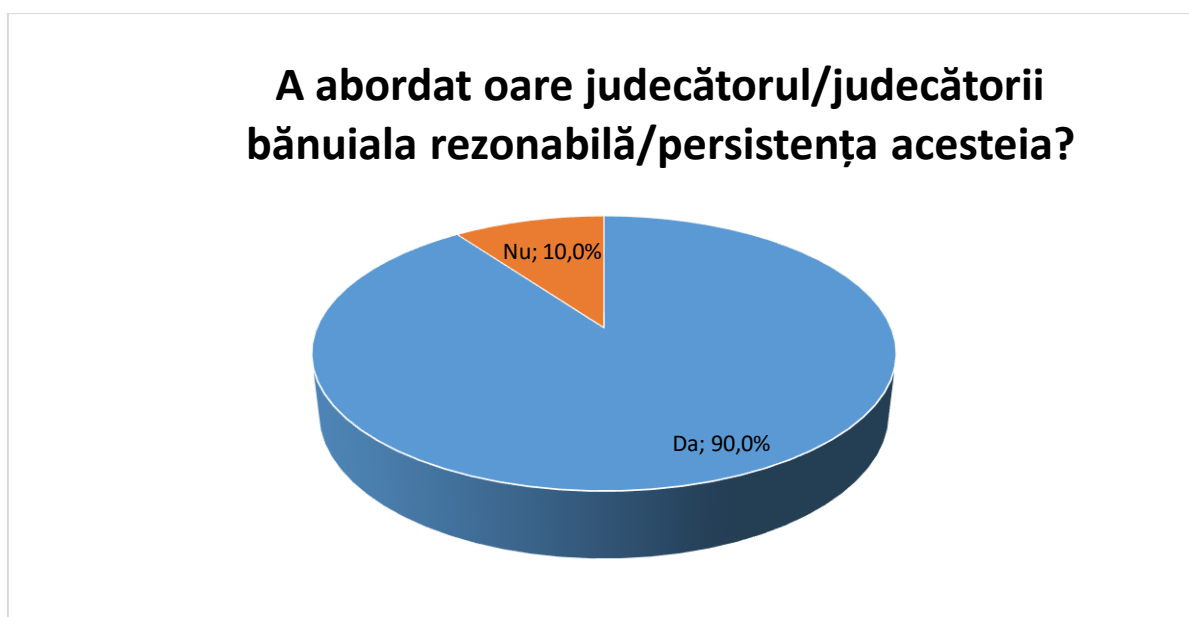
- avocații apărării (autoritatea responsabilă de asistența juridică gratuită) și sistemul judiciar sunt ghidați în mod corespunzător, astfel încât să excludă practica discutabilă a reprezentării efective simultane a acuzaților, atât de către avocații privați, cât și de cei din domeniul asistenței juridice gratuite;
- sistemul de control al calității și instrumentele de evaluare a prestației asistenței juridice gratuite sunt concepute, astfel încât să abordeze, în mod specific, bănuiala rezonabilă, precum și temeiurile privării de libertate și alți parametri referitori la aplicarea arestării preventive.

Sistemul judiciar

Lista de evaluare nr.1 și Examinarea hotărârilor au luat pe deplin în considerare rolul decisiv al sistemului judiciar la asigurarea conformității cu cerința de bănuială rezonabilă și cu toate celelalte standarde luate în ansamblu. Ansamblul de întrebări și elemente abordate au implicat o întrebare generală, specifică și o matrice de evaluare atent analizată. Întrebarea generală „**A abordat oare judecătorul/judecătorii bănuiala rezonabilă/persistența acesteia?**” a fost completată cu indicații privind criteriile care trebuie luate în considerare. În special, s-a subliniat faptul că Examinarea trebuie să identifice dacă judecătorii au separat aprecierea privind bănuiala rezonabilă de temeiurile arestării. Mai mult, în cazul arestării continue (prelungirii acesteia), s-a solicitat acordarea unei atenții deosebite persistenței acesteia.

Rezultatele au demonstrat că judecătorii respectă acest punct mai bine decât procurorii și avocații. Cu toate acestea, în fiecare a zecea hotărâre, judecătorii nu au abordat bănuiala rezonabilă și persistența ei.

Diagrama Nr. 5

Analiza datelor obținute în cadrul acestui punct, în corelație cu tipurile de hotărâri, a sugerat că numărul omisiunilor în cauză este mai mare în hotărârile de revizuire pronunțate în temeiul articolelor 190-195 CPP și la recursuri. Prestația slabă a instanțelor de recurs în acest sens ar necesita o atenție deosebită.²⁷

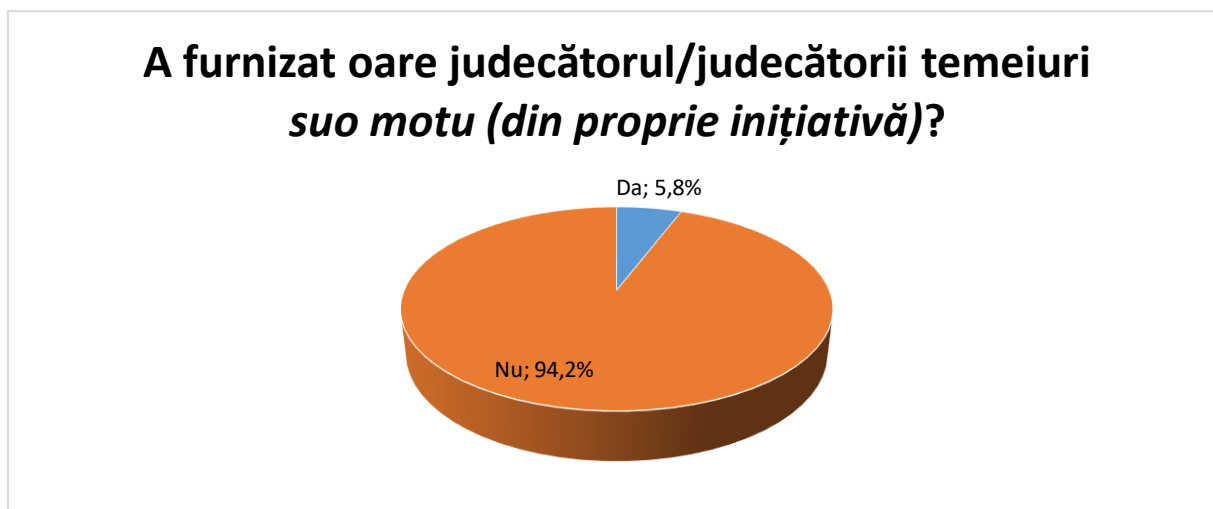
²⁷ A se vedea analiza prestației instanței de recurs și recomandările relevante elaborate mai jos cu privire la datele sugerate în Diagrama Nr.7, respectiv în Tabelul J.

Tabelul G

		Tipul ÎNCHEIERII/DECIZIEI JUDECĂTOREȘTI			
		ARESTARE (inițială)	REVIZUIRE (articolele 190-195 CPP) PRELUNGIRE	RECURS împotriva arestării (inițiale) /revizuirii/ prelungirii	RECURS împotriva respingerii
A abordat oare judecătorul/judecătoria bănuiala rezonabilă/persistentă a acesteia?	Da	91,1%	84,3%	85,7%	100,0%
	Nu	8,9%	15,7%	14,3%	0,0%

Așa cum s-a discutat mai sus, contribuția tuturor actorilor a dus la nivelul general ilustrat în Diagrama Nr.1 din prezentul Capitol. Acest rezultat a fost obținut parțial datorită poziției proactive a judecătorilor, care au fost mășurați prin întrebarea: „A furnizat oare judecătorul/judecătoria temeuri *suo motu* (din proprie inițiativă)?”. Aceasta s-a aplicat ocaziilor în care părțile nu au abordat deloc bănuiala rezonabilă, însă instanța a abordat acest aspect. Este de salutat că, deși nu în toate cazurile, sistemul judiciar a adoptat poziția proactivă, pozitivă și a încercat să remedieze omisiunea părților.

Diagrama Nr.6

Merită să notăm diferențele regionale din Tabelul H și cea mai bună prestație a sistemului judiciar în afara Chișinăului decât în capitală, în ceea ce privește abordarea bănuiei rezonabile. Adicional, trebuie remarcat că instanțele de recurs sunt mai proactive decât judecătoria de instrucție.

Tabelul H

A abordat oare judecătorul/judecătoria bănuiala rezonabilă/persistentă a acesteia?		Da	Nu
Total:		90,0%	10,0%
Tip de instanță:	Curte de apel	95,5%	4,5%

	Judecătoria	89,7%	10,3%
Regiune:	Chișinău	86,1%	13,9%
	Raioane	95,0%	5,0%
An:	2013	79,0%	21,0%
	2014	94,4%	5,6%
	2015	85,5%	14,5%
	2016	94,5%	5,5%
	2017	91,0%	9,0%

Tabelul I

A furnizat oare judecătorul/judecătorii temeuri <i>suo motu</i> (din proprie inițiativă)?		Da	Nu
Total:		5,8%	94,2%
Tip de instanță:	Curte de apel	13,6%	86,4%
	Judecătoria	5,4%	94,6%
Regiune:	Chișinău	6,5%	93,5%
	Raioane	5,0%	95,0%
An:	2013	9,7%	90,3%
	2014	1,6%	98,4%
	2015	6,5%	93,5%
	2016	8,2%	91,8%
	2017	6,7%	93,3%

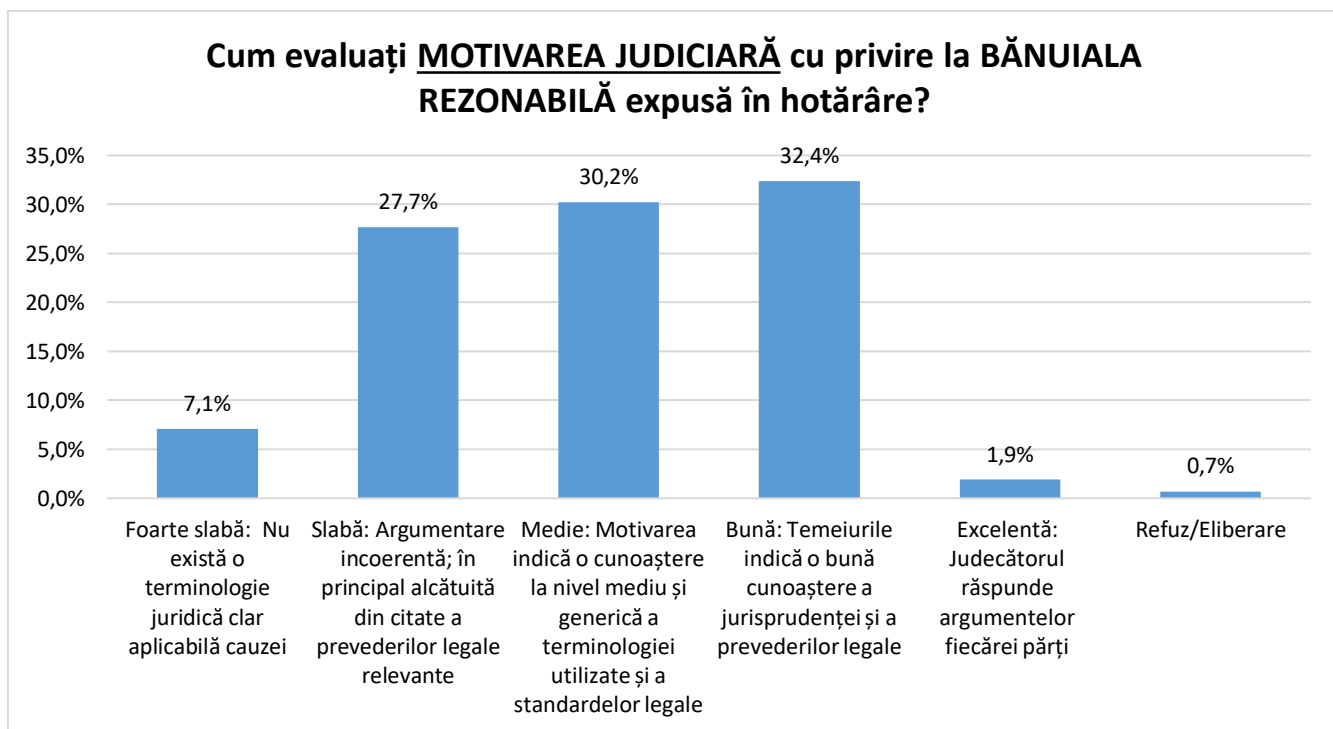
Trebuie de menționat că, în conformitate cu rezultatele Examinării proceselor, numărul considerabil de încălcări care au dus la arestările preventive ilegale a fost cauzat de deficiențele aferente bănuirii rezonabile.²⁸ În general, ar fi recomandabil ***ca sistemul judiciar să își sporească rolul proactiv în asigurarea cerințelor referitoare la bănuiala rezonabilă și a altora, inclusiv a standardelor bazate pe jurisprudența CtEDO, aplicabile dispunerii arestării preventive, precum și arestării la domiciliu și să se asigure că acestea sunt argumentate în mod corespunzător, prin îndrumarea părților sau prin alte soluții procedurale acceptabile.***

Evaluarea detaliată a conformității hotărârilor judecătorești cu cerința referitoare la bănuiala rezonabilă, în special, argumentarea acesteia, a fost realizată pe baza unei matrice concepute special. Aceasta a fost inclusă în Lista de evaluare nr.1 prin întrebarea: „Cum evaluați motivarea judiciară cu privire la bănuiala rezonabilă expusă în hotărâre?”, prevăzută cu cinci calificative: foarte slabă; slabă; medie; bună; excelentă. Pentru îndrumarea experților naționali, care au examinat deciziile și au efectuat evaluarea, fiecare calificativ a fost prevăzut cu criterii descriptive detaliate, derivate din jurisprudența CtEDO și din practica relevantă²⁹. Datele obținute sugerează starea de fapt prezentată în diagrama de mai jos.

²⁸ A se vedea mai jos secțiunea relevantă din prezentul Raport.

²⁹ A se vedea Lista de evaluare nr.1 din Metodologia de cercetare pentru descrierea completă criteriilor pentru fiecare calificativ.

Diagrama Nr.7

Sistemul de evaluare a fost conceput astfel încât o argumentare excelentă și bună ar fi considerate satisfăcătoare, adică respectând cerințele jurisprudenței CtEDO.³⁰ Prin urmare, este deosebit de alarmant faptul că, doar 34,3% din hotărârile (contrare) privind aplicarea arestării preventive în Moldova au oferit un nivel satisfăcător de argumentare în ceea ce privește cerința în cauză.

³⁰ Unii dintre participanții la Panelurile de discuții, în special avocații, reprezentanții societății civile au sugerat că numai calificativul excelent ar fi conform standardului CtEDO. Cu toate acestea, acesta ar constitui un nivel de referință prea ridicat, având în vedere jurisprudența reală în această privință, inclusiv hotărârile împotriva Moldovei și cadrul de execuție al acestora. A se vedea Analiza legislației și Studiul comparativ cu referințele suplimentare.

Tabelul J

Cum evaluați MOTIVAREA JUDICIARĂ cu privire la BĂNUIALA REZONABILĂ expusă în hotărâre?		Foarte slabă: Nu există o terminologie juridică clar aplicabilă cauzei	Slabă: Argumentare incoerentă ; în principal alcătuită din citate a prevederilor legale relevante	Medie: Motivarea indică o cunoaștere la nivel mediu și generică a terminologiei utilizate și a standardelor legale	Bună: Temeiurile indică o bună cunoaștere a jurisprudenței și a prevederilor legale	Excelentă: Judecătorul răspunde argumentelor fiecărei părți	Refuz/ Eliberare
Total:		7,1%	27,7%	30,2%	32,4%	1,9%	0,7%
Tip de instanță:	Curte de apel	9,1%	45,5%	22,7%	22,7%	0,0%	0,0%
	Judecătoria	6,9%	26,7%	30,6%	32,9%	2,1%	0,8%
Regiune:	Chișinău	8,2%	38,1%	28,1%	24,2%	0,4%	0,9%
	Raioane	5,6%	14,4%	32,8%	42,8%	3,9%	0,6%
An:	2013	11,3%	30,6%	22,6%	33,9%	1,6%	0,0%
	2014	4,0%	28,0%	35,2%	30,4%	0,0%	2,4%
	2015	11,3%	29,0%	32,3%	22,6%	4,8%	0,0%
	2016	8,2%	24,7%	31,5%	32,9%	2,7%	0,0%
	2017	4,5%	27,0%	25,8%	40,4%	2,2%	0,0%

Dezagregarea datelor generale cu privire la instanțele judecătorești și dimensiunea regională demonstrează că, calitatea argumentării bănuiei este considerabil mai mică la nivelul recursului³¹ și la Chișinău. Acest lucru confirmă tendința generală³², iar în cadrul Panelurilor de discuții, a fost explicat că se datorează, în principal, volumului excesiv de muncă.

Reprezentanții mediului academic, avocații și unii procurori au indicat că, curțile de apel, în special la Chișinău, examinează până la 20 de recursuri pe zi, cu ședințe care durează adesea doar 15-20 de minute, majoritatea dintre acestea vizând arestări preventive sau alte măsuri preventive. În plus, se presupune că hotărârile sunt scrise de grefieri.

Volumul de muncă este considerabil datorită sistemului de contestare a mandatului de arestare, atunci când același set de decizii referitoare la o etapă a arestării preventive se încheie la nivelul recursului de aproximativ 5 ori (recurs la aplicarea inițială a arestării, recurs la deciziile privind examinarea cererii(lor) înaintată(e) în conformitate cu articolele 190-195 CPP, recurs privind înlocuirea măsurii preventive, prelungirea acesteia). S-a sugerat că o posibilă soluție ar putea include trecerea unor seturi de revizuire a legalității arestării în jurisdicția judecătorilor de instrucție. Într-adevăr, articolul 5 § 4 CEDO nu obligă Statele Contractante să instituie un al doilea nivel de jurisdicție în aceste scopuri, iar statul care instituie un astfel de sistem trebuie, în principiu, să acorde deținuților aceleași garanții la recurs ca în primă instanță.³³

³¹ A se vedea, de asemenea, datele și comentariile aferente privind Tabelul G de mai sus.

³² A se vedea datele dezagregate pentru majoritatea parametrilor colectați în timpul Examinării și analizate în prezentul Raport.

³³ A se vedea *Ilseher c. Germaniei*, Hotărârea CtEDO din 04.12.2018, Cererea Nr. 10211/12 27505/14; § 254.

În plus, există o practică de restricționare a cererilor de revizuire prin introducerea unor termene-limită oficiale pentru depunerea acestora, după examinarea celei precedente în alte jurisdicții.³⁴

Cu toate acestea, având în vedere particularitățile tradiției judiciare, structura instituțională și alți factori specifici țării, această soluție are nevoie de o examinare atentă, în special datorită abordării implicite a CtEDO în acest sens.³⁵ Prin urmare, **soluția imediată pentru îmbunătățirea respectării cerințelor referitoare la bănuiala rezonabilă și temeuriile arestării, precum și a altor standarde, inclusiv a celor bazate pe jurisprudența CtEDO, aplicabile dispunerii arestării preventive și arestării la domiciliu, de către instanțele judecătorești și, în particular, instanțele de recurs, ar trebui să includă acțiuni periodice, orientate spre consolidarea capacităților profesionale ale reprezentanților sistemului judiciar.**³⁶ Această soluție ar putea fi invocată datorită tendinței pozitive de îmbunătățire a calității motivării începând cu anul 2016, nivelul acceptabil atingând 42,6%, ceea ce ar putea fi considerat un rezultat cumulativ al măsurilor legislative anterioare și, probabil, al activităților de instruire și de consolidare a capacităților pentru reprezentanții sistemului judiciar.³⁷ Acest exemplu este o dovadă clară a efectelor amendamentelor legislative adecvate. În plus, **aceste măsuri ar putea fi consolidate și prin soluții de organizare relevante, inclusiv de personal, precum și introducerea tehnologiilor informaționale moderne, inclusiv a soluțiilor de tipul e-caz/e-dosar.**

Setul de întrebări referitoare la sistemul judiciar, abordat de Examinarea hotărârilor, a cuprins o întrebare suplimentară referitoare la specificul jurisprudenței CtEDO, care tratează arestarea la domiciliu ca arestare în sensul articolului 5 din CtEDO, precum și a legislației naționale (articolul 176 CPP) care introduce cerința bănuielii rezonabile ca o condiție pentru aplicarea oricărei alte măsuri preventive alternative. Informațiile au fost colectate în urma întrebării nr.17, care examinează dacă **instanța/judecătorii ar aplica arestarea la domiciliu sau altă măsură neprivativă de libertate atunci când refuză să dispună sau să mențină arestarea din cauza lipsei bănuielii rezonabile.**³⁸

Se pare că sistemul judiciar va aplica în continuare arestarea la domiciliu în 9,2% din cazuri, atunci când refuză arestarea preventivă din cauza lipsei bănuielii rezonabile, adică încalcă direct jurisprudența CtEDO și hotărârile specifice împotriva Moldovei,³⁹ precum și legislația națională, atunci când aplică arestarea la domiciliu și alte măsuri neprivative de libertate în acest context. Sondajul realizat în cadrul Cercetării a făcut referire la deficiențele considerabile ale competențelor profesioniștilor din domeniul juridic referitor

³⁴ Modificările aduse Codului de procedură penală din Estonia (care a intrat în vigoare în 2004-2005), potrivit cărora un deținut poate solicita, în termen de două luni, unui judecător de anchetă preliminară sau unei instanțe să verifice motivele detenției. O nouă solicitare poate fi depusă la două luni după cea anterioară. Judecătorul de instrucție trebuie să decidă asupra acestor cereri în termen de cinci zile de la primire. A se vedea Studiul comparativ.

³⁵ A se vedea *Khudobin c. Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 24.10.2006, Cererea Nr. 59696/00, § 124.

³⁶ Această recomandare și alte câteva recomandări au fost interpretate, după caz, pentru a se evita repetarea lor, în ceea ce privește temeuriile detenției și alte încălcări și pentru abordarea cumulativă a acestora.

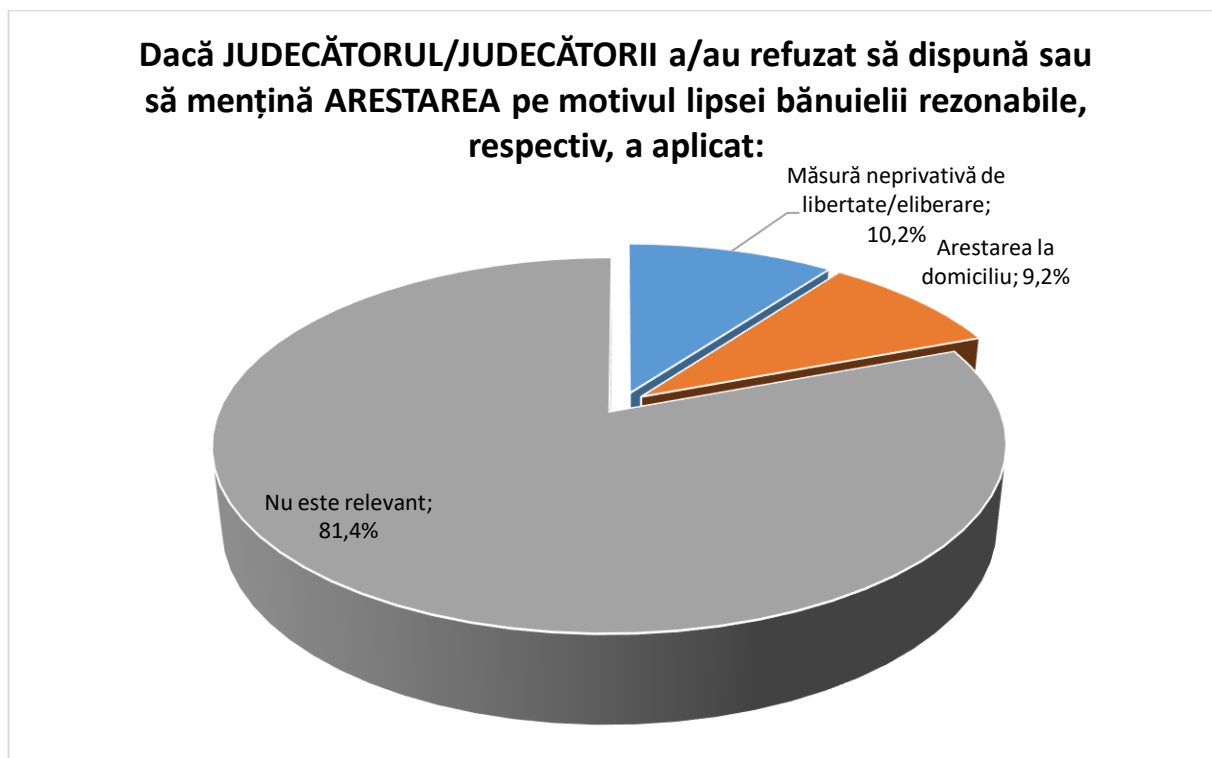
³⁷ Modificările din anul 2016, prin Legea nr. 100/2016, au schimbat această confuzie în sensul că au dat o definiție clară a bănuielii rezonabile la articolul 6 pct. 4³) prin reproducerea literală a textului CtEDO de „observator obiectiv”, obligând astfel judecătorii, în cazul dispunerii detenției, să se refere la faptele fiecărui caz concret, care dovedesc sau resping rezonabilitatea bănuielii (art. 176 alin. (3) pct. 1) CPP în redacția Legii nr. 100/2016). A se vedea Analiza legislației cu referințele ulterioare.

³⁸ Detaliile explicative oferite la această întrebare în Lista de evaluare nr.1 au specificat că, în scopul Cercetării, deciziile judecătorului de instrucție și ale judecătorilor de recurs vor fi considerate ca fiind egale. Mai mult decât atât, arestarea la domiciliu trebuie considerată, în mod convențional, ca o măsură alternativă la arestarea continuă, numai în scopul prezentei cercetări.

³⁹ *Buzadji c. Republicii Moldova*, Hotărârea CtEDO [CG] din 05.07.2016, Cererea N 23755/07; alin.103-123.

la acest aspect.⁴⁰ Deși utilizarea alternativelor este o practică binevenită, considerentele de legalitate impun ca **sistemul judiciar să țină cont, în mod special, de stabilirea bănuielii rezonabile, ca cerință pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și a altor măsuri preventive.**

Diagrama Nr.8

În ceea ce privește distribuția constatrilor, merită remarcat că nu există niciuna care poate fi atribuită instanțelor de recurs și că acestea sunt mai frecvente în instanțele din Chișinău. În ceea ce privește performanțele aparent mai bune ale instanțelor de recurs în această privință, trebuie subliniat că această stare de fapt derivă din poziția contrară a acestora și a numărului mare de admitere a demersurilor de aplicare a arestării preventive.⁴¹

Tabelul K

Dacă JUDECĂTORUL/JUDECĂTORII a/au refuzat să dispună sau să mențină ARESTAREA pe motivul lipsei bănuielii rezonabile, respectiv, a aplicat:		Măsură neprivativă de libertate/eliberare	Arestarea la domiciliu	Nu este relevant
Total:		10,2%	9,2%	81,4%
Tip de instanță:	Curte de apel	0,0%	0,0%	100,0%
	Judecătoria	10,8%	9,8%	80,4%
Regiune:	Chișinău	13,0%	12,1%	76,4%
	Raioane	6,7%	5,6%	87,8%
An:	2013	12,9%	12,9%	75,8%

⁴⁰ A se vedea datele și comentariile aferente întrebării și diagramei nr.14 din Sondaj referitoare la arestare și arestarea la domiciliu.

⁴¹ A se vedea secțiunea de mai jos privind concluziile generale.

2014	8,8%	8,0%	83,2%
2015	9,7%	4,8%	85,5%
2016	12,3%	6,8%	80,8%
2017	9,0%	13,5%	80,5%

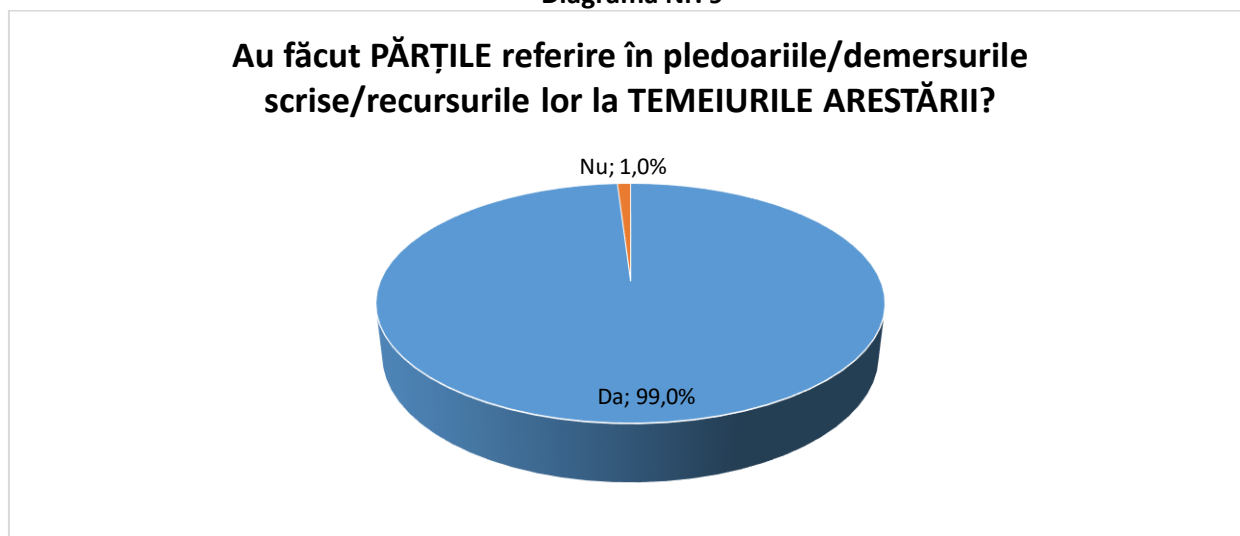
1.3 Temeiurile pentru arestare

Similar cerinței bănuiei rezonabile, Examinarea hotărârilor, prin intermediul unui segment dedicat al Listei de evaluare nr.1, s-a concentrat pe cerința temeiurilor arestării și a încălcărilor tipice. Această parte a Examinării hotărârilor și a Raportului evaluează prestația părților și a sistemului judiciar în ceea ce privește abordarea în general și calitatea motivării privind temeiurile pentru arestare, în sensul articolului 5 §1 lit. c) CEDO.

Lista de evaluare nr.1 a fost concepută și a ghidat echipa de cercetători, astfel încât să evalueze dacă simplul fapt de a face referire la temeiurile arestării înseamnă respectarea standardului, așa cum este prevăzut în dispozițiile naționale și jurisprudența CtEDO. În conformitate cu articolele 176 și 185 CPP, atât părțile, cât și judecătorii trebuie să elaboreze și să ofere o motivare suficientă temeiurilor, în corespundere cu articolul 5 § 3 din CEDO. Criteriile de evaluare s-au bazat pe acesta din urmă. În special, aceasta s-a referit la justificarea existenței de sine stătător sau în comun a riscului de sustragere, riscului de imixtiune nelegitimă în administrarea justiției, riscului de recidivă, riscului de a provoca dezordini publice și necesitatea protejării deținutului.⁴²

Întrebarea generală introductivă în această parte⁴³ a urmărit să identifice **dacă, în înscrisurile lor judiciare, demersuri scrise, recursuri, părțile au făcut referire la temeiurile arestării**. Datele Examinării, colectate în cadrul acestui item, au sugerat că, spre deosebire de bănuiala rezonabilă, temeiurile arestării sunt abordate în majoritatea absolută a deciziilor.

Diagrama Nr. 9

În același timp, Sondajul a sugerat că rămâne în continuare dificil pentru profesioniștii din domeniul juridic să diferențieze clar între motivarea unei bănuiei rezonabile și a temeiurilor acceptabile de arestare, și să le utilizeze în practică în modul corespunzător.⁴⁴

⁴² Pentru analiza detaliată a jurisprudenței CtEDO, hotărârile împotriva Moldovei și starea executării acestora, consultați Analiza legislației cu referințe suplimentare.

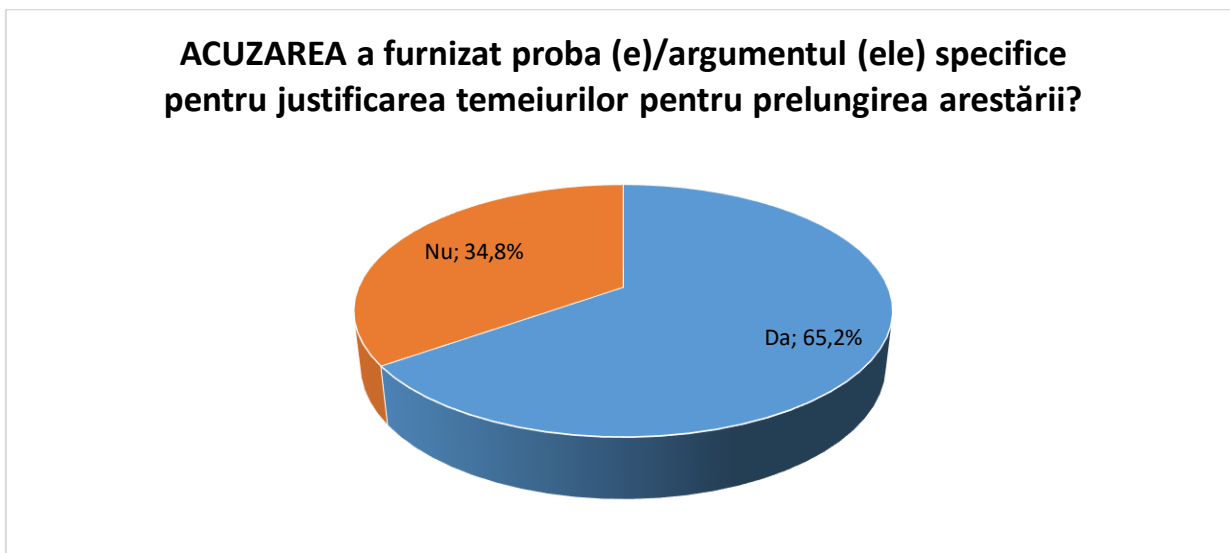
⁴³ A se vedea întrebarea nr.18 din Lista de evaluare nr.1 în Metodologia de cercetare anexată.

⁴⁴ A se vedea Sondajul. În mod special, întrebarea nr.15 referitoare la bănuiala rezonabilă și temeiurile arestării.

Acuzarea

În special, întrebarea nr. 19 – **dacă acuzarea a furnizat proba (e) /argumentul (ele) specifice care motivează temeiurile pentru prelungirea arestării** – a măsurat eficiența generală a acuzării în acest sens.

Diagrama Nr. 10

Prestația generală a acuzării în acest sens a părut a fi considerabil mai mică decât în cazul bănuielii rezonabile (13,6 %).⁴⁵ Acest lucru este îngrijorător, în special din cauza tendinței cronologice negative identificate de datele dezagregate, începând din 2014.

Tabelul L

ACUZAREA a furnizat proba (e)/argumentul (ele) specifice pentru justificarea temeiurilor pentru prelungirea arestării?		Da	Nu
Total:		65,2%	34,8%
Tip de instanță:	Curte de apel	68,2%	31,8%
	Judecătorie	65,0%	35,0%
Regiune:	Chișinău	56,7%	43,3%
	Raioane	76,1%	23,9%
An:	2013	56,5%	43,5%
	2014	72,0%	28,0%
	2015	66,1%	33,9%
	2016	64,4%	35,6%
	2017	61,8%	38,2%

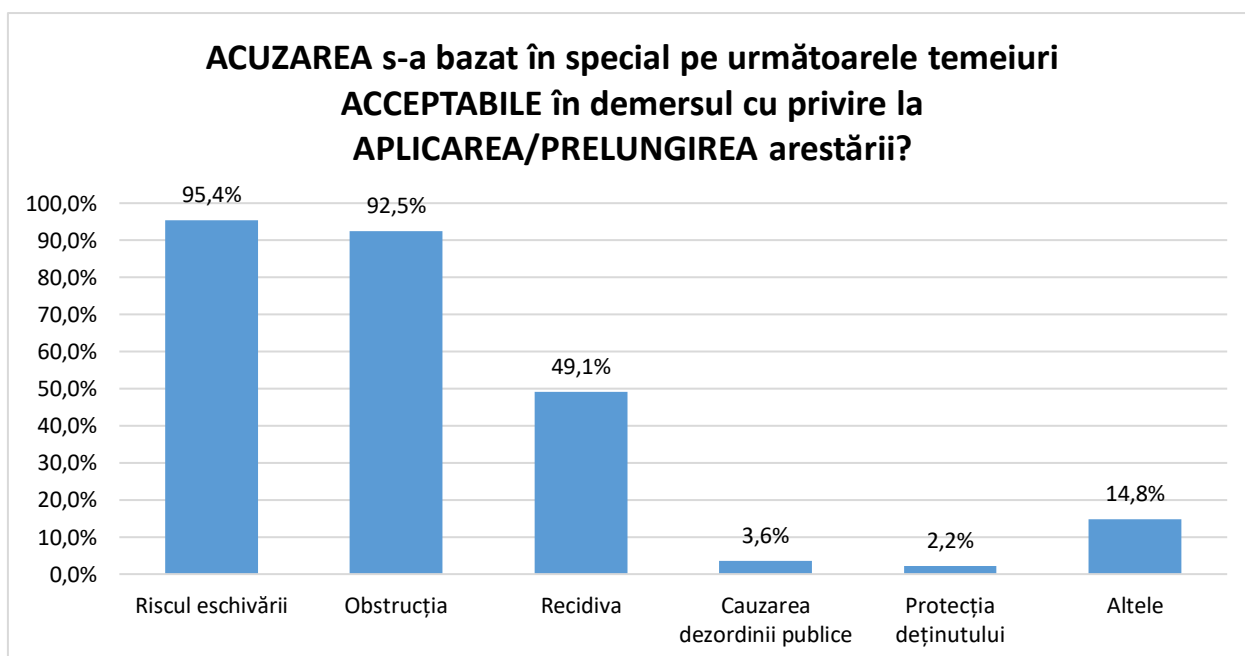
În plus, a confirmat încă o dată prestația semnificativ mai slabă a părților interesate (procurorii în acest caz) din Chișinău decât în restul țării.

⁴⁵ A se vedea Diagrama Nr.2 de mai sus.

Având în vedere abordarea folosită pentru cerința bănuielii rezonabile, setul de întrebări referitoare la temeiurile arestării a fost continuat de întrebarea nr. 20, detaliind temeiurile invocate. Lista de opțiuni în ceea ce privește **temeiurile acceptabile pe care s-a bazat, în mare parte, acuzarea atunci când a solicitat dispunerea sau prelungirea arestării** le-a inclus pe cele standard, care sunt enumerate, în special, în alineatul (1) al articolului 176 CPP: riscul de eschivare; obstrucția; recidiva; dezordini publice; și protecția deținutului. În scopul Cercetării, lista a fost extinsă cu o întrebare de tip deschis pentru identificarea abaterilor de la abordarea exhaustivă a CtEDO în ceea ce privește temeiurile relevante.

Rezultatele în ceea ce privește frecvența temeiurilor acceptabile invocate de procurori nu sugerează date neașteptate. Acestea, precum și datele dezagregate nu stârnesc nicio îngrijorare, având în vedere frecvența invocării acestora, în afară de creșterea semnificativă a includerii riscului dezordinilor publice și protecției deținutului, care s-a triplat în comparație cu anii precedenți și a fost invocat în 13,5 % din deciziile din 2017. Acest lucru ar merita o atenție specială și revizuirea practicii în ceea ce privește temeiul, în mod normal, excepțional de provocare a dezordinilor publice și protecția deținutului pentru aplicarea arestării preventive.⁴⁶

Diagrama Nr.11

⁴⁶ A se vedea I.A. c. Franței, Hotărârea CtEDO din 23.09.1998. Cererea N 28213/95, alin. 104. A se vedea, de asemenea, date privind aspecte similare din cadrul întrebărilor referitoare la prestația avocaților și a sistemului judiciar.

Tabelul M

ACUZAREA s-a bazat în special pe următoarele temeuri ACCEPTABILE în demersul cu privire la APLICAREA /PRELUNGIREA arestării?		Riscul eschivării	Obstrucția	Recidiva	Cauzarea dezordinii publice	Protecția deținutului	Altele
Total:		95,4%	92,5%	49,1%	3,6%	2,2%	14,8%
Tip de instanță:	Curte de apel	100,0%	95,5%	59,1%	0,0%	0,0%	9,1%
	Judecătoria	95,1%	92,3%	48,6%	3,9%	2,3%	15,2%
Regiune:	Chișinău	94,8%	93,9%	48,5%	4,3%	1,3%	17,3%
	Raioane	96,1%	90,6%	50,0%	2,8%	3,3%	11,7%
An:	2013	95,2%	88,7%	40,3%	3,2%	4,8%	16,1%
	2014	93,6%	93,6%	52,8%	1,6%	0,0%	8,0%
	2015	98,4%	82,3%	56,5%	1,6%	1,6%	19,4%
	2016	93,2%	97,3%	42,5%	2,7%	1,4%	12,3%
	2017	97,8%	96,6%	50,6%	9,0%	4,5%	22,5%

Analiza celorlalte temeuri invocate de procurori în cadrul întrebării deschise (adică altele decât cele patru temeuri acceptabile și compatibile cu jurisprudența CtEDO, invocarea cărora a atins apogeul în anul 2017, fiind prezentate aproape în fiecare a patra hotărâre), arată că procurorii au, într-adevăr, dificultăți în ceea ce privește înțelegerea standardelor și a dispozițiilor legale în vigoare sau le ignoră în mod intenționat.

Procurorii au invocat gravitatea infracțiunii, nerecunoașterea săvârșirii ei, faptul că acuzatul este periculos din punct de vedere social, necesitatea identificării complicilor și alte motive care nu constituie sau nu sugerează imediat prezența temeiurilor acceptabile pentru arestare. Mai mult procurorii doar le-au menționat, utilizând o formulare stereotipizată, fără prezentarea vreunei probe sau argument. Acest lucru a fost confirmat și de rezultatele Sondajului.⁴⁷ Ca și în cazul cerinței bănuielii rezonabile, **procurorii (precum și alți profesioniști din domeniul juridic) au nevoie de activități continue pentru consolidarea capacităților în ceea ce privește fondul și aspectele practice specifice de aplicare a temeiurilor arestării, precum și a dispozițiilor legale și a nuanțelor jurisprudenței CtEDO.**

Pe lângă faptul că **se acordă o atenție adecvată explicării dispozițiilor legislative, jurisprudenței CtEDO, practicilor de prezentare a probelor și argumentelor relevante, este recomandabil să se modifice alineatul (3) al articolului 176 CPP, astfel încât acesta să sublinieze mai precis că circumstanțele enunțate sau invocate în temeiul acestuia nu absolvă de obligația motivării temeiurilor prevăzute la alineatul (1) al aceluiași articol.**

Apărarea

Prestația părților în ceea ce privește abordarea temeiurilor arestării a fost examinată în continuare prin cele trei întrebări formulate pentru evaluarea avocaților. Prima dintre ele, întrebarea nr.21, a avut un caracter general și a chestionat **dacă apărarea a furnizat probe/argumente specifice în replică**, adică le-a respins pe cele invocate de acuzare cu privire la temeiurile arestării. Deși rezultatele sunt mai bune decât în cadrul întrebării similare referitoare la cerința bănuielii rezonabile,⁴⁸ acestea sunt mai slabe în cazul întrebării nr.23 - **dacă apărarea a adresat/respins toate probele/probele-cheie/argumentul(e) specific(e) care motivează temeiurile arestării prezentate de acuzare.** Aceasta din urmă este mai

⁴⁷ A se vedea Sondajul.

⁴⁸ A se vedea Diagrama Nr.3 și comentariile aferente de mai sus.

specifică și se referă la calitatea reacției apărării față de opiniile prezentate de acuzare. În orice caz, prestația avocaților provoacă îngrijorări serioase în ceea ce privește acest aspect.

Diagrama Nr.12

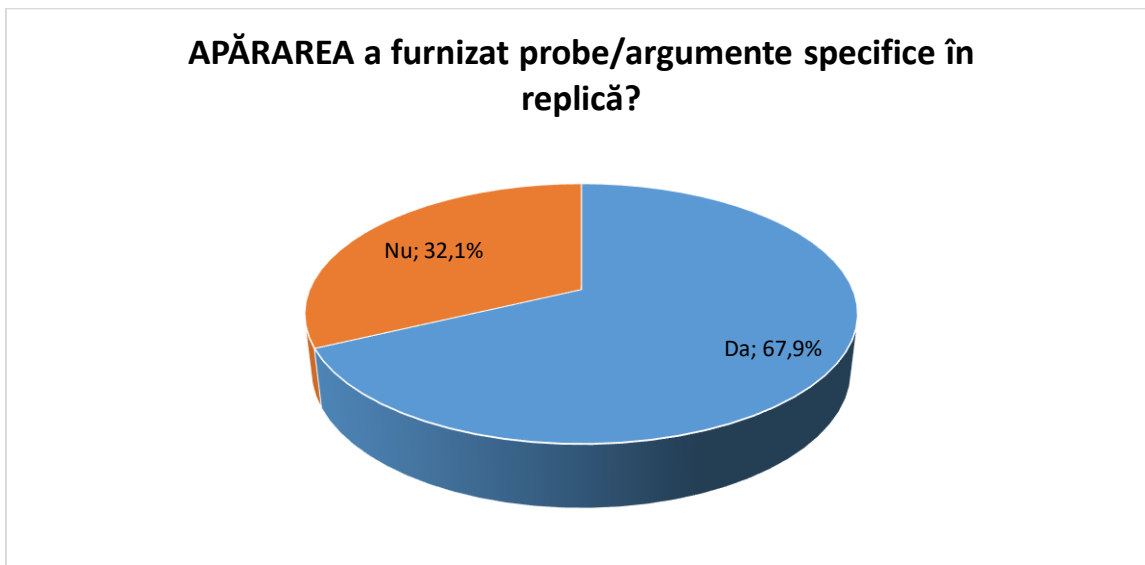
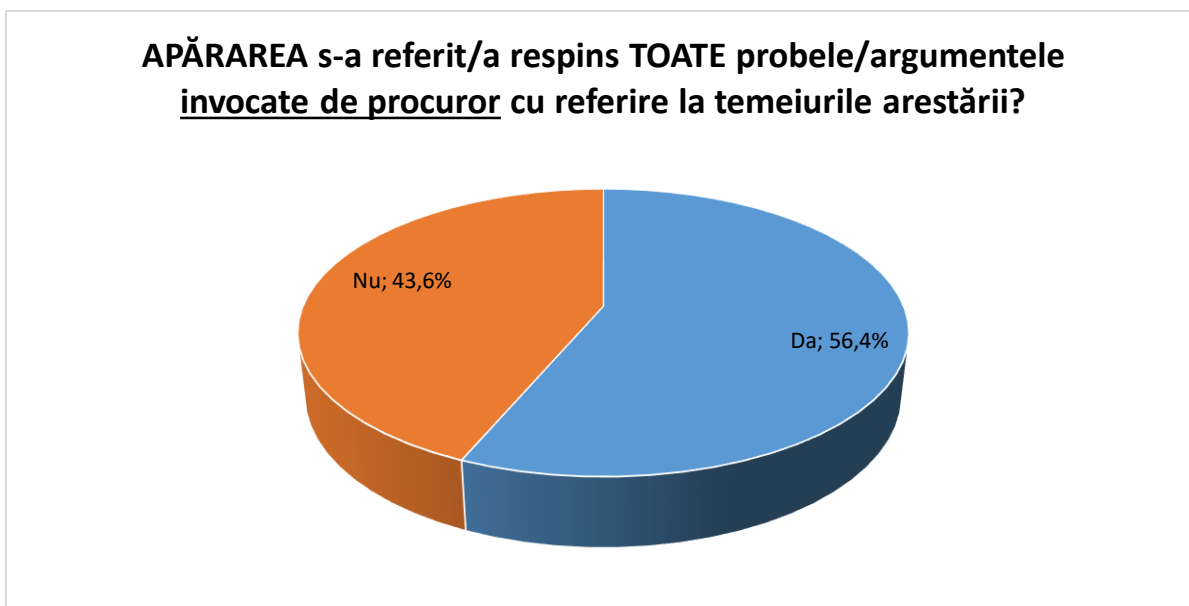

Diagrama Nr.13

Cifrele detaliate în cadrul ambelor întrebări sugerează indicații oarecum diferite în ce privește distribuția teritorială, în timp ce alți parametri sunt în mare parte similari cu cei identificați cu privire la bănuiala rezonabilă și nu necesită o analiză și recomandări suplimentare.⁴⁹

⁴⁹ A se vedea recomandările sugerate cu privire la cerința de suspiciune rezonabilă.

Tabelul N

APĂRAREA a furnizat probe/argumente specifice în replică?		Da	Nu
Total:		67,9%	32,1%
Tip de instanță:	Curte de apel	86,4%	13,6%
	Judecătoria	66,8%	33,2%
Regiune:	Chișinău	73,6%	26,4%
	Raioane	60,6%	39,4%
An:	2013	72,6%	27,4%
	2014	69,6%	30,4%
	2015	59,7%	40,3%
	2016	76,7%	23,3%
	2017	60,7%	39,3%

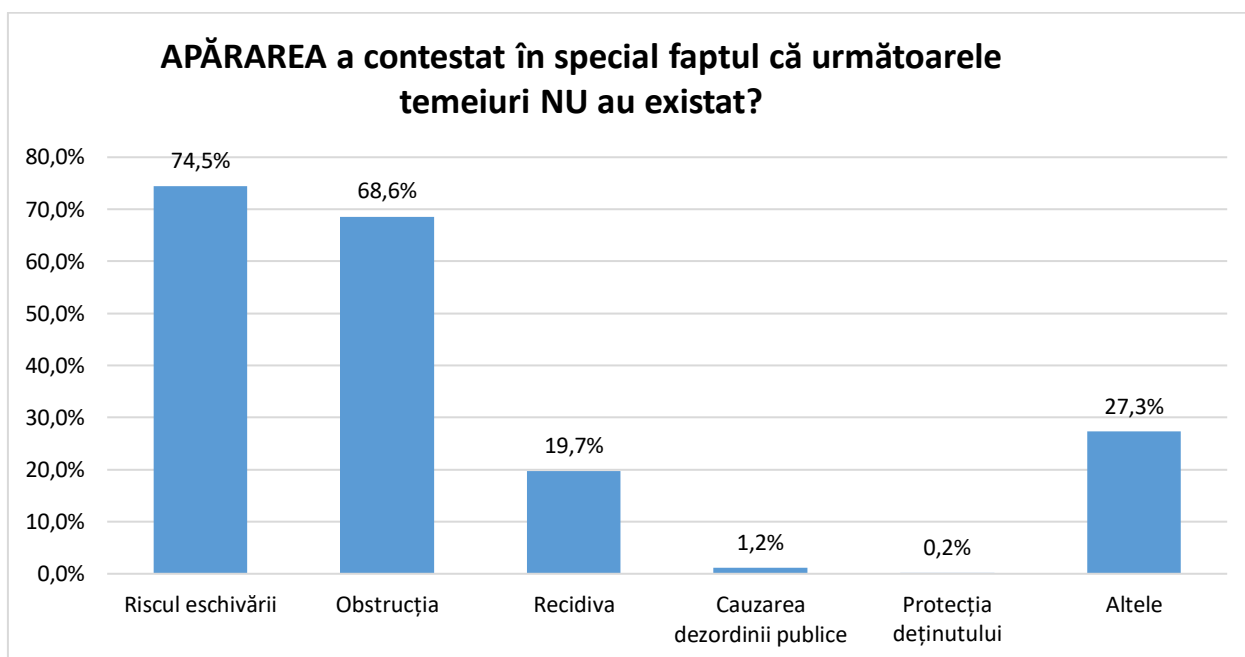
Tabelul O

APĂRAREA s-a referit/a respins TOATE probele/argumentele <u>invocate de procuror</u> cu referire la temeiurile arestării?		Da	Nu
Total:		56,4%	43,6%
Tip de instanță:	Curte de apel	86,4%	13,6%
	Judecătoria	54,8%	45,2%
Regiune:	Chișinău	64,1%	35,9%
	Raioane	46,7%	53,3%
An:	2013	61,3%	38,7%
	2014	58,4%	41,6%
	2015	48,4%	51,6%
	2016	64,4%	35,6%
	2017	49,4%	50,6%

În ceea ce privește întrebarea nr.22 privind **temeiurile care au fost contestate de apărare**, rezultatele reflectă cifrele similare părții acuzării pentru aceiași parametri referitori la calitatea prestației acestora. Același lucru este valabil și pentru datele detaliate în cadrul acestei întrebări, în afară de eșecul în respingerea cauzării dezordinilor publice în calitate de temei și temeiurile de protecție, invocate tot mai mult de procurori în anul 2017.⁵⁰

⁵⁰ A se vedea Tabelul M de mai sus și comentariile și recomandările aferente.

Diagrama Nr.14

Tabelul P

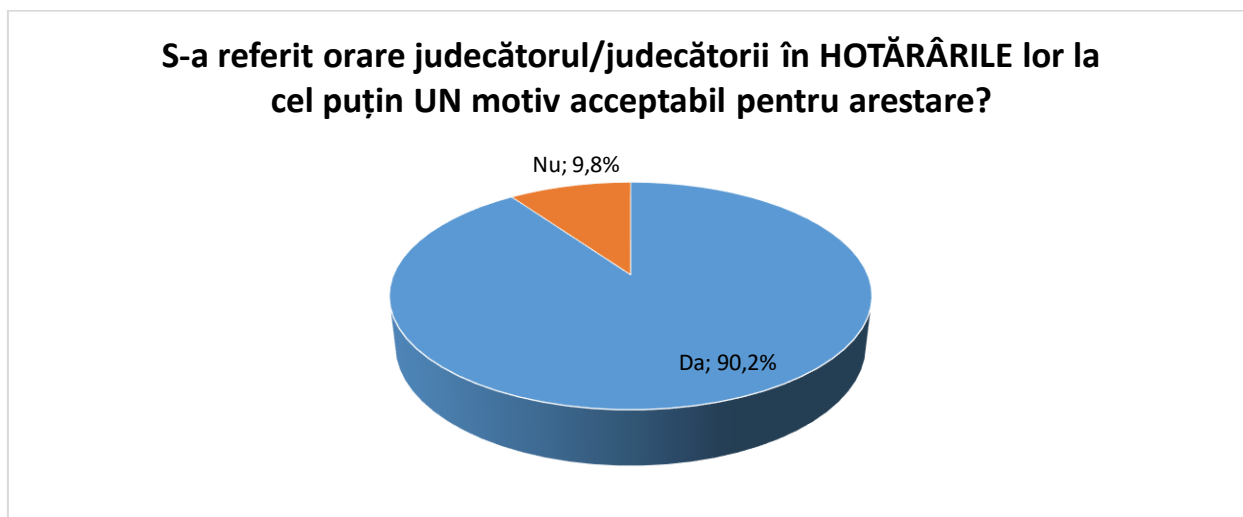
APĂRAREA a contestat în special faptul că următoarele temeuri NU au existat?		Riscul eschivării	Obstrucția	Recidiva	Cauzarea de dezordinii publice	Protecția deținutului	Altele
Total:		74,5%	68,6%	19,7%	1,2%	0,2%	27,3%
Tip de instanță:	Curte de apel	100,0%	100,0%	40,9%	0,0%	0,0%	4,5%
	Judecătoria	73,0%	66,8%	18,5%	1,3%	0,3%	28,5%
Regiune:	Chișinău	85,3%	78,8%	22,1%	2,2%	0,4%	19,9%
	Raioane	60,6%	55,6%	16,7%	0,0%	0,0%	36,7%
An:	2013	71,0%	67,7%	19,4%	1,6%	0,0%	25,8%
	2014	73,6%	71,2%	16,8%	0,0%	0,0%	20,0%
	2015	69,4%	59,7%	21,0%	0,0%	0,0%	40,3%
	2016	80,8%	75,3%	23,3%	1,4%	1,4%	17,8%
	2017	76,4%	66,3%	20,2%	3,4%	0,0%	37,1%

Apărarea nu trebuie să se limiteze la argumentele invocate de procurori. Nu costă nimic să se facă referire la motive suplimentare împotriva utilizării măsurii preventive. Întrebarea de tip deschis confirmă că avocații urmează această abordare, dar că performanța lor trebuie îmbunătățită în această privință. În particular, avocații nu fac decât să spună, printre altele, că ei lasă în seama instanței să decidă; susțin (în absența acuzatului) că măsura solicitată nu trebuie aplicată, deoarece nu se cunoaște motivul absenței acuzatului în instanță. În general, deficiența-cheie a apărării este constituită din eșecurile în aducerea argumentelor sau probelor specifice pentru motivarea poziției lor.

Sistemul judiciar

Examinarea hotărârilor și a prestației sistemului judiciar în abordarea temeiurilor arestării au fost interpretate în baza aceluiași întrebări ca și pentru bănuială rezonabilă și gestionarea temeiurilor pentru arestare de către procurori și avocați. Cu toate acestea, a fost inclusă o întrebare suplimentară pentru obținerea unor date mai detaliate. Întrebarea generală nr.24 a chestionat dacă **instanța/judecătorul(ii) au făcut referire, în hotărârile judiciare ale ei/lor, la cel puțin unul dintre temeiurile acceptabile pentru arestare**. În mod normal, datele ar trebui să ateste un răspuns 100% pozitiv datorită cerințelor naționale și internaționale obligatorii, dar se pare că există aceeași stare de fapt, ca și în cazul bănuielii rezonabile.⁵¹ Prin urmare, toate comentariile și considerațiile conexe sunt la fel de relevante.

Diagrama Nr.15

Datele dezagregate în funcție de dimensiunile-cheie utilizate în scopurile Cercetării au dovedit încă o dată tiparul general al prestației mai bune a judecătorilor din afara Chișinăului și tendința cronologică negativă. Prestația instanțelor de recurs a fost mai bună, în acest sens, decât a judecătorilor de instrucție.

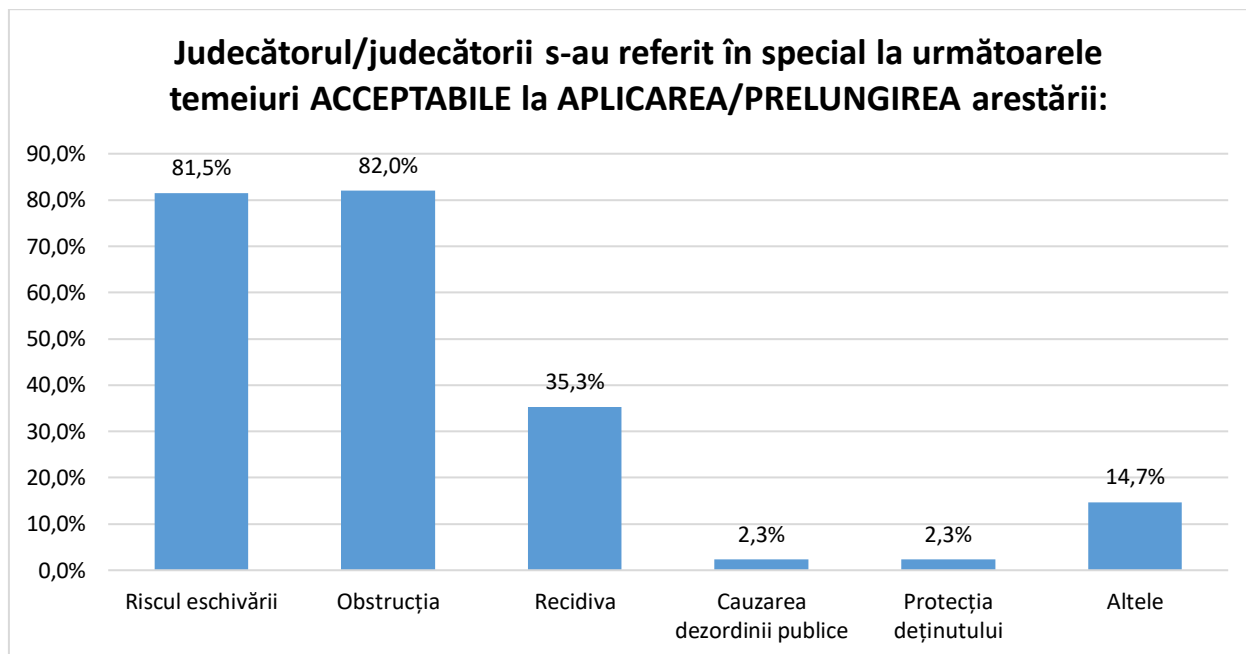
Tabelul Q

S-a referit orare judecătorul/judecătorii în HOTĂRĂRILE lor la cel puțin UN motiv acceptabil pentru arestare?		Da	Nu
Total:		90,2%	9,8%
Tip de instanță:	Curte de apel	95,5%	4,5%
	Judecătoria	89,9%	10,1%
Regiune:	Chișinău	85,3%	14,7%
	Raioane	96,5%	3,5%
An:	2013	84,7%	15,3%
	2014	95,8%	4,2%
	2015	90,3%	9,7%
	2016	90,0%	10,0%
	2017	86,2%	13,8%

⁵¹ A se vedea Diagrama Nr.5 și comentariile aferente de mai sus.

Atunci când este vorba despre **temeiurile acceptabile la care instanțele/judecătorul(ii) a(au) făcut referire cel mai mult în cazul dispunerii/prelungirii arestării** (întrebările nr.24 a-f), datele obținute au reflectat, în mod egal, datele asociate procurorilor și avocaților, pentru aceiași parametri. Același lucru este valabil și pentru datele detaliate colectate referitoare la temeiurile privind cauzarea dezordinii publice și a protecției persoanei, invocate în anul 2017.⁵²

Diagrama Nr.16

Tabelul R

Judecătorul/judecătorii s-au referit în special la următoarele temeiuri ACCEPTABILE la APLICAREA/PRELUNGIREA detenției:		Riscul eschivării	Obstrucția	Recidiva	Cauzarea de dezordinii publice	Protecția deținutului	Altele
Total:		81,5%	82,0%	35,3%	2,3%	2,3%	14,7%
Tip de instanță:	Curte de apel	95,2%	95,2%	42,9%	0,0%	0,0%	4,8%
	Judecătoria	80,7%	81,2%	34,9%	2,4%	2,4%	15,3%
Regiune:	Chișinău	78,8%	82,0%	35,1%	2,7%	0,9%	19,4%
	Raioane	84,9%	82,0%	35,5%	1,7%	4,1%	8,7%
An:	2013	79,3%	79,3%	32,8%	1,7%	5,2%	19,0%
	2014	75,2%	82,9%	28,2%	0,9%	0,9%	7,7%
	2015	82,3%	71,0%	40,3%	1,6%	1,6%	19,4%
	2016	82,9%	85,7%	34,3%	2,9%	1,4%	18,6%
	2017	89,7%	87,4%	43,7%	4,6%	3,4%	14,9%

În ceea ce privește celelalte temeiuri invocate de judecători în hotărâri, sfera de aplicare a acestora a fost similară celor prezentate de procurori. Acestea pot fi ilustrate în continuare prin următoarele exemple:

- gravitatea infracțiunii;
- referiri, în mod teoretic, la unele probe care nu au fost furnizate în realitate de către procurori;

⁵² A se vedea Diagramele nr.11 și nr.14, Tabelele M și P de mai sus, precum și comentariile și recomandările aferente.

- menționarea declarativă și formală a arestării, în general, și evidențierea faptului că arestarea este reglementată prin lege - prin urmare, arestarea acuzatului este legală;
- citarea textelor de lege și adoptarea concluziilor pe cazul concret în baza textelor de lege generale „infrațiunea este deosebit de gravă, așa cum este prevăzută de lege, prin urmare riscul de sustragere este prezent, arestarea este necesară într-o societate democratică”.

Aceste constatări au fost avansate și confirmate de întrebările specifice detaliate nr.25 și nr.26 cu privire la **temeiurile/motivările inacceptabile și alte practici referitoare la neprezentarea unor temeiuri suficiente pentru arestare**. Lista include câteva puncte comune și specifice țării. În mod special, prima a cuprins:

- simpla gravitate a infracțiunii;
- statutul special al acuzatului;
- cazierul judiciar;
- regiunea transnistreană;
- regimul de călătorie fără vize;
- expresiile stereotipice;
- predominarea citatelor din textele normative;
- orientarea spre acuzare;
- abținerea vizavi de argumentele părților;
- efectul preventiv al arestării.

Cea de-a doua a cuprins:

- copiere mecanică de tip „Copy-paste”
- documentele de călătorie ca garanție;
- revizuirea formală (habeas corpus);
- arestarea la domiciliu tratată ca măsură alternativă.

Toate au fost susținute de explicații și criterii suplimentare, care au îndrumat consultanții locali.⁵³ Ambele liste au fost urmate de întrebări de tip deschise cu privire la alte temeiuri, respectiv, practici.

Informația obținută în cadrul ambelor întrebări a confirmat în mod substanțial că există deficiențe considerabile în înțelegerea sau ignorarea directă a standardelor și cerințelor legale relevante.

În special, acest lucru se aplică celor mai frecvente patru temeiuri din cadrul întrebării anterioare: gravitatea infracțiunii; expresiile stereotipice; citările predominante din lege; orientarea spre acuzare. Conform datelor dezagregate, acestea sunt prezente mai intens în hotărârile pronunțate de instanțele de recurs. În ceea ce privește distribuția teritorială, instanțele din Chișinău sunt de două ori mai afectate de orientarea spre acuzare, decât cele din alte regiuni ale țării. Constatările sugerate în urma întrebării de tip deschis au identificat că lipsa locului permanent de trai a fost menționată în mod repetat.

Este necesară **revizuirea referinței directe la lipsa locului de trai în Moldova și a altor două temeiuri suplimentare pentru aplicarea arestării preventive (o încălcare a măsurilor preventive anterioare și un pericol iminent pentru ordinea publică), menționate în alineatul (2) al articolului 185 CPP, astfel încât să se evidențieze că acestea urmează a fi tratate doar ca simple indicii ale listei exhaustive de temeiuri specificate în alineatul (1) al articolului 176 CPP și ale jurisprudenței CtEDO relevante.**

În ceea ce privește practicile, acestea sunt:

- copiere mecanică („copy-paste”), în special la prelungirea arestării, judecătorii s-au bazat, în principal, pe aceleași temeiuri, repetându-le fără să le revizuiască pe fond, iar deciziile ulterioare au fost copii identice sau în mare parte similare cu primele și/sau cele precedente;

⁵³ A se vedea Metodologia, Lista de evaluare nr.1.

- reiterarea oficială a hotărârilor anterioare și refuzul de a revizui noile circumstanțe indicate în propunerile de revizuire a acestora.

Datele dezagregate sugerează că aceste practici sunt considerabil mai frecvente în instanțele din Chișinău. În general, acest lucru confirmă concluziile și recomandările făcute cu privire la performanța acuzării.⁵⁴

În ceea ce privește **aplicarea arestării la domiciliu, atunci când se recunoaște că nu există temeieri sau că acestea sunt insuficiente pentru a ține acuzatul în arest**, constatările din cadrul acestui item confirmă încă o dată încălcările efective ale standardelor și legislației naționale identificate în situația similară cu cea a cerinței bănuielii rezonabile. Frecvența acestora este comparabilă (9,2%, respectiv 7,9%).⁵⁵ Datele dezagregate sunt, de asemenea, similare și nu există astfel de ocazii în deciziile pronunțate de instanțele de recurs, iar numărul acestora în instanțele din Chișinău este mai mare.⁵⁶

În consecință, **sistemului judiciar trebuie să i se reamintească în mod special despre necesitatea de a stabili cel puțin unul dintre temeierile pentru motivarea arestării, impuse de CtEDO și de legislația națională pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și a altor măsuri preventive.**

Diagrama Nr.17

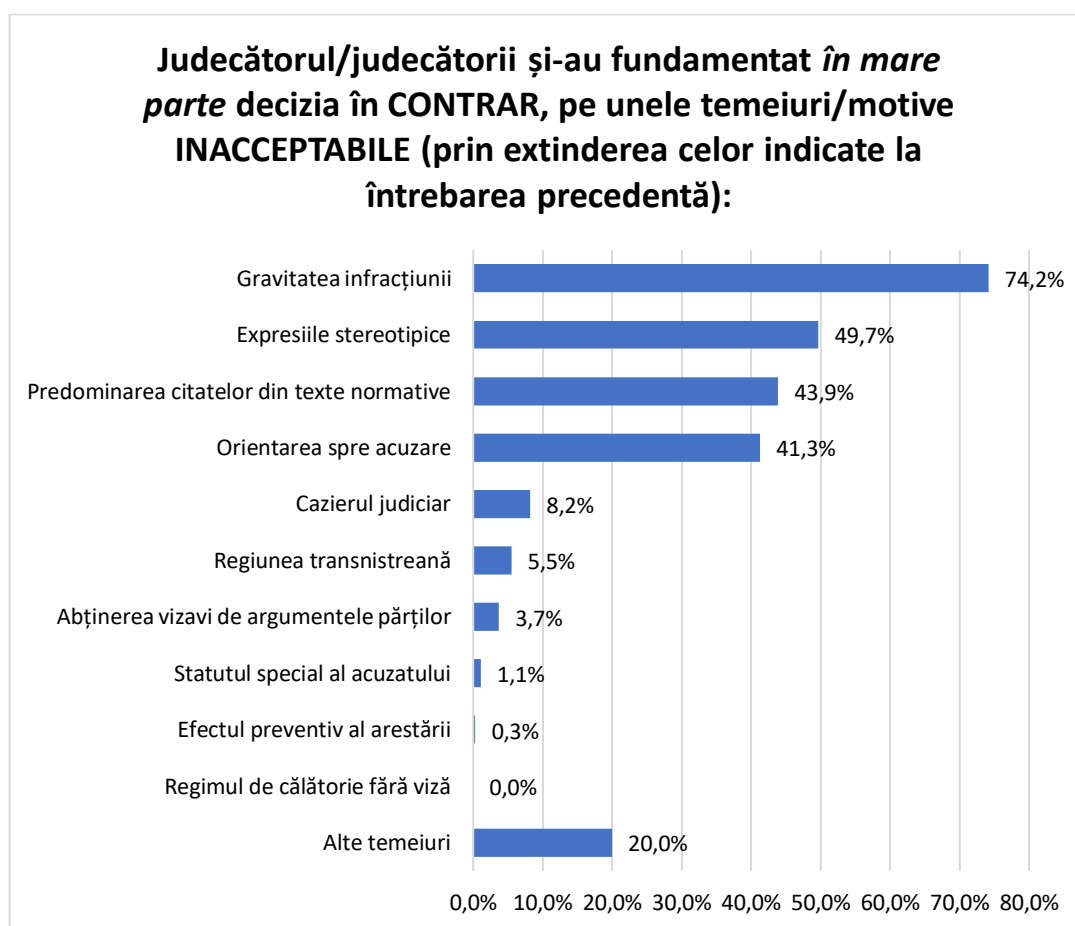

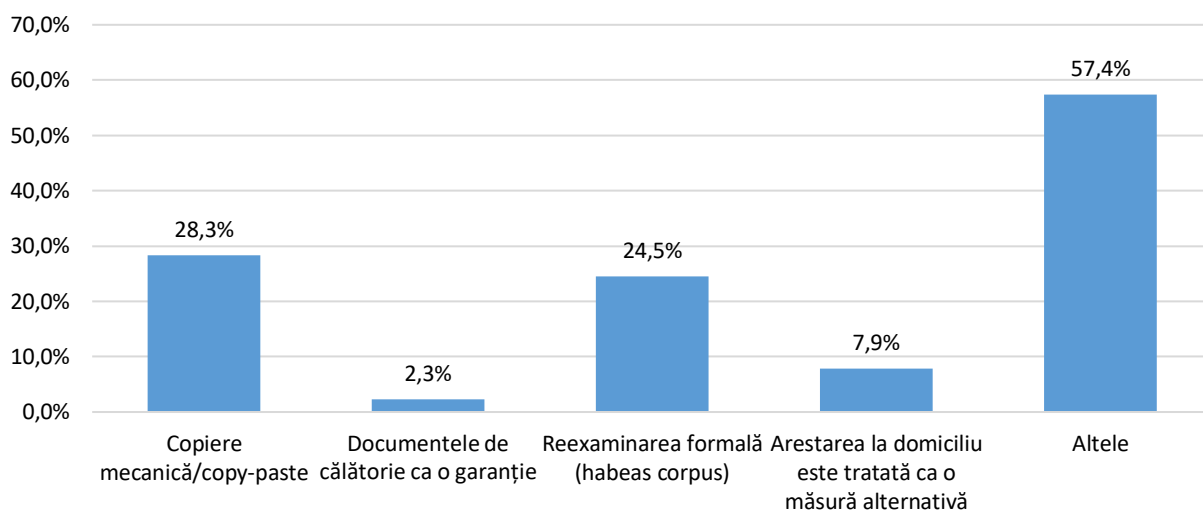
Diagrama Nr.18

⁵⁴ A se vedea comentariile la Tabelul M de mai sus.

⁵⁵ A se vedea Diagrama Nr.8 și comentariile aferente.

⁵⁶ A se vedea Tabelul K și comentariile aferente.

ALTE practici privind omisiunea de a indica temeiuri suficiente pentru arestare:

Tabelul S

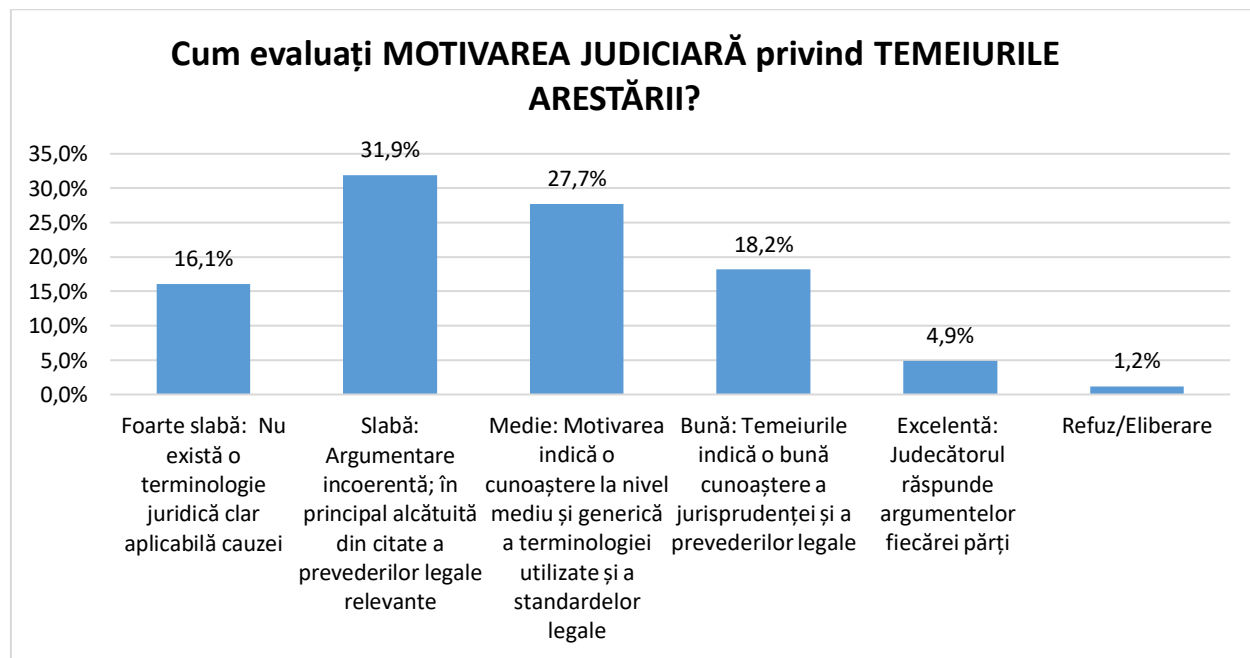
Judecătorul/judecătoria și-au fundamentat în mare parte decizia în CONTRAR, pe unele temeiuri/motive INACCEPTABILE (prin extinderea celor indicate la întrebarea precedentă):		Gravitatea infracțiunii	Statutul special al acuzatului	Cazierul judiciar	Regiunea transnistreană	Regimul de călătorie fără vize	Expresiile stereotipice	Predominarea citatelor din texte normative	Orientarea spre acuzare	Abținerea vizavi de argumentele părților	Efectul preventiv al arestării	Alte motive
Total:		74,2%	1,1%	8,2%	5,5%	0,0%	49,7%	43,9%	41,3%	3,7%	0,3%	20,0%
Tip de instanță:	Curte de apel	100,0%	0,0%	4,8%	0,0%	0,0%	52,4%	71,4%	81,0%	0,0%	0,0%	14,3%
	Judecătoria	72,7%	1,1%	8,4%	5,8%	0,0%	49,6%	42,3%	39,0%	3,9%	0,3%	20,3%
Regiune:	Chișinău	73,6%	1,4%	3,6%	2,7%	0,0%	55,9%	55,9%	53,6%	4,1%	0,0%	24,1%
	Din afară	75,0%	0,6%	14,4%	9,4%	0,0%	41,2%	27,5%	24,4%	3,1%	0,6%	14,4%
An:	2013	66,1%	1,7%	6,8%	10,2%	0,0%	47,5%	44,1%	42,4%	3,4%	0,0%	23,7%
	2014	73,6%	0,9%	8,2%	2,7%	0,0%	49,1%	43,6%	40,0%	3,6%	0,0%	16,4%
	2015	83,1%	0,0%	13,6%	6,8%	0,0%	49,2%	35,6%	40,7%	1,7%	0,0%	20,3%
	2016	77,9%	1,5%	7,4%	5,9%	0,0%	57,4%	45,6%	38,2%	5,9%	1,5%	22,1%
	2017	71,4%	1,2%	6,0%	4,8%	0,0%	46,4%	48,8%	45,2%	3,6%	0,0%	20,2%

Tabelul T

ALTE practici privind omisiunea de a indica temeiuri suficiente pentru arestare:		Copiere mecanică/copy-paste	Documentele de călătorie ca garanție	Revizuirea oficială (habeas corpus)	Arestarea la domiciliu tratată ca o măsură alternativă	Altele
Total:		28,3%	2,3%	24,5%	7,9%	57,4%
Tip de instanță:	Curte de apel	18,2%	9,1%	36,4%	0,0%	54,5%
	Judecătoria	28,7%	2,0%	24,0%	8,3%	57,5%
Regiune:	Chișinău	29,0%	2,4%	31,4%	10,1%	53,3%
	Din afară	27,1%	2,1%	12,5%	4,2%	64,6%
An:	2013	23,8%	7,1%	21,4%	19,0%	47,6%
	2014	24,7%	0,0%	24,7%	8,6%	63,0%
	2015	38,9%	2,8%	16,7%	0,0%	66,7%
	2016	22,7%	2,3%	25,0%	6,8%	59,1%
	2017	33,9%	1,6%	30,6%	4,8%	50,0%

Așa cum s-a procedat în privința bănuielei rezonabile, evaluarea detaliată a conformității hotărârilor judecătorești cu cerința referitoare la temeiurile arestării, în special, motivarea acestora, a fost realizată pe baza unei matrici special concepute. Aceasta a fost inclusă în Lista de evaluare nr.1 prin întrebarea nr.33: „Cum evaluați motivarea judiciară privind temeiurile arestării?” prevăzută cu cinci calificative: foarte slabă; slabă; medie; bună; excelentă.⁵⁷ Datele obținute indică starea de fapt prezentată în diagrama de mai jos.

Diagrama Nr.19

⁵⁷ Pentru descrierea suplimentară a metodologiei aplicate, a se vedea tabelul corespunzător din Diagrama Nr.7 cu date dezaggregate.

Evaluarea a fost bazată pe înțelegerea faptului că o motivare excelentă și bună este considerată satisfăcătoare și respectă cerințele jurisprudenței CtEDO. Doar 23,1% (ceea ce este mult mai rău în comparație cu 34,3% în cazul bănuiei rezonabile) din hotărârile contrare privind aplicarea arestării preventive în Moldova au oferit un nivel satisfăcător de motivare în ceea ce privește temeiurile pentru arestare.

Tabelul U

Cum evaluați MOTIVAREA JUDICIARĂ privind TEMEIURILE ARESTĂRII?		Foarte slabă: Nu există o terminologie juridică clar aplicabilă cauzei	Slabă: Argumentare incoerentă; în principal alcătuită din citate a prevederilor legale relevante	Medie: Motivare a indică o cunoaștere la nivel mediu și generică a terminologiei utilizate și a standardelor legale	Bună: Temeiurile indică o bună cunoaștere a jurisprudenței și a prevederilor legale	Excelentă: Judecătorul răspunde argumentelor fiecărei părți	Refuz/Eliberare
Tip de instanță:	Curte de apel	31,8%	31,8%	27,3%	9,1%	0,0%	0,0%
	Judecătoria	15,2%	31,9%	27,8%	18,8%	5,1%	1,3%
Regiune:	Chișinău	21,2%	35,1%	23,4%	15,2%	3,5%	1,7%
	Raioane	9,4%	27,8%	33,3%	22,2%	6,7%	0,6%
An:	2013	17,7%	40,3%	17,7%	17,7%	1,6%	4,8%
	2014	16,8%	34,4%	26,4%	16,0%	4,8%	1,6%
	2015	19,4%	32,3%	25,8%	16,1%	6,5%	0,0%
	2016	9,6%	35,6%	34,2%	15,1%	5,5%	0,0%
	2017	16,9%	19,1%	32,6%	25,8%	5,6%	0,0%

Dezagregarea datelor generale cu privire la instanțele judecătorești și distribuția regională confirmă din nou tendința generală și demonstrează că, calitatea motivării temeiurilor arestării este considerabil mai redusă, respectiv, la nivelul recursului și la Chișinău.⁵⁸ Toate comentariile și recomandările făcute anterior în privința cerinței bănuiei rezonabile sunt relevante.⁵⁹

1.4 Proporționalitatea din punct de vedere al insuficienței alternativelor

Dispozițiile naționale clare (articolele 185 și 308 alin. (8) CPP), în special după modificările introduse în 2016, care au vizat mai exact jurisprudența CtEDO,⁶⁰ au determinat o examinare specifică a prestației părților și a sistemului judiciar (din punct de vedere al abordării acestuia în decizii) în ceea ce privește fundamentarea insuficienței măsurilor alternative și neprivative de libertate.

⁵⁸ A se vedea datele și comentariile aferente privind Tabelul G de mai sus.

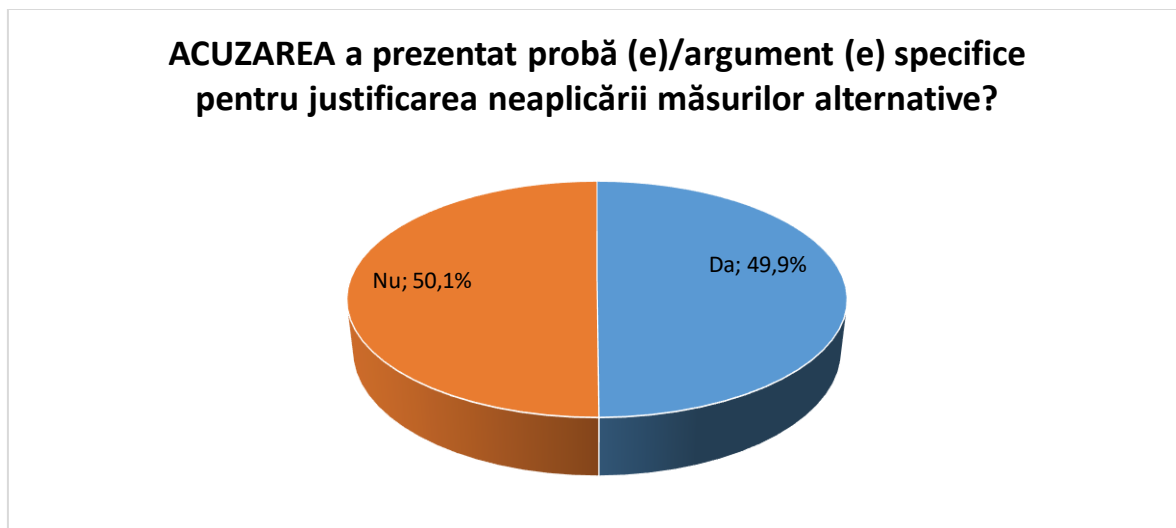
⁵⁹ A se vedea mai sus secțiunea anterioară a prezentului Raport.

⁶⁰ A se vedea secțiunea relevantă din Analiza legislației.

Acuzarea

Datele dezagregate, colectate în urma întrebării nr.30 care a chestionat **dacă acuzarea a furnizat probe/argumente specifice pentru justificarea neaplicării măsurilor alternative** sugerează că prestația acuzării este una foarte slabă, procurorii abia dacă abordează acest aspect în jumătate din procedurile examinate.

Diagrama Nr.20

Tabelul W

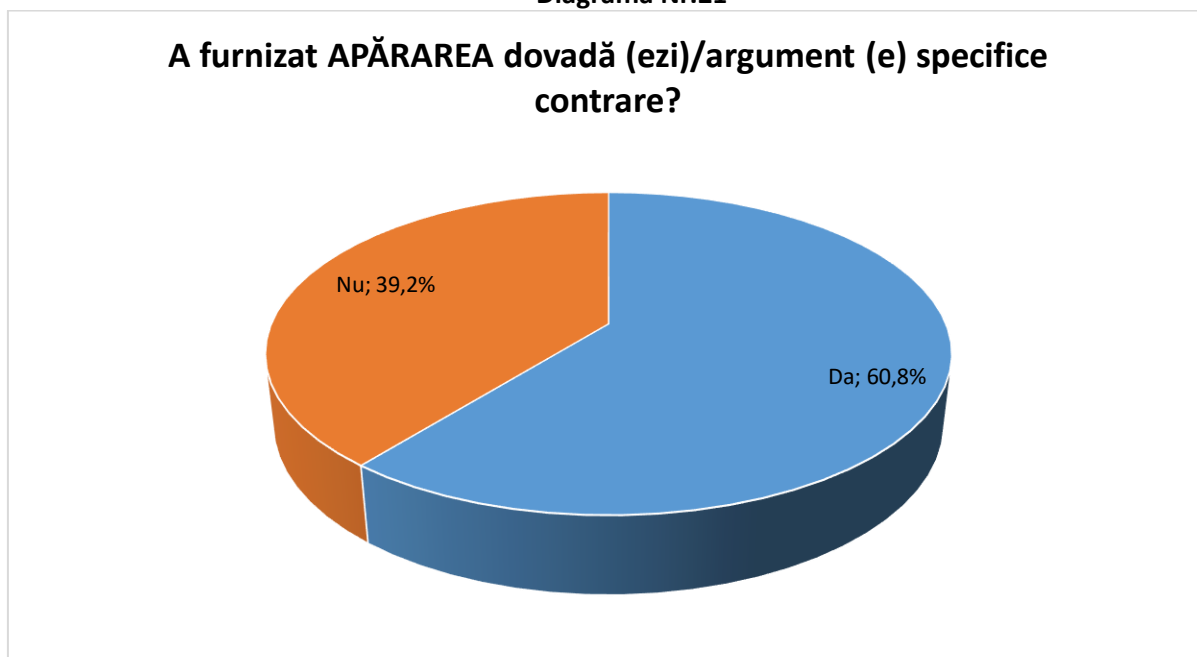
ACUZAREA a prezentat probă (e)/argument (e) specifice pentru justificarea neaplicării măsurilor alternative?		Da	Nu
Total:		49,9%	50,1%
Tip de instanță:	Curte de apel	68,2%	31,8%
	Judecătoria	48,8%	51,2%
Regiune:	Chișinău	44,2%	55,8%
	Raioane	57,2%	42,8%
An:	2013	50,0%	50,0%
	2014	53,6%	46,4%
	2015	41,9%	58,1%
	2016	50,7%	49,3%
	2017	49,4%	50,6%

Deși procurorii din afara Chișinăului din nou performează mai bine în această privință, precum și la nivel de recurs, modificările legislative menționate mai sus, introduse în anul 2016, nu au avut un efect pozitiv asupra prestației procurorilor.

Apărarea

Datele colectate în urma întrebării nr.31 (**dacă apărarea a furnizat probe/argument(e) specifice care demonstrează insuficiența alternativelor**) și dezagregarea acestora au sugerat că prestația apărării este puțin mai bună în comparație cu cea a acuzării.

Diagrama Nr.21

Tabelul X

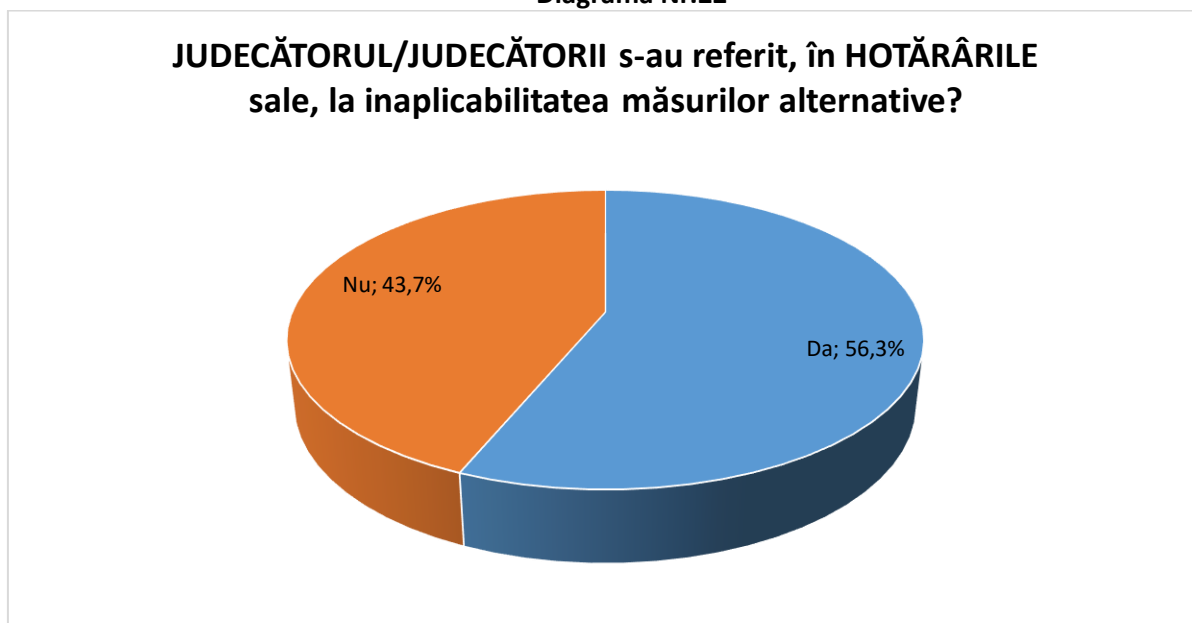
A furnizat APĂRAREA dovadă (ezi)/argument (e) specifice contrare?		Da	Nu
Total:		60,8%	39,2%
Tip de instanță:	Curte de apel	81,8%	18,2%
	Judecătoria	59,6%	40,4%
Regiune:	Chișinău	65,4%	34,6%
	Raioane	55,0%	45,0%
An:	2013	64,5%	35,5%
	2014	64,8%	35,2%
	2015	53,2%	46,8%
	2016	64,4%	35,6%
	2017	55,1%	44,9%

Pe lângă prestația mai slabă a avocaților din afara Chișinăului, este de notat că modificările legislative menționate mai sus, introduse în anul 2016, nu au avut un efect pozitiv nici asupra prestației avocaților.

Sistemul judiciar

Întrebarea nr.32 care a chestionat **dacă judecătorii s-au referit, în hotărârile lor, la neaplicarea alternativelor** sugerează prestația slabă a judecătorilor în ceea ce privește conformitatea sistemului judiciar cu dispozițiile referitoare la caracterul excepțional al arestării preventive.

Diagrama Nr.22

Tabelul Y

JUDECĂTORUL/JUDECĂTORII s-a referit în HOTĂRĂRILE sale la inaplicabilitatea măsurilor alternative?		Da	Nu
Total:		56,3%	43,7%
Tip de instanță:	Curte de apel	57,1%	42,9%
	Judecătorie	56,2%	43,8%
Regiune:	Chișinău	48,2%	51,8%
	Raioane	66,5%	33,5%
An:	2013	33,9%	66,1%
	2014	51,3%	48,7%
	2015	54,4%	45,6%
	2016	68,6%	31,4%
	2017	69,8%	30,2%

Pe lângă diferențele teritoriale tipice (în instanțele de la Chișinău situația fiind mult mai rea), tendința cronologică pozitivă reiese din dezagregarea constatărilor de la această întrebare. Spre deosebire de procurori și avocați, modificările legislative din anul 2016 au avut un impact pozitiv asupra judecătorilor în ce privește abordarea cerinței de proporționalitate.

În general, rezultatele Examinării hotărârilor confirmă că ***profesioniștii din domeniul juridic (avocați, procurori și judecători) au nevoie de consolidarea focusată a capacităților în ceea ce privește fondul și aspectele practice ale principiului proporționalității în aplicarea arestării preventive, a dispozițiilor legislative și a nuanțelor jurisprudenței CtEDO.***

Mai mult decât atât, acest lucru trebuie să fie însoțit de alte modificări legislative care ar îmbunătăți cadrul de măsuri preventive, compatibilitatea și sfera de aplicare din punct de vedere al disponibilității măsurilor

alternative și neprivative de libertate. Deficiențele și recomandările relevante au fost confirmate de contribuțiile tematiche din cadrul prezentei Cercetări.⁶¹

A existat o modificare a limitării statutare a dispunerii arestării preventive. Modificările din august 2018 au abordat parțial recomandarea de a crește pragul de utilizare a arestării preventive și arestării la domiciliu. Acestea sunt acum aplicabile numai în cazul în care un acuzat este învinuit de o infracțiune care se pedepsește cu închisoare pe un termen mai mare de trei ani. Acest progres este binevenit și ar putea fi promovat în continuare.

În CPP arestarea preventivă este implicit prioritizată față de arestarea la domiciliu, atunci când este vorba de consecutivitatea articolelor relevante din cod. În acest sens, este recomandabilă revizuirea CPP, a tehnicilor legislative și motivarea, pentru consolidarea priorității măsurilor preventive neprivative de libertate, prin stabilirea unei ierarhii clare între acestea, inclusiv prin ajustarea ordinii articolelor relevante din CPP.

Domeniul de aplicare limitat al măsurilor preventive neprivative de libertate și deficiențele privind utilizarea efectivă a acestora au fost confirmate de către participanții la Panelurile de discuții, susținute în cadrul Cercetării. Cauza este aplicabilitatea limitată a măsurilor liberării pe cauțiune și sub control judiciar, care pot fi invocate numai prin procedurile de arestare preventivă sau arestare la domiciliu. Caracterul secundar al liberării pe cauțiune se abate de la practicile altor jurisdicții, inclusiv cele analizate în cadrul Studiului comparativ. Prin urmare, este necesară modificarea legislației și introducerea liberării pe cauțiune și sub control (judiciar) ca măsuri preventive neprivative de libertate autonome.⁶²

1.5 Alte încălcări

Pe lângă cele mai frecvente tipuri de încălcări, Cercetarea, Metodologia Cercetării și Lista de evaluare nr.1, în special, au abordat o serie de alte (potențiale) încălcări, care au vizat, în principal, limitările statutare.

Rezultatele Examinării hotărârilor la întrebările nr.34 și nr.35 (inclusiv sub-itemii) au urmărit să identifice **dacă procedurile de recurs/revizuire au depășit, în mod justificat sau nejustificat, termenul legal de 3 zile prevăzut la articolul 312 alin. (2) CPP și dacă controlul judiciar în temeiul articolelor 190-195 și 308, 309 CPP au depășit cerința de „celeritate” în sensul articolului 5 § 3.** Datele colectate nu oferă informații suficiente pentru generalizare.

Mai mult, criteriile de evaluare indicate în Lista de evaluare nr.1 sugerează faptul că acest termen poate fi totuși depășit, cu condiția să fie justificat din motive specifice.⁶³ În același timp, Examinarea hotărârilor a confirmat că au existat cazuri izolate de nerespectare a cerințelor de timp, însoțite de lipsa unor motive clare. În consecință, este recomandabil a se reaminti judecătorilor termenul legal de 3 zile prevăzut la articolul 312 alin. (2) CPP și cerința de „celeritate” în procedurile de control judiciar în temeiul articolelor 190-195 și 308, 309 CPP și abordarea specifică a acestora în cadrul cursurilor de instruire.

Au existat întrebări specifice care au permis ca în timpul Examinării hotărârilor să fie abordate în detaliu procedurile contradictorii și egalitatea armelor în contextul procedurilor care vizează aplicarea arestării preventive. Particularitățile acestor principii au fost examinate prin întrebările nr.36 și nr.37 referitoare la **admiterea cererii apărării cu privire la accesul la dosarul penal principal depus de procuror în motivarea demersului său și la refuzul de a audia martori sau de a examina alte probe directe, așa cum a solicitat apărarea.** Datorită unui număr nesemnificativ de hotărâri care au abordat aceste probleme specifice,

⁶¹ A se vedea Analiza Legislației și Studiul comparativ cu referințele suplimentare.

⁶² Pentru datele privind utilizarea cauțiunii și a controlului judiciar, a se vedea Secțiunea 3.2 din prezentul Raport.

⁶³ Ca în cauza *Haritonov c. Moldovei*, Hotărârea CtEDO din 05.07.2011, ap. N 15868/07, alin. 45-49, când judecătorii au decis asupra demersului în termen de 9 zile, în ședințe consecutive, începând de la prima, organizată în termenul de 3 zile.

generalizarea nu este posibilă. Examinarea hotărârilor a identificat că au existat cazuri izolate de utilizare a dosarelor penale principale de către acuzare pentru fundamentarea demersurilor de aplicare a arestării preventive, însoțite de refuzul accesului la acestea. Prin urmare, este recomandabil **să se reamintească judecătorilor despre necesitatea asigurării egalității armelor, în ceea ce privește accesul apărării la materialele utilizate de procurori pentru fundamentarea unui demers de aplicare a arestării preventive și abordarea specifică a acestora în cadrul cursurilor de instruire.**

În timp ce contextul procedural descris mai sus apare rar și depinde de afirmațiile procurorului, ultima posibilitate presupune o poziție proactivă a avocaților apărării. În timpul Examinării hotărârilor, s-a identificat singură tentativă de acest fel, în anul 2017, care a fost totuși ignorată de un judecător de instrucție din Chișinău, fără să abordeze corect problema. Deliberările din cadrul Panelului de discuții au sugerat că această oportunitate rămâne, în mare parte, neutilizată de către avocați, din cauza timpului insuficient pentru pregătirea procedurilor și a depunerii unor astfel de cereri, inclusiv a lipsei de căi legale pentru ca apărarea să colecteze probe, în general.

Profesioniștilor din domeniul juridic, în mod special **avocaților apărării și judecătorilor, ar trebui să li se reamintească deschiderea procedurală pentru audierea martorului sau examinarea altor probe directe, așa cum sunt solicitate de apărare și de standardele relevante care decurg din egalitatea armelor.**

Modul în care sunt asigurate standardele referitoare la caracterul public al procedurilor a fost abordat de întrebarea nr.38 privind **refuzul de a face publice ședințele de judecată** și de întrebarea nr.39 – **Dacă apărarea a solicitat publicitatea și, dacă da, cum a fost respinsă cererea apărării (doar pe motiv că legislația nu permite acest lucru)?** Se pare că, în anul 2017, au existat doar cereri izolate în procedurile în fața judecătorilor de instrucție din Chișinău pentru desfășurarea publică a audierilor, care nu au fost respinse.

Ultima întrebare din cadrul Examinării hotărârilor a avut drept scop identificarea **altor încălcări** în afara de cazurile tipice și incompatibilitățile specifice examinate în cadrul întrebărilor precedente.

Răspunsurile la această întrebare sugerează că există încălcări repetitive semnificative ale legislației naționale și ale cerințelor articolului 5 din CEDO. În mod special, **încălcările specifice care trebuie prevenite în viitor prin consolidarea capacităților profesionale și, eventual, a unor măsuri disciplinare sau de altă natură, după caz, includ:**

- **ignorarea limitării legale a aplicabilității arestării preventive la minori (arestați în pofida faptului că sunt acuzați de infracțiuni mai puțin grave, în timp ce această măsură poate fi folosită împotriva lor pentru infracțiuni grave și deosebit grave), alte garanții aplicabile acestora (proces desfășurat fără psiholog);**
- **depunerea tardivă a demersului în instanță de către procuror (cu mai puțin de trei ore înainte de expirarea celor 72 de ore de reținere în custodia poliției);**
- **invocarea, în calitate de temei, a riscului de obstrucționare a anchetei după arestarea preventivă anterioară prelungită;**
- **ignorarea diagnosticului confirmat de sănătate mintală și re-întemnițarea acuzatului în penitenciar.**

Capitolul 2. Examinarea și analiza dosarelor generale selectate (Examinarea dosarelor)

2.1 Considerații operaționale

Examinarea dosarelor nu a vizat încălcări imediate ale legislației naționale sau ale standardelor în temeiul articolului 5 din CEDO. În schimb, a examinat dosarele generale pentru a identifica legea materială și procedurile generale referitoare la dispunerea arestării preliminare a unui acuzat. Aceasta se referă la

- clasificarea juridică a infracțiunilor;
- durata totală a arestării;
- numărul și tipurile de decizii procedurale relevante; și
- alți parametri-cheie ai urmăririi penale împotriva persoanelor care fac obiectul arestării preventive.

În conformitate cu Metodologia Cercetării, Examinarea dosarelor a fost procesată pe baza Listei de evaluare Nr.2.⁶⁴ Aceasta a fost utilizată ca bază pentru activitatea celor patru experți locali,⁶⁵ care au examinat dosarele și au colectat datele obținute în format electronic, în dispozitive prevăzute cu scriptul relevant, furnizate și, ulterior, prelucrate de consultantul în sociologie.⁶⁶ Cele 102 de dosare analizate au fost selectate aleatoriu în parametri generali definiți în conformitate cu cerințele sociologice (reprezentativitatea).⁶⁷ Eșantionarea reală a dosarelor analizate în timpul Examinării dosarelor este oferită în tabelul de mai jos.

Eșantionarea dosarelor examinate în cadrul Listei de evaluare nr.2

	2013	2014	2015	2016	2017	Total
Curtea de Apel Chișinău	1	0	0	0	0	1
Curtea de Apel Bălți	0	0	0	1	0	1
Sondaj-pilot, Chișinău	2	2	1	2	19	26
Judecătoria Chișinău, sediul Botanica	3	3	0	1	3	10
Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani	3	1	0	2	1	7
Judecătoria Chișinău, sediul Centru	9	5	5	8	0	27
Judecătoria Chișinău, sediul Rîșcani	3	4	0	2	1	10
Judecătoria Bălți	1	0	1	1	1	4
Judecătoria Anenii-Noi	0	1	0	0	0	1
Judecătoria Cahul	0	1	0	1	1	3
Judecătoria Ceadâr-Lunga	0	0	0	2	0	2
Judecătoria Cimișlia	0	1	1	0	0	2
Judecătoria Criuleni	1	1	0	0	0	2
Judecătoria Dondușeni	1	0	0	0	2	3
Judecătoria Fălești	1	0	1	2	0	4

⁶⁴ A se vedea Anexa nr.2 la Metodologia cercetării.

⁶⁵ A se vedea informațiile relevante sugerate în Metodologia cercetării.

⁶⁶ A se vedea secțiunea privind echipa de cercetare.

⁶⁷ A se vedea Anexa nr.5 la Metodologie cercetării.

Judecătoria Hîncești	1	0	0	1	0	2
Judecătoria Nisporeni	2	0	0	1	1	4
Judecătoria Ocnița	1	0	1	1	0	3
Judecătoria Rezina	1	1	1	0	0	3
Judecătoria Soroca	0	1	0	1	0	2
Judecătoria Șoldănești	0	1	0	0	1	2
Judecătoria Taraclia	0	0	1	0	0	1
Judecătoria Ungheni	2	0	0	1	0	3

Pe lângă cifrele generale (totale) din cadrul întrebărilor, în scopul evaluării, datele colectate au fost dezagregate, prelucrate și analizate în mod similar cu privire la tipurile de instanțe (judecători de instrucție și recurs), distribuția teritorială (Chișinău și restul țării) și aspecte cronologice (pentru urmărirea tendințelor în perioada examinată).

2.2 Constatări specifice

Datele dezagregate din punct de vedere cronologic referitoare la întrebările nr.1 și nr.2 privind

- **datele de începere a anchetei oficiale (spre deosebire de începerea procesului penal împotriva acuzatului)⁶⁸ și**
- **momentul când acuzatului i s-au aduse la cunoștință învinuirile oficiale,**

confirmă în Tabelele AA și AB că aplicarea arestării preventive este deseori amânată:

- din cauza descoperirii infracțiunii,
- compilarea probelor necesare etc. de la inițierea procedurilor și
- depunerea unei plângeri oficiale împotriva acuzatului.

Cu toate acestea, adițional, o analiză a datelor privind durata procedurilor dezvăluie câteva indicii pentru eficientizarea aplicării arestării preventive și a instrumentelor generale de justiție penală, în conformitate cu standardele și principiul umanizării. În dosarele examinate, cea mai lungă perioadă între inițierea unui caz, depunerea plângerii și arestare, s-a ridicat la șase ani și două luni (acuzată *in absentia*), respectiv, încă cinci ani până la reținere (ca persoană dată în căutare). Dosarul a vizat o femeie condamnată ulterior pentru proxenetism (fără circumstanțe agravante), articolul 220 alin. (1) CPP din 2015, care a fost ținută în arest timp de 13 zile și condamnată să plătească o amendă. Acuzația definitivă și sentința din acest caz sugerează că, de fapt, aceasta a fost căutată pentru o infracțiune, care nu ar justifica aplicarea arestării preventive. Sancțiunea nu prevedea deloc privarea de libertate și ar fi trebuit încetată din cauza expirării termenului de prescripție.

Acest exemplu și alte câteva cazuri, precum și datele obținute la următoarele întrebări din Examinarea dosarelor, confirmă necesitatea ca **acuzarea și sistemul judiciar să fie vigilenți și preciși la formularea acuzațiilor inițiale și clasificarea acestora în drept, pentru evitarea efectivă a arestării nejustificate (în conformitate cu limitările stabilite în legislația națională) sau inutile.**

Tabelul AA. Când a fost oficial inițiată urmărirea penală ? (Anul)

2011	4,8%
2012	8,9%
2013	16,3%

⁶⁸ Această întrebare are în vedere anul în care a fost inițiată ancheta oficială.

2014	19,5%
2015	9,8%
2016	21,1%
2017	19,5%

Tabelul AB. Când acuzațiile oficiale au fost aduse la cunoștința acuzatului? (Anul)

2012	9,70%
2013	16,30%
2014	17,90%
2015	9,80%
2016	22,00%
2017	22,00%
2018	2,40%

Gravitatea infracțiunii nu este imediat relevantă, în sensul articolului 5 din CEDO și al jurisprudenței CtEDO, care operează cu un criteriu privind infracțiunea, în acest sens. Cu toate acestea, gravitatea și natura specifică a acuzațiilor în corespundere cu Codul penal sunt semnificative pentru descrierea stării generale de fapt, în ceea ce privește aplicabilitatea arestării preventive și, în mod special, a atingerii pragului național.

Examinarea dosarelor, prin întrebarea nr.5 **referitoare la articolul (cel mai grav, în cazul în care sunt mai multe) din Codul penal în temeiul căruia a fost calificată acuzația deținutului** (Diagrama nr.22) și prin întrebarea nr.6 cu privire la **gravitatea infracțiunii** (Diagrama Nr.23), a confirmat așteptarea că, în general, arestarea preventivă este aplicată, cel mai frecvent, pentru infracțiunile violente, grave (în afară de proxenetismul fără circumstanțe agravante, care este cel mai frecvent în cazul infracțiunilor mai puțin grave). Destul de frecvent, arestarea preventivă a fost utilizată împotriva unui acuzat învinuit formal de săvârșirea unor infracțiuni mai puțin grave.

Mai mult, deși Examinarea dosarelor nu a depistat nicio cerere formală de arestare preventivă pentru această din urmă categorie de infracțiuni, înainte de iulie 2016, când a fost ridicată limitarea relevantă,⁶⁹ în 14,8% din cazurile examinate din perioada anterioară acestei modificări, deținuții ținuti în arest au fost efectiv condamnați pentru o infracțiune mai puțin gravă. Prin urmare, aceștia au fost ținuti în arest preventiv pentru acuzații inițiale agravate, pentru a putea fi aplicată arestarea. Deși, în cazuri individuale, aceasta ar putea depinde de specificul situației procedurale, de probele colectate, raportul general al unor astfel de cazuri ar putea fi privit ca o tactică deliberată pentru asigurarea arestărilor și, eventual, a unor interese.⁷⁰

⁶⁹ Vezi și secțiunea relevantă din Analiza Legislației.

⁷⁰ Constatarea derivă din recomandarea precedentă. A se vedea mai sus prezentul Raport.

Diagrama Nr.23

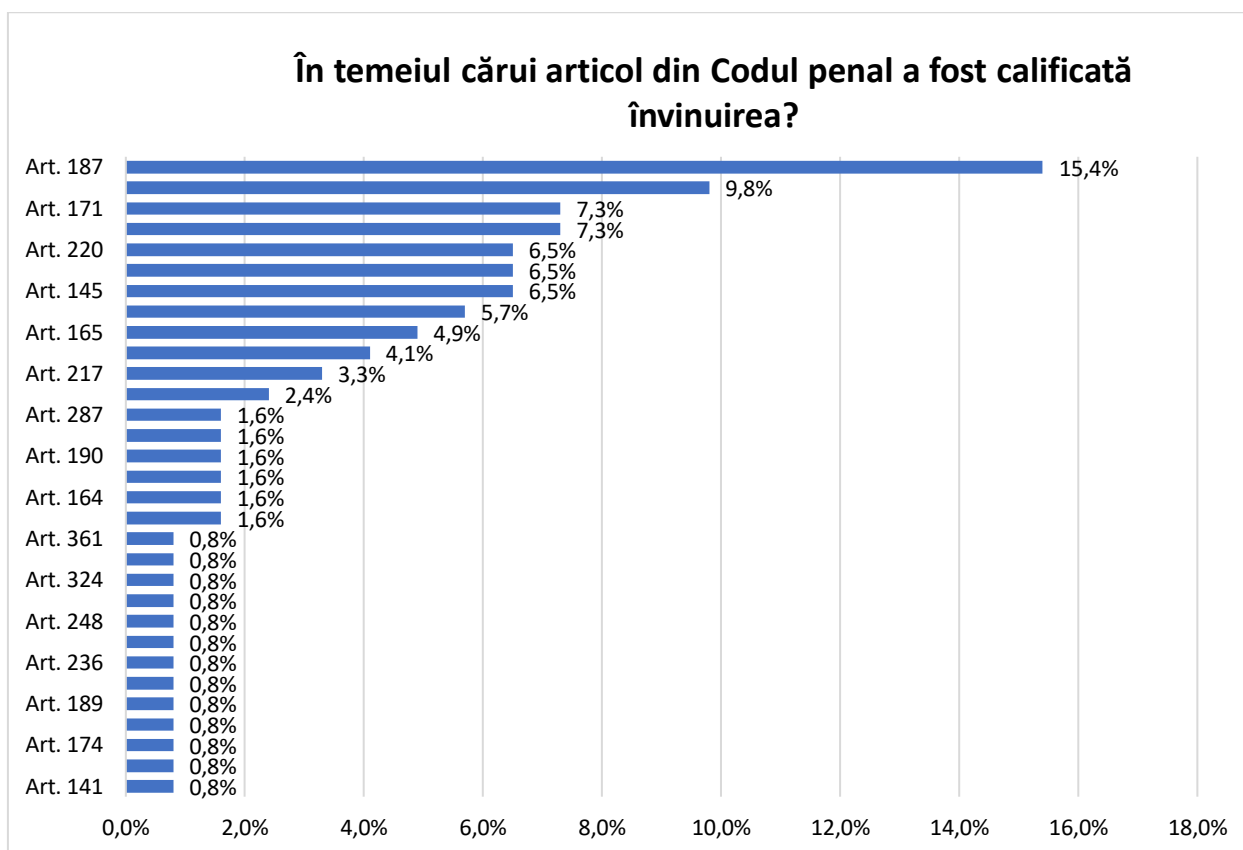
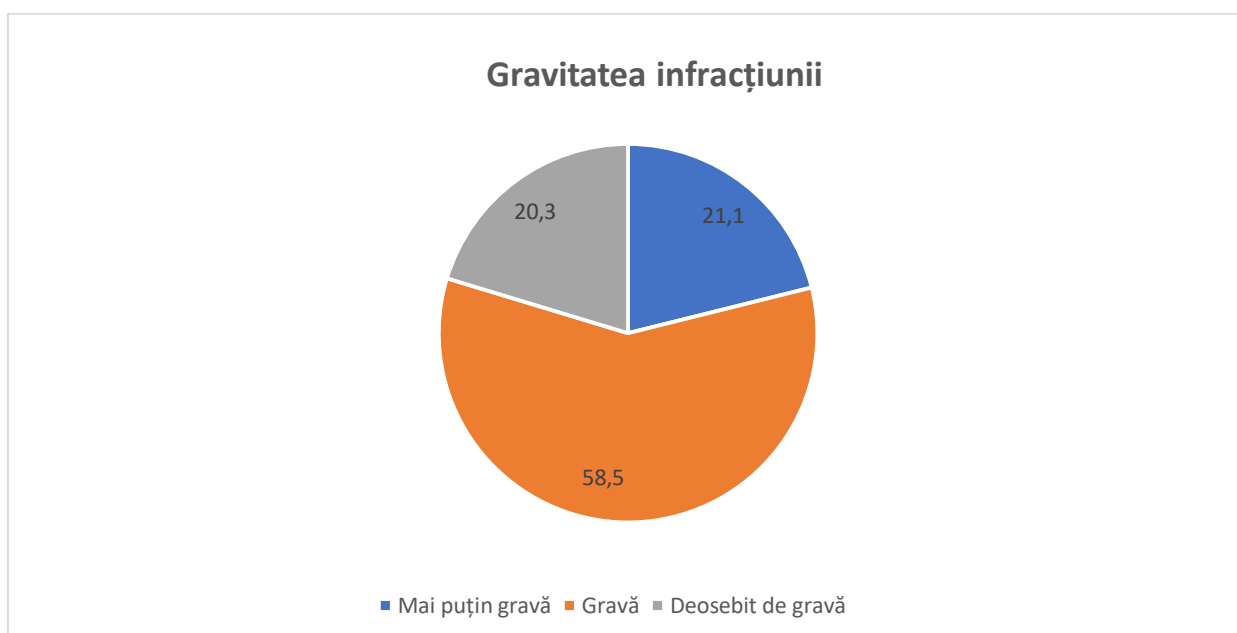

Diagrama Nr.24

În ceea ce privește rezultatul procesului penal, Examinarea dosarelor a confirmat rata scăzută de achitare sau de respingere a acuzațiilor și încetarea urmăririi penale. A existat un singur caz de achitare și o singură încetare a urmăririi penale din cauza unei sentințe de achitare.

Achitarea a vizat un inculpat acuzat de încălcare a inviolabilității domiciliului (articolul 179 alin. (1) CP), inițiat în decembrie 2013, unde el a fost ținut în arest preventiv timp de 25 de zile, sub acuzații inițiale agravate.

Sentiința de achitare se referea la o femeie care a fost arestată timp de o săptămână în anul 2015, fiind acuzată de proxenetism agravat în temeiul articolului 220 alin. (2) CP și dosarul a fost închis din cauza lipsei de *corpus delicti*.⁷¹

Rata de condamnare (sentiințe de condamnare) identificată la întrebarea nr.7 pe fond (hotărârile definitive de stabilire a vinovăției) s-a ridicat la 98,4% din cazurile examinate.⁷²

Cele mai elocvente, în acest sens, sunt datele privind raportul pedepselor neprivative de libertate aplicate în cele din urmă. Acestea au fost identificate în cadrul întrebării nr. 8.2 referitoare la tipurile de **pedeapsă aplicată** - închisoarea sau alternativele (acestea din urmă fiind, cu siguranță, binevenite).⁷³ Încă o dată, aplicarea pedepsei neprivative de libertate nu este un semn direct al încălcării dreptului la libertate și securitate dacă inculpatul a fost arestat în cursul procesului. Cu toate acestea, în combinație cu gravitatea și circumstanțele infracțiunii, datele colectate ar putea fi considerate un indiciu al contextului general al aplicării arestării preventive și a potențialului considerabil de a reduce utilizarea acesteia.

Există motive de a menționa că **acuzarea și sistemul judiciar ar putea fi îndrumate în continuare de anumite politici sau instrumente metodologice și de măsuri de consolidare a capacităților profesionale, pentru a asigura că măsurile preventive alese sunt adecvate pentru:**

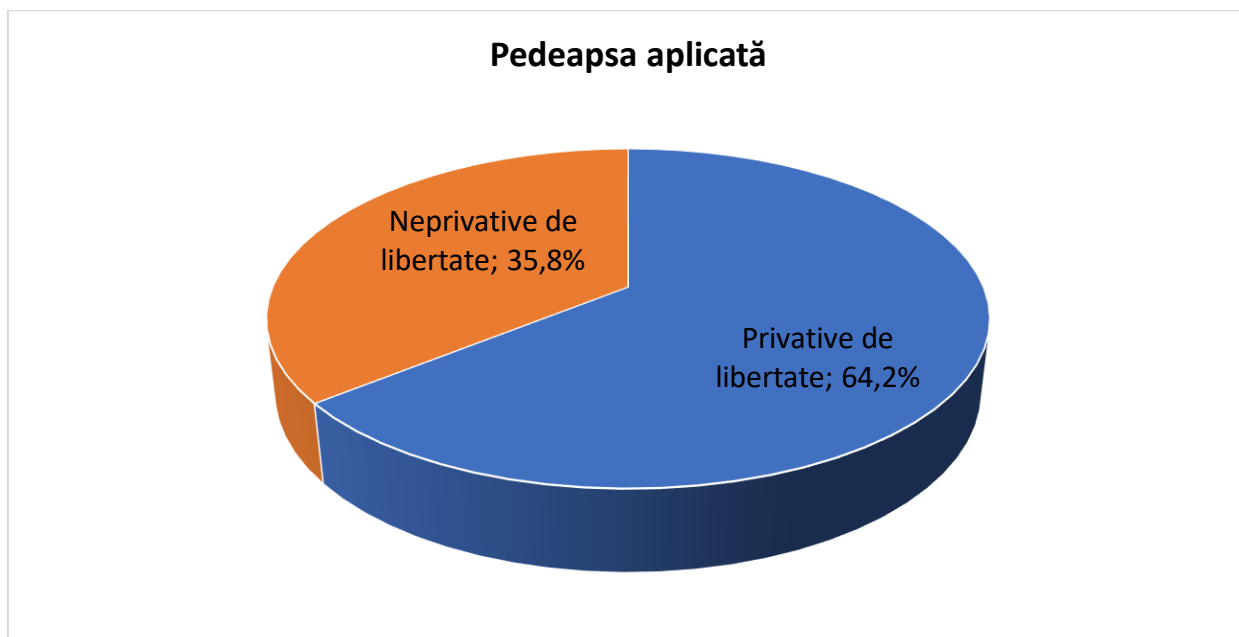
- **circumstanțele infracțiunii;**
- **personalitatea acuzatului; și**
- **alți factori, inclusiv cei care se bazează pe exemple specifice și material analitic.**

⁷¹ Au existat două cazuri în care inculpații au făcut obiectul Legii amnistiei.

⁷² A existat un caz închis din cauza decesului acuzatului și două care au făcut obiectul amnistiei. Încă un caz a fost încheiat din cauza unei negocieri între acuzat și victime.

⁷³ A se vedea, de asemenea, parametrii procedurilor și cazurilor analizate mai jos.

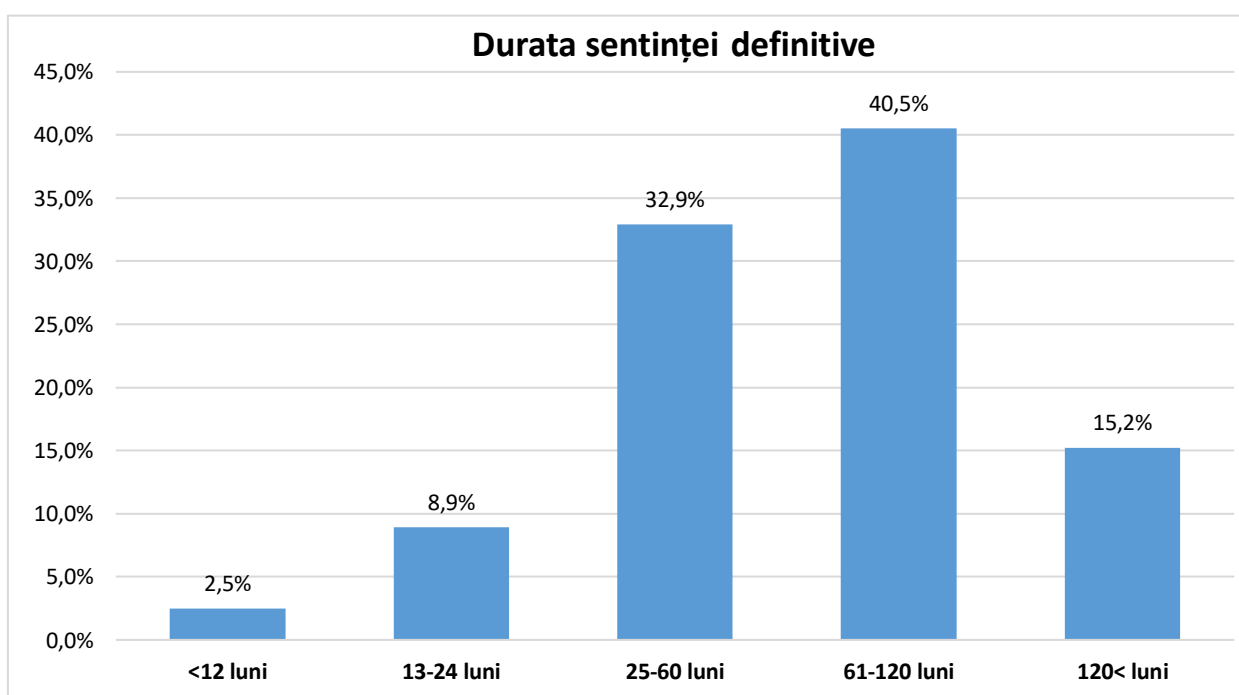
Diagrama Nr.25

Durata pedepselor privative de libertate aplicate este mai puțin relevantă pentru a lua în considerare oportunitatea aplicării arestării preventive și elaborarea oricărei politici specifice în acest sens.

Totuși, ar putea fi privită ca un indicator indirect al utilizării excesive potențiale sau efective a acesteia. Examinarea dosarelor a vizat acest parametru prin intermediul întrebării nr.8.1 privind **durata pedepsei definitive privative de libertate**, în cazul în care condamnarea a dus la încarcerare. Având în vedere importanța scăzută a condamnărilor la închisoare comparativ mai scurte, precum și corelarea acestora cu gravitatea infracțiunii (a se vedea Diagrama nr.26 și Tabelul AC de mai jos), acest parametru nu sugerează nici un indiciu contrar în această privință.

Diagrama Nr.26

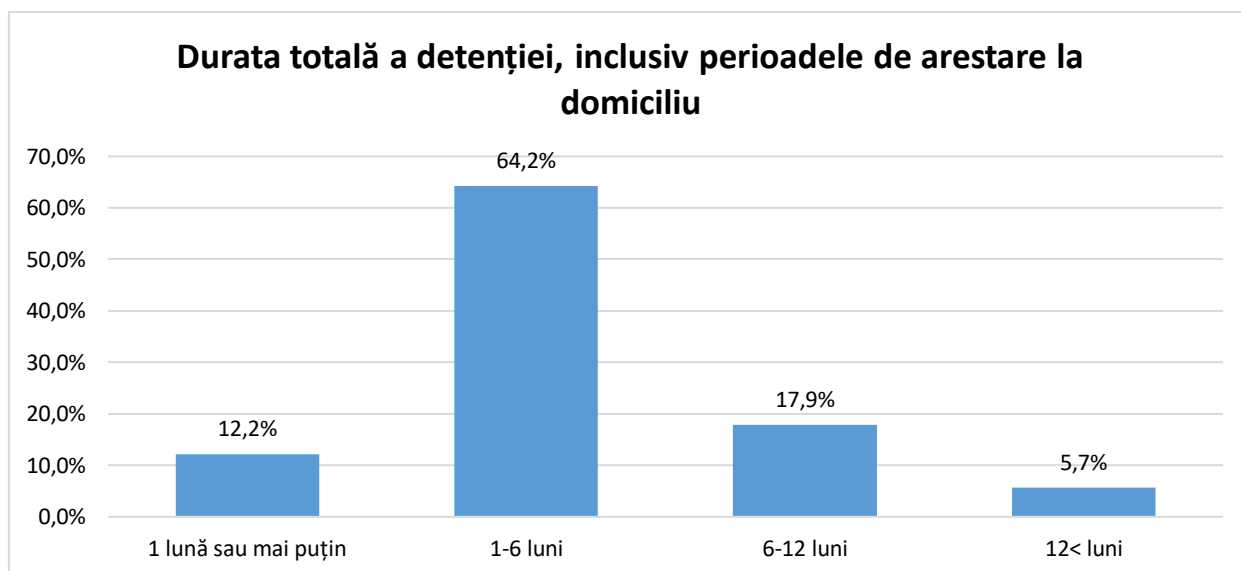
Tabelul AC

		Durata sentinței definitive			
		<12 luni	13-24 luni	25-60 luni	61-120 luni
GRAVITATE (acuzăție)	Mai puțin gravă	15,4%	76,9%	7,7%	0,0%
	Gravă	13,9%	63,9%	16,7%	5,6%
	Deosebit de gravă	4,0%	52,0%	32,0%	12,0%

Examinarea dosarelor a vizat, de asemenea, durata și prelungirea arestării preventive, precum și eliberarea în timpul acesteia. Cele mai importante și relevante date care prezintă contextul procedural al aplicării arestării preventive și arestării la domiciliu au fost colectate în urma întrebării nr.9 privind **durata totală de arestare** (inclusiv arestarea la domiciliu, unde este cazul) și **eliberarea definitivă** în cadrul perioadei care se încadrează în articolul 5 § 1 lit. c) al CEDO, adică până la hotărârea judecătorească a primei instanțe, în special din cauza neprelungirii sau aplicării unei măsuri sau sentințe neprivative de libertate, care are ca rezultat întreruperea încarcerării condamnatului.

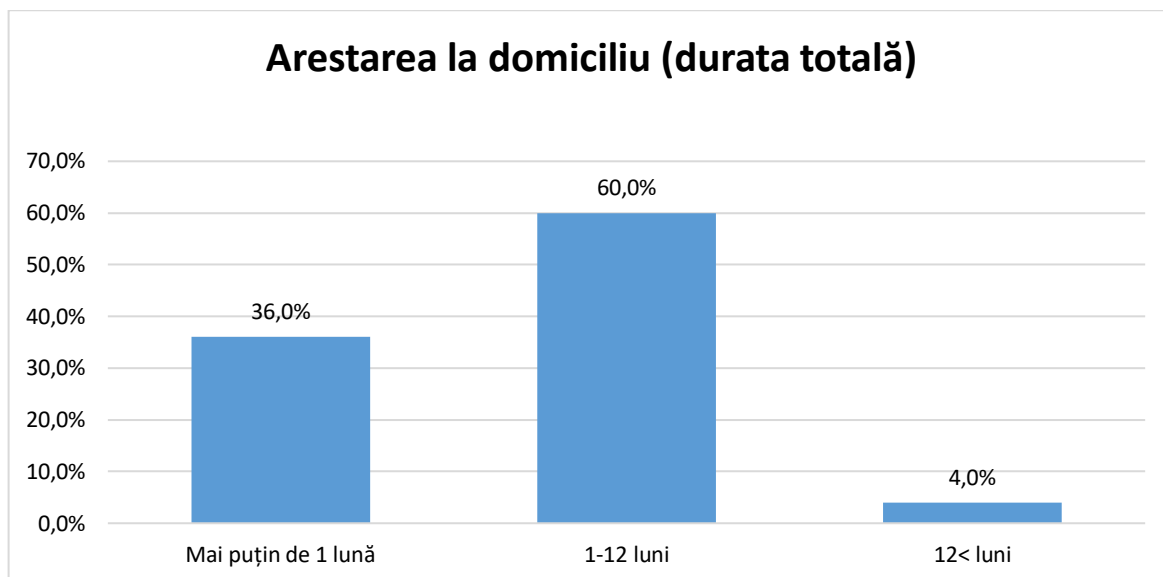
În timp ce Diagrama nr.27 poate fi văzută ca un indiciu pentru evaluarea cerinței privind durata rezonabilă (în medie, aceasta a fost de 4,8 luni, care reprezintă un indicator înalt), aceasta indică totuși, că a existat un număr considerabil de arestări preventive care au durat o lună și mai puțin.⁷⁴ Fără a le considera drept o confirmare imediată a aplicării nemotivate a arestării preventive în cazurile de mai sus, datele ar trebui văzute ca un indiciu al potențialului real de reducere a aplicării arestării preventive.

Diagrama Nr.27

⁷⁴ Cazurile de detenție preventivă care depășesc 12 luni provin din perioada care precede hotărârea relevantă a Curții Constituționale. A se vedea secțiunea relevantă din Analiza legislației.

Diagrama Nr.28

Mai mult, în timpul Examinării dosarelor combinația între arestarea preventivă și arestarea la domiciliu, a fost identificată în 15,7% dintre dosare. Durata arestărilor la domiciliu aplicate în combinație cu arestarea preventivă (anterior sau ulterior acesteia) a constituit o medie de 3,1 luni.

Această constatare sugerează faptul că arestarea la domiciliu servește bine scopului și asigură interesele relevante ale administrării justiției, în afara rarelor cazuri de încălcări, și ar trebui aplicată pe scară mai largă, în special, prin aplicarea sistemului de monitorizare electronică, fapt raportat de către judecătorii participanți la Panelurile de discuții.

Datele statistice furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești sugerează că numărul de demersuri de aplicare a arestării la domiciliu este în scădere din 2016. În perioada anilor 2017, 2018 și prima jumătate a anului 2019 au existat 196, 193 și 60 de cazuri de solicitare a acesteia, cu 187, 171, 56 acordate, în timp ce în 2016 aceste cifre au fost 549, respectiv 474.⁷⁵

Aceste rezultate, inclusiv cele anterioare referitoare la aplicarea arestării la domiciliu,⁷⁶ precum și deficiențele majore dezvăluite de Sondaj⁷⁷ în ceea ce privește înțelegerea statutului real al acesteia, au confirmat că **autoritățile ar trebui să efectueze intervenții legislative și de infrastructură, pentru a asigura utilizarea mai largă și mai eficientă (adecvată) a arestării la domiciliu, în special, în combinație cu monitorizarea electronică, cu rolul substanțial (și nu doar tehnic) atașat probațiunii.**

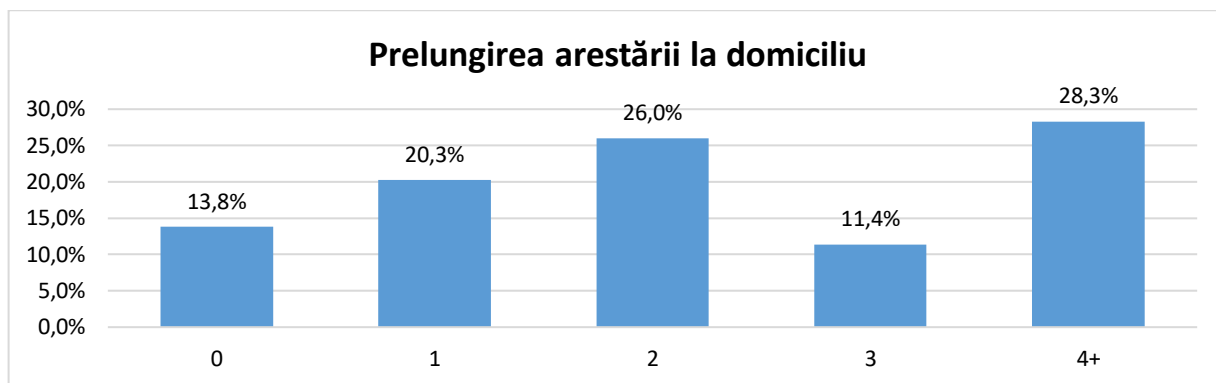
În plus, aceasta ar trebui să fie **completată de consolidarea capacităților profesioniștilor din domeniul juridic în ceea ce privește sensibilizarea acestora cu privire la eficiența arestării la domiciliu pentru satisfacerea intereselor administrării justiției.**

⁷⁵ A se vedea Capitolul 5 al prezentului Raport.

⁷⁶ A se vedea Diagrama nr.8 și considerațiile relevante ulterioare sugerate în Capitolul 2 al prezentului Raport.

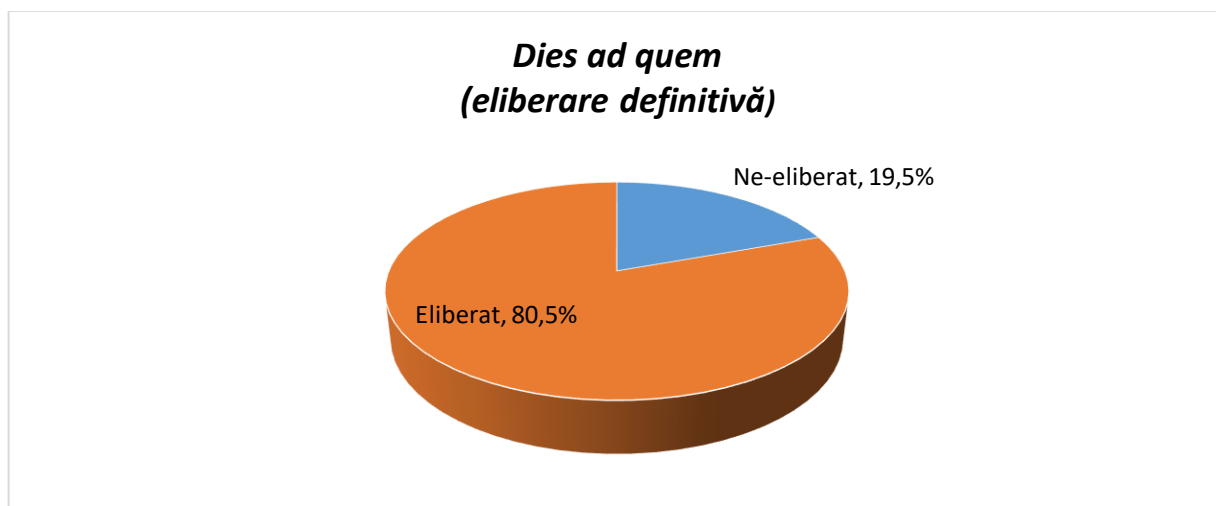
⁷⁷ A se vedea constatările aferente întrebării nr.14.

Diagrama Nr.29

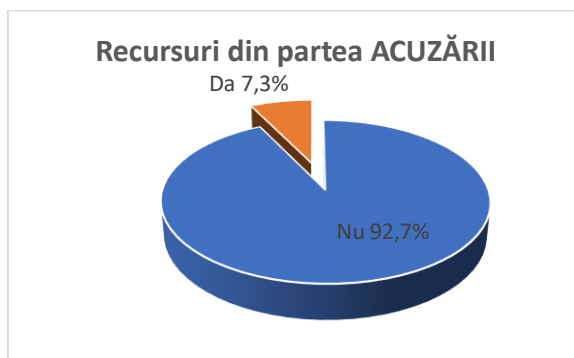
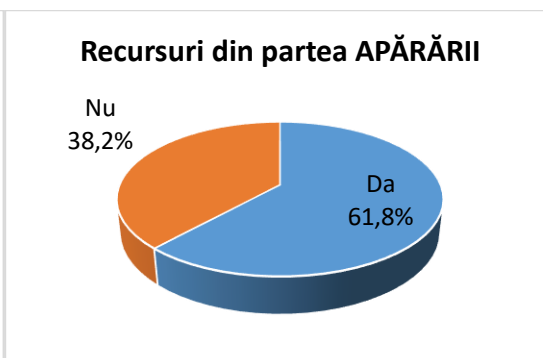
Același lucru este valabil și pentru datele din Diagrama nr.30 privind eliberarea din arest, care sugerează că, la finalizarea procesului penal, doar 19,5% au rămas efectiv încarcerați în temeiul unei condamnări la pedeapsă cu închisoarea. Prin urmare, aceasta nu poate servi drept confirmare imediată a caracterului inadecvat al arestării preventive, în aceste cazuri. Datele ar trebui considerate ca un indiciu al potențialului real de reducere a aplicării arestării preventive, inclusiv prin implementarea recomandărilor sugerate anterior în acest capitol.

Diagrama Nr.30

Pe lângă frecvența prelungirii arestării, Examinarea dosarelor a abordat, prin întrebarea nr.15, poziția acuzării și a apărării în ceea ce privește recursurile (în temeiul articolului 311 CPP) și revizuirea detenției (în temeiul articolelor 190-195 CPP) referitoare la aplicarea arestării preventive. În Diagrama nr. 31, care stabilește frecvența dezacordului procurorilor față de hotărârile adoptate de sistemul judiciar, procentul general este destul de redus și cuprinde 7,3% din hotărâri⁷⁸. Așa cum era de așteptat, același indicator pentru partea apărării este mult mai mare (Diagrama nr. 32), astfel încât cel mai mare număr de recursuri într-un caz ajungând la 10.

⁷⁸ În unele cazuri, procurorii au contestat o serie de hotărâri.

Diagrama Nr.31**Diagrama Nr.32**

În ceea ce privește demersurile de revizuire (întrebarea nr.16), același parametru sugerează că, în medie, avocații le inițiază de mai mult de două ori pe caz, iar 13 a fost cel mai mare număr identificat în dosarele examinate. În general, apărarea a recurs la această opțiune procedurală în 60% din cazuri. Aceleași date referitoare la procurori constituie aproape 25% din cazuri, numărul de revizuiți inițiate nedeșăind 2.

Examinarea dosarelor a vizat și utilizarea cauțiunii și a controlului judiciar, precum și a altor măsuri neprivative de libertate, în cazuri în care arestarea fusese deja aplicată învinuitului sau inculpatului. Datele colectate au confirmat utilizarea minimă a cauțiunii și a controlului judiciar chiar ca o măsură secundară, de asemenea, confirmată și de participanții în cadrul Panelurilor de discuții. În dosarele examinate, nu a fost identificat niciun caz de aplicare a cauțiunii și, numai în 1,96% din cazuri, persoanele arestate au fost eliberate sub control judiciar. La fel, nu au fost înregistrate cazuri de eliberare pe garanția personală sau a organizației (în corespundere cu articolele 179-180 CPP). Recomandările făcute la acest capitol sunt întemeiate pe aceste constatări.⁷⁹

⁷⁹ A se vedea mai sus Secțiunea 1.4 din prezentul Raport.

Capitolul 3. Examinarea și analiza hotărârilor judecătorești selectate, a dosarelor și a materialelor relevante ale ședințelor de judecată privind procesele care solicită despăgubiri pentru arestări ilegale (Examinarea proceselor).

3.1 Considerații operaționale

Examinarea în cauză a abordat cauze civile finalizate (nependinte) cu privire la cererile de compensare pentru detenție ilegală examinate de instanțele din Republica Moldova, în perioada vizată de Cercetare.

Examinarea proceselor a fost efectuată conform Listei de evaluare nr. 3⁸⁰ și a fost concepută pentru a evalua eficiența remedii naționale privind acțiunile care solicită despăgubiri pentru arestări ilegale, introduse în temeiul articolului 525 CPP și a Legii nr.1545/1998. Lista a fost elaborată astfel încât să abordeze procedura generală referitoare la o cerere civilă relevantă examinată la toate nivelele judiciare, pentru evaluarea eficacității acestui remediu și pentru identificarea stării generale a lucrurilor, respectiv, a tendințelor. Dosarele procesate în cadrul acestei Examinări au fost selectate din lista compilată a cauzelor în baza datelor furnizate de CSM și instanțele judecătorești. Aceasta a fost realizată de consultantul local principal⁸¹. Examinarea a vizat 30 de cazuri din această categorie, prelucrate în perioada de cercetare. Unicul respondent a fost Ministerul Justiției al Republicii Moldova.

Pe lângă cifrele globale (totale) rezultate în urma întrebărilor, în scopul evaluării, datele colectate au fost dezagregate, prelucrate și analizate în ceea ce privește dimensiunea cronologică, sumele compensatorii, încălcările identificate și alte puncte specifice subiectului.

3.2 Constatări substanțiale și analize

Primul item substanțial (întrebările nr.2-3) abordat de Examinarea proceselor a vizat **durata totală a procedurilor civile în toate cele trei niveluri de jurisdicție**. Scopul a fost de a evalua durata rezonabilă și eficiența remedii în această privință. Deși evaluarea nu a examinat, în mod special, complexitatea, prestația părților și alți factori relevanți, datele obținute constituie temeuri considerabile de îngrijorare.

Examinarea proceselor și Panelul de discuții au confirmat încă o dată că Ministerul Justiției, de regulă, încearcă să epuizeze toate instanțele și, de regulă, contestă deciziile până la nivel de recurs. Caracterul relativ simplu al cererilor, care se bazează pe limitările Legii nr. 1545/1998, precum achitarea sau încetarea urmăririi penale, perioada care depășește 17 luni ar putea fi considerată un punct de referință aproximativ pentru gestionarea acestora în toate instanțele. În 36,6% din cazuri, au fost identificate îngrijorări cu privire la posibila încălcare a standardelor referitoare la termenul rezonabil și eficiență, și, în consecință, agravarea situației presupuselor victime.

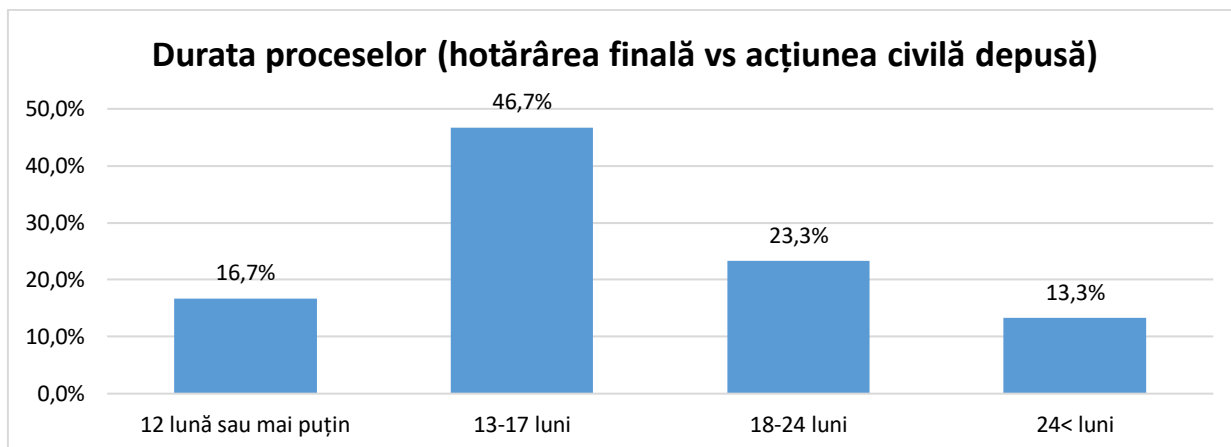
Prin urmare, se recomandă ca **autoritățile judiciare și Ministerul Justiției, în calitate de pârât permanent în categoria acțiunilor civile în cauză, să fie sensibilizate în ceea ce privește durata rezonabilă și considerentele aferente legate de eficiență, precum și faptul ca autoritățile să ia în considerare introducerea de politici și metodologii specifice bazate pe SAL⁸² sau dezvoltarea altor politici și**

⁸⁰ A se vedea Anexa nr.4 la Metodologia cercetării.

⁸¹ A se vedea mai sus secțiunea privind echipa de cercetare.

⁸² SAL reprezintă Soluționarea Alternativă a Litigiilor.

Diagrama Nr.33

Recomandarea devine mai relevantă, având în vedere rezultatele Examinării proceselor privind poziția respondentului și obiecțiile acestuia, tratate în conformitate cu Întrebările 13-16 din Lista de evaluare nr.3. Obiecția standard a Ministerului Justiției și unele dintre caracteristicile acestuia sunt descrise în următoarele tabele. Trebuie remarcat că cererea a fost admisă parțial numai într-un singur caz.

Tabelul AD. Referința pârâtului (1)

Obiecții		Calcul	%
TOATE pretențiile vădit nefondate/inadmisibile	Da	30	100,0%
	Nu	0	0,0%
PARȚIAL admisibile, dar excesive în partea cuantumului sumelor de compensare a prejudiciului	Da	1	3,3%
	Nu	29	96,7%

Tabelul AE. Referința pârâtului (2)

Poziție		Calcul	%
Pecuniar	Respins integral	28	93,3%
	Conform jurisprudenței naționale în cazuri similare	2	6,7%
Nepecuniar	Respins integral	16	53,3%
	Conform jurisprudenței CtEDO	10	33,3%
	Conform jurisprudenței naționale în cazuri similare	4	13,3%
Costuri și cheltuieli	Respins integral	30	100,0%
	Da	1	3,3%

⁸³ A se vedea, de ex. *Caldas Ramirez de Arrellano c. Spaniei* (dec.), Cererea N 68874/01, CEDO 2003-I; *Soto Sanchez c. Spaniei*, Hotărârea CtEDO din 25.11.2003 (disponibilă doar în limba franceză), Cererea N 66990/01, alin. 29-34.

Cuquantumul compensațiilor se lasă la discreția instanței	Nu	29	96,7%
--	-----------	----	-------

Metodologia și, în special, Lista de evaluare nr.3, prin întrebările nr.5-7 au urmărit identificarea procuraturilor, instanțelor judecătorești cărora ar putea să li se atribuie presupusele încălcări și sumele despăgubirilor aferente (dacă sunt acordate). Cu toate acestea, având în vedere rațiunea Cercetării, aceste date au fost omise din Raport.

Conform întrebării nr.8, cea mai veche cauză a vizat anii 2005-2006 și cea mai recentă a fost din anul 2015. Cea mai mare pondere a cauzelor de acest fel a fost în anul 2013, ceea ce reprezintă 30% dintre cauzele examinate.

Parametrii cronologici privind **momentul depunerii cererilor și hotărârea finală** (întrebările nr.3-4 și Diagramele nr.34 și, respectiv nr.35) ilustrează numărul de cereri relevante procesate pe parcursul anilor vizați în Examinarea proceselor. Trebuie remarcat că, majoritatea cererilor au fost depuse în anul 2014 și, anterior, acest remediu a fost invocat mult mai rar. Aceasta nu necesită nicio intervenție imediată, în afară de menținerea eforturilor în ceea ce privește promovarea remediilor naționale împotriva încălcărilor drepturilor omului.

Diagrama Nr.34

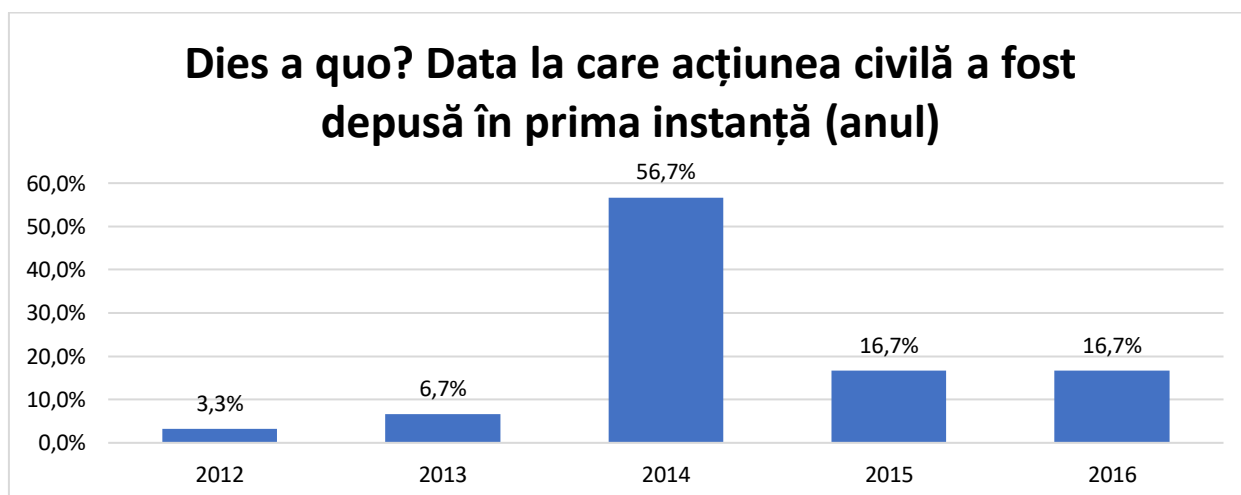
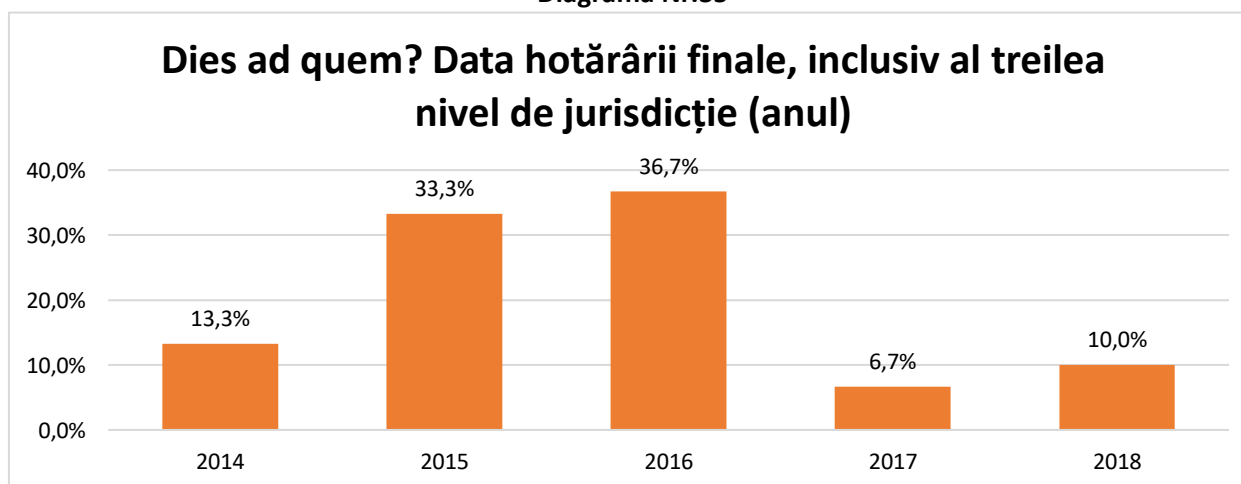

Diagrama Nr.35

Unul dintre criteriile pentru stabilirea prejudiciului material și a celui moral cauzat, cât și a despăgubirii adecvate pentru detenția ilegală se referă la durata detenției. Aceasta este luată în considerare de către CtEDO care, în plus, a specificat că valoarea despăgubirilor acordate nu poate fi considerabil mai mică decât cea acordată de Curte în cazuri similare.⁸⁴ Cu toate acestea, nu există o abordare simplistă indicativă a unei rate zilnice și se aplică în combinație cu alți factori și circumstanțe. Următoarele date au fost furnizate în legătură cu durata de arestării considerate ilegale și făcând obiectul despăgubirii.

Tabelul AF

Durată	Total	%
Mai puțin de 30 de zile	5	20,0%
30 – 60 de zile	6	24,0%
1-12 luni	12	48,0%
Mai mult de 12 luni	2	12,0%
Media (zile)	145	
Mediana (zile)	70	

Metodologia și Examinarea dosarelor au fost concepute astfel încât să se concentreze pe fondul și descrierea fondului revendicărilor și hotărârilor judecătorești, precum și pe motivarea și factorii relevanți luați în considerare la solicitarea și acordarea unei despăgubiri.

Întrebările (nr.9-11, nr.19-21 și, respectiv nr.25-26) au fost formulate cu scopul de a identifica luarea în considerare a **lipsei bănuielii rezonabile, temeiurilor arestării, inclusiv a categoriilor specifice ale acestora și a altor încălcări care fac arestarea ilegală**, precum și **motivele pentru acordarea unei despăgubiri**.

Datele obținute (Diagrama nr.36) au sugerat că revendicările și, în consecință, achitățile au fost adesea justificate prin argumente rezonabile referitoare la bănuiele, dar mai ales prin alte încălcări procedurale. În această privință, rareori au fost invocate deficiențele privind temeiurile arestării. Temeiurile specifice abordate au făcut referire la riscul de eschivare și obstrucționarea administrării justiției (câte un caz pentru fiecare). Într-unul dintre cazuri, acestea au fost invocate la general, fără să fie clarificat niciunul din ele.

În ceea ce privește motivarea hotărârilor judecătorești, încălcărilor substanțiale constatate de instanțe, diversitatea și distribuția acestora s-au dovedit a fi și mai restrânse (Diagrama nr.37). Se presupune că această stare de lucruri este predeterminată de criteriul bazat pe achitare, încorporat în Legea nr. 1545/1998. În aceste condiții, încălcările diferitelor dispoziții și cerințe, care trebuiau respectate la aplicarea arestării preventive devin de o importanță secundară. În același timp, amploarea și efectul cumulativ al acestora contribuie la suferința cauzată victimei.

Detaliile despre încălcarea dreptului la libertate și siguranță pot fi relevante în stabilirea faptului dacă nu a fost respectată interdicția de aplicare a relexor tratamentelor, deoarece acestea sunt adesea interconectate

⁸⁴ *Ganea c. Moldovei*, Hotărârea CtEDO din 17 mai 2011, Cererea N nr. 2474/06, alin. 14-31 (disponibilă în limba franceză). A se vedea și Ghidul bunelor practici cu privire la remediile naționale (adoptat de Comitetul de Miniștri la 18 septembrie 2013), Directoratul General Drepturile Omului și Statul de Drept al Consiliului Europei, 2013, pag. 22-24.

în contextul privării de libertate. Aceste considerații sunt, de asemenea, relevante și pentru calcularea daunelor, în special a celor nepecuniare. Această abordare este sugerată în jurisprudența CtEDO și aplicată în cauzele în care se evaluează efectul cumulativ al diferitor factori și încălcări ale drepturilor omului în cauză și necesită o detaliere punctuală⁸⁵. În ciuda acestui fapt, așa cum transpare din datele colectate, acest lucru nu a fost făcut în mod corespunzător.

Diagrama Nr.36

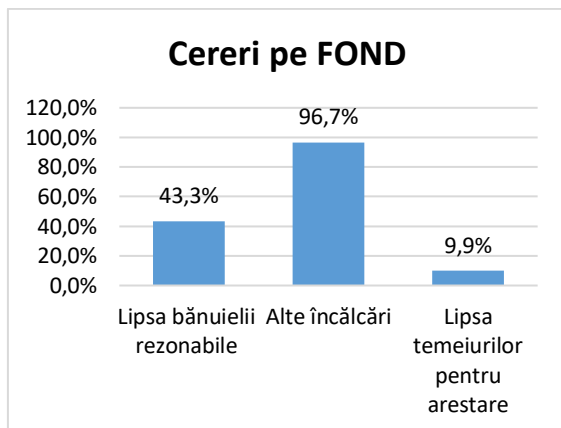
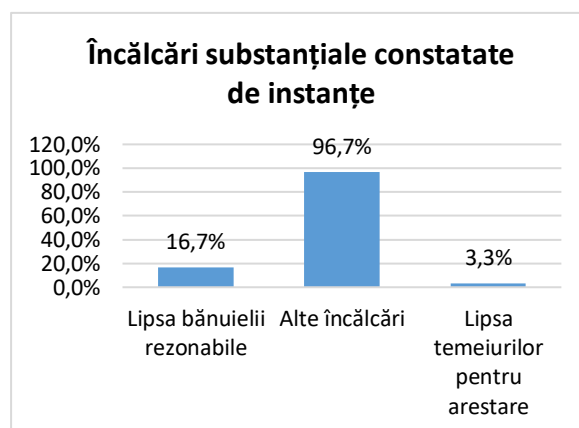

Diagrama Nr.37

Drept urmare, datele privind **motivele speciale de despăgubire și alte justificări pentru daune și compensații nepecuniare** (întrebările nr.25 și nr.26, respectiv Tabelele AG și AH) sugerează că cerințele foarte specifice privind bănuială rezonabilă și temeiurile arestării, care sunt decisive pentru asigurarea legalității arestării preventive, în conformitate cu legislația națională și Articolul 5 din CEDO, rămân și mai puțin abordate și luate în considerare în scopul calculării și acordării despăgubirilor. Deși, aproape toate hotărârile se referă la suferința psihologică, aceasta este utilizată într-o formulare vagă și nu oferă detalii suficiente.

Tabelul AG. Motivele speciale ale despăgubirii

Factori și motive	Total	%
Ilegalitate datorată achitării	15	50,0%
Lipsa bănuielii rezonabile	3	10,0%
Ilegalitate datorată altor deficiențe procedurale	24	80,0%
Lipsa unuia sau a mai multora dintre cele 4 temeiuri acceptabile de arestare	0	0,0%

Tabelul AH. Alte justificări nepecuniare

Factori și motive	Total	%
Umilire	9	30,0%
Prezumpția de nevinovăție	3	10,0%
Pierderea reputației	5	16,7%
Detenția în condiții inumane	1	3,3%

⁸⁵Jurisprudența CtEDO sugerează, în mod clar, faptul că elementul privind „suferințele psihice cauzate de natura ilegală a detenției” constituie unul dintre factorii care trebuie luați în considerare în această privință. A se vedea *Trepashkin c Rusiei*, Hotărârea CtEDO din 19 iulie 2007, Cererea N 36898/03, alin. 94 cu referințe suplimentare.

Probleme de sănătate	4	13,3%
Drepturi de muncă	0	0,0%
Alte motive	23	76,7%
<i>Inclusiv Gravitatea suferințelor psihologice</i>	21	70,1%
<i>Niciuna dintre cele de mai sus</i>	2	6,6 %

Pentru a oferi despăgubiri adecvate victimelor arestării ilegale și ale încălcărilor dreptului la libertate și siguranță, trebuie să se ia în considerare alți factori care provoacă daune materiale și morale. Conform rezultatelor Sondajului, în rândul profesioniștilor din domeniul juridic există o diferență foarte mare în ce privește nivelul de înțelegere a esenței domeniului de aplicare a remediului, a despăgubirilor și compensațiilor pertinente în cazul încălcărilor.⁸⁶ Pentru a asigura o reparație adecvată (efectivă), **procedurile naționale trebuie să identifice și să abordeze în mod corespunzător încălcările-cheie ale dispozițiilor naționale și ale standardelor internaționale (dacă sunt diferite), în ceea ce privește:**

- **justificarea și aplicarea arestării preventive;**
- **alți factori care contribuie la daune, inclusiv suferința relevantă.**

Metodologia Cercetării și Examinarea proceselor au abordat parametrii monetari ai despăgubirilor și compensației acordate (întrebările nr.12 și nr.22, tabelele AI și AJ). Datele colectate în urma întrebării nr.17 au indicat că, deși nu a existat o decizie contrară/negativă, deciziile definitive luate în toate cazurile au confirmat doar parțial revendicările.

Tabelul AI. Despăgubiri în calitate de compensație (suma totală)

	Medie	Median	Maxim	Minim
Pecuniare	1499310	3232	43925441	6464
Nepecuniare	840385	541780	5749999	20000
Costuri și cheltuieli	14055	2000	169222	1000
O sumă forfetară (doar dacă nu este divizată)	16667	0	500000	500000
Total	2370417	606479	44073428	31000

Tabelul AJ. Compensația acordată (suma totală)

	Medie	Median	Maxim	Minim
Pecuniară	68010	47000	343253	10000
Nepecuniară	69997	0	1500000	350
Costuri și cheltuieli	42167	30000	170000	5000
O sumă forfetară (doar dacă nu este divizată)	6374	3500	60240	1000
Total	186548,13	99000,00	1500000,00	20000,00

Având în vedere factorii specifici cauzei, considerațiile procedurale și probatorii, fluctuația semnificativă a ratei monedei moldovenești și alte variabile, este dificil de făcut generalizări cu privire la caracterul adecvat al despăgubirilor acordate. Un indiciu foarte aproximativ cu privire la compatibilitatea cu

⁸⁶ A se vedea Sondajul, constatările și deliberările cu privire la întrebarea nr.19 cu referințele suplimentare.

abordarea CtEDO ar putea fi estimat prin parametrii medii ai daunelor nepecuniare despăgubite. Valoarea medie a despăgubirii, împărțită la numărul mediu de zile de arestare ilegală ar fi o sumă de 482,73 MDL. Ținând cont de ajustările aplicabile privării de libertate pe termen scurt și lung, aceasta sumă este, în mod evident, mult mai mică decât sumele acordate de CtEDO.

Există suficiente indicii privind necesitatea revizuirii practicilor naționale referitoare la sumele despăgubirilor acordate pentru arestarea preventivă ilegală (cu încălcarea standardelor dreptului la libertate și siguranță) și al armonizării acestora cu hotărârile CtEDO în cazuri relevante împotriva Republicii Moldova.

Examinarea proceselor a confirmat caracterul limitat al remediei prevăzute la articolul 525 CPP și Legea nr.1545/1998 și neconformitatea remediei cu jurisprudența CtEDO, conform căreia pentru a se califica drept un remediu efectiv, acordarea unei despăgubiri pentru detenție ilegală nu trebuie să depindă de achitarea sau exonerarea definitivă a deținutului.⁸⁷

Examinarea proceselor (în urma întrebărilor nr.18a și nr.18b) a confirmat faptul că nu a existat nicio acțiune depusă și despăgubiri acordate fără existența unei achitări sau respingeri a acuzațiilor împotriva reclamantului. Există o înțelegere de bază între profesioniștii din domeniul juridic, în special avocați, cu privire la domeniul de aplicare necesar al remediei, care, în prezent, este condiționat de achitarea sau respingerea acuzației.⁸⁸ Luând în considerare cele mai bune practici, inclusiv cele prezentate în Studiul comparativ și alte materiale,⁸⁹ **ar fi necesară înlăturarea dispoziției cuprinse de Legea nr. 1545/1998 conform căreia pentru a solicita despăgubiri pentru arestarea ilegală trebuie să existe o achitare, renunțarea la acuzații sau orice altă ilegalitate a detenției stabilite.**

⁸⁷ *Nechiporuk și Yonkalo c. Ucrainei*, Hotărârea CtEDO din 21 aprilie 2011, Cererea N 42310/04, alin. 231.

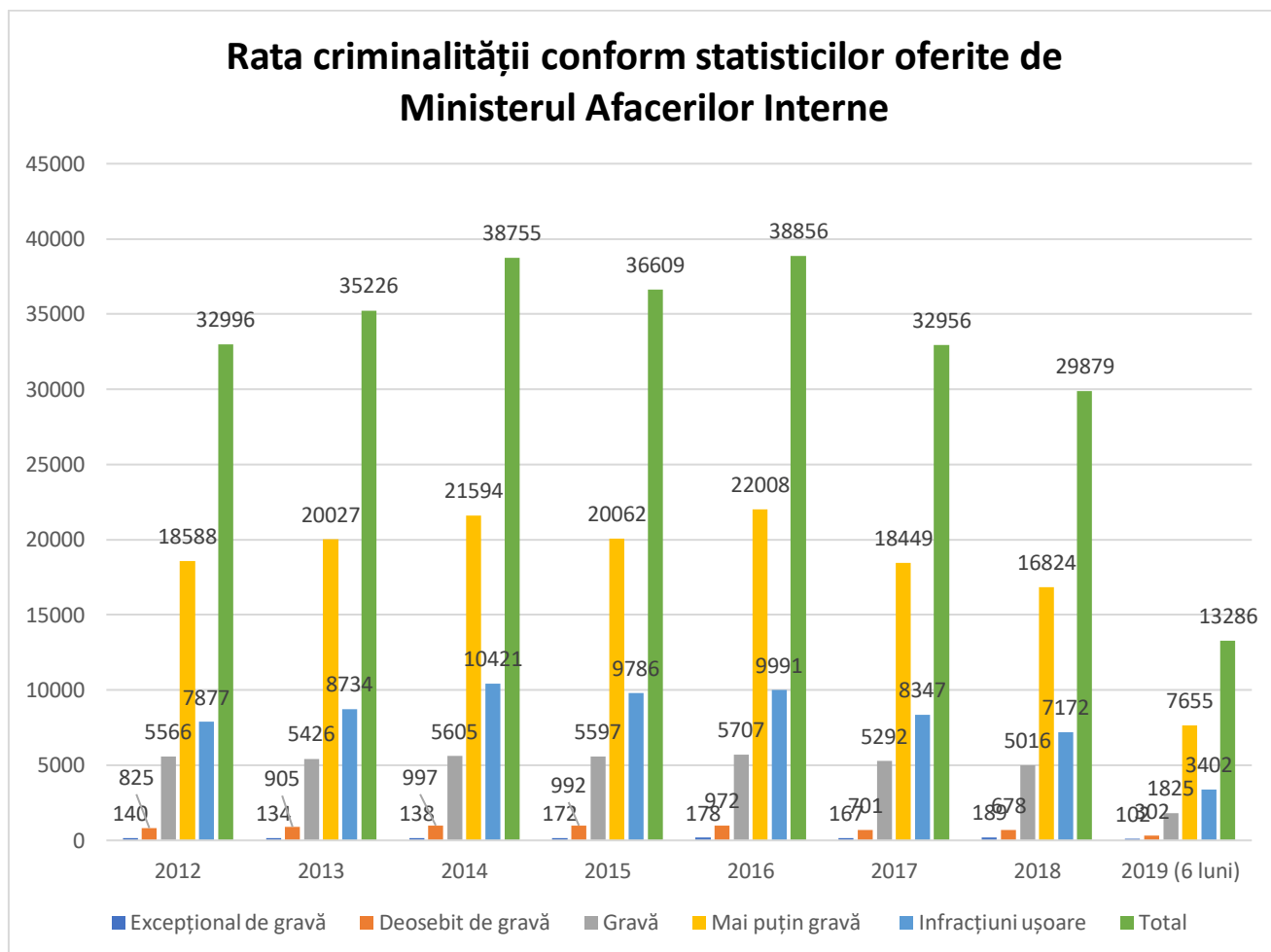
⁸⁸ *Supra nota 88.*

⁸⁹ A se vedea secțiunea relevantă din Studiul comparativ privind experiența României și Ghidul bunelor practici cu privire la remediile naționale (adoptat de Comitetul de Miniștri la 18 septembrie 2013), Directoratul General Drepturile Omului și Statul de Drept al Consiliului European, 2013, pp. 23-24.

Capitolul 4. Analiza datelor statistice oficiale

Analiza este efectuată în baza datelor statistice oficiale furnizate de autorități – Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești, Procuratura Generală și Ministerul Afacerilor Interne. Statisticile referitoare la penitenciare au fost preluate de pe pagina web oficială a Administrației Naționale a Penitenciarelor.⁹⁰

Diagrama Nr.38

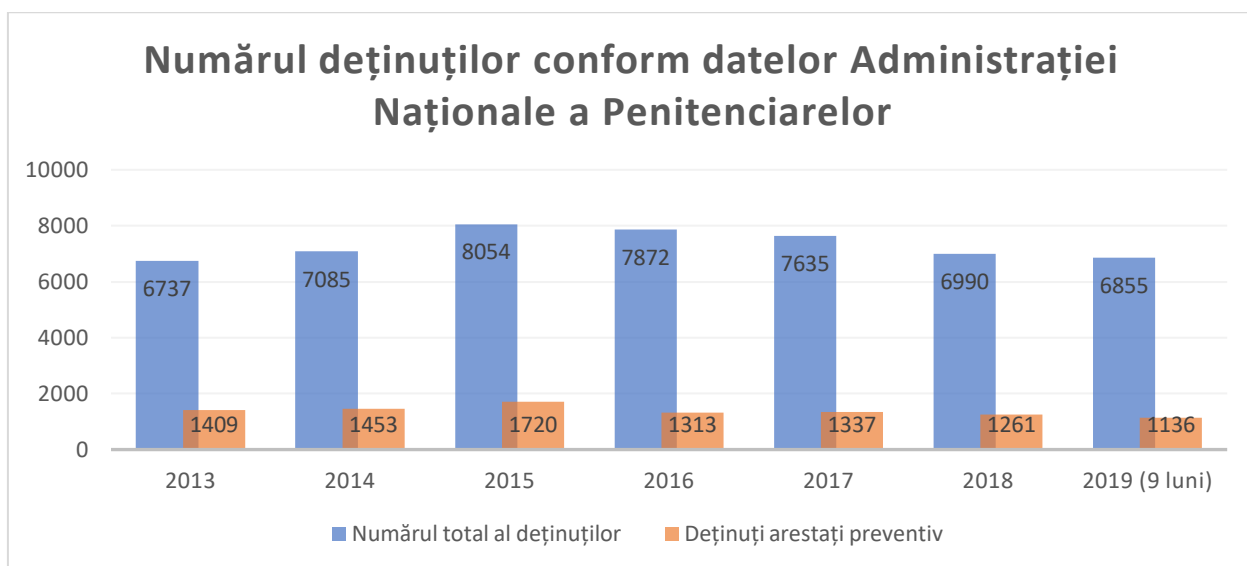

În timp ce rata criminalității este destul de constantă, având o ușoară scădere în anul 2017, s-a înregistrat o descreștere semnificativă a numărului persoanelor arestate preventiv în anul 2018 și 2019 (9 luni), în comparație cu perioadele precedente.⁹¹

⁹⁰ A se vedea <http://anp.gov.md/randomrapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant>.

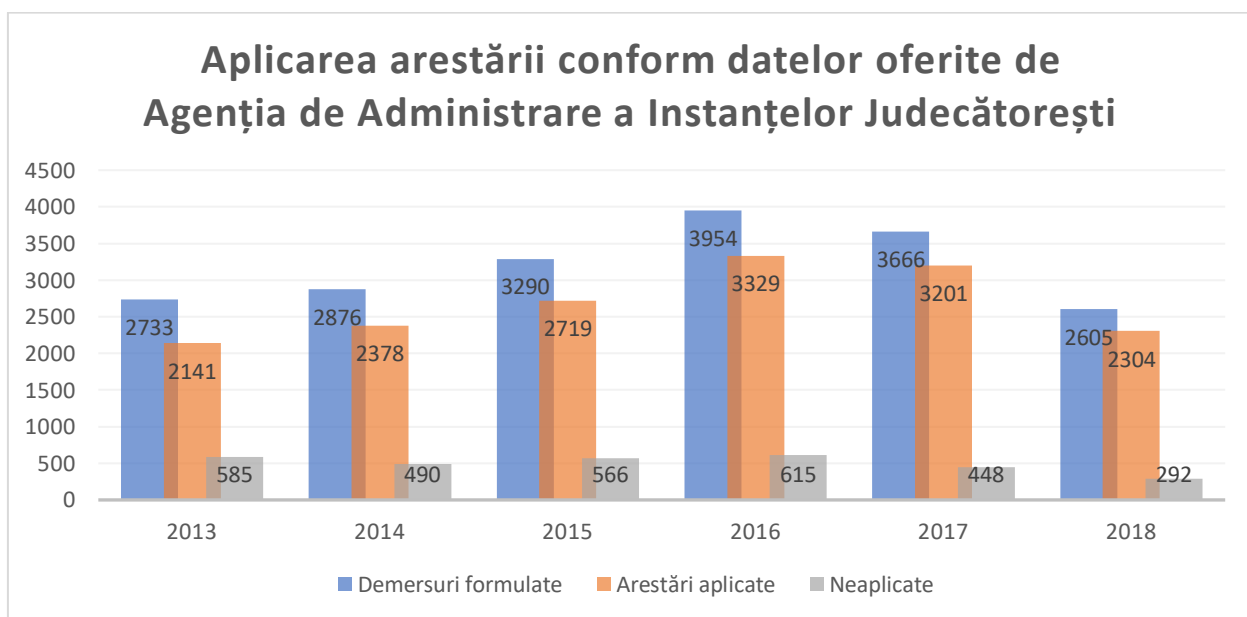
⁹¹ Cifrele includ deținuții condamnați de instanțele judecătorești de fond, împotriva cărora sentința nu a intrat în vigoare sau nu a fost notificată administrației penitenciarelor.

Diagrama Nr.39

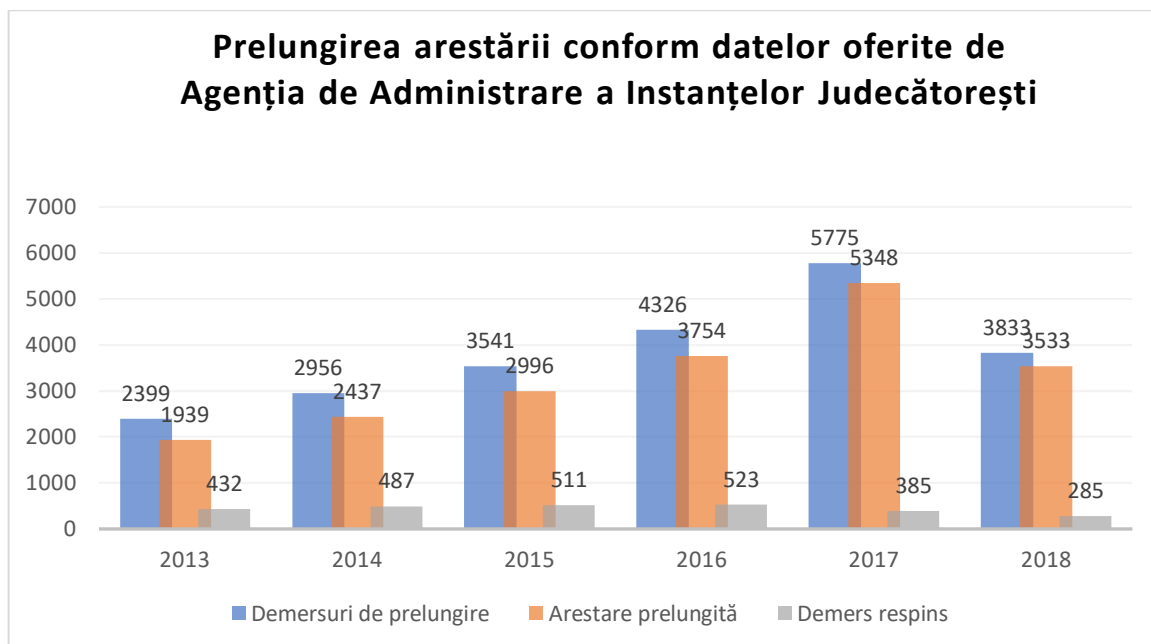
Datele privind aplicarea arestării preventive, furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești, indică o scădere semnificativă a numărului de arestări preventive aplicate, egală cu 29% în cursul anului 2018 (față de 2017), care s-a menținut aceeași în prima jumătate a anului 2019 (vezi diagrama de mai jos).

Diagrama Nr.40

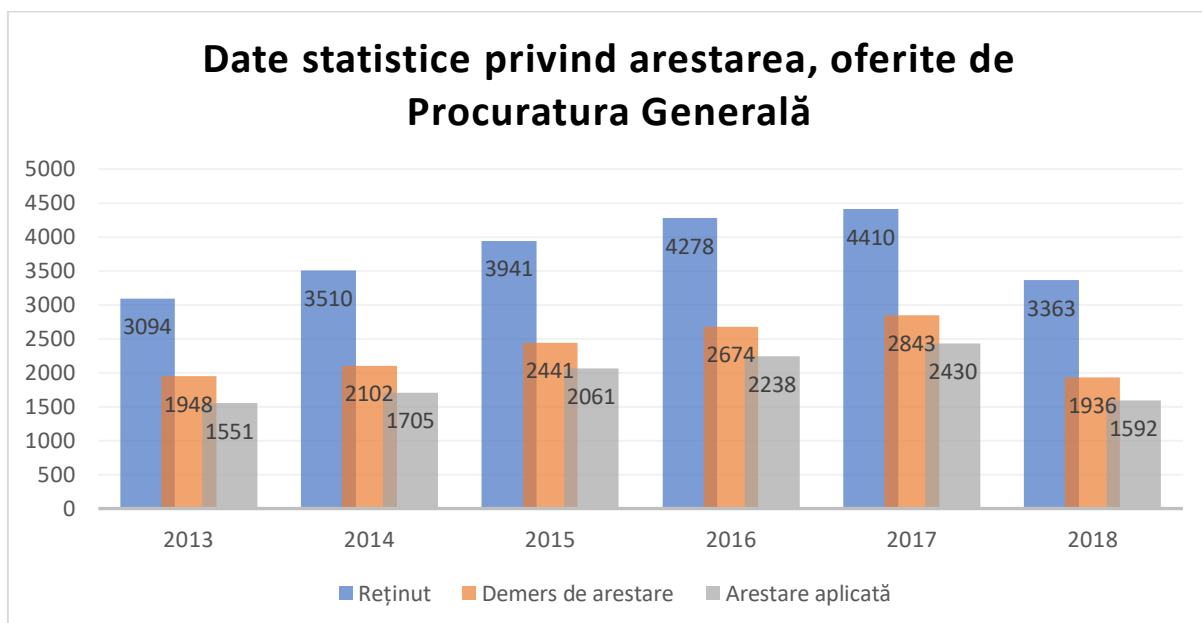
În plus, s-a înregistrat o descreștere a numărului de prelungiri ale arestării preventive. Datele sunt furnizate în diagrama următoare:

Diagrama Nr.41

Cifrele furnizate de Procuratura Generală sunt diferite, din cauza metodologiei specifice aplicată de instituție în colectarea datelor (care se referă numai la perioada de până la începerea judecării), dar confirmă, de asemenea, tendința pozitivă a scăderii numărului de arestări preventive în Republica Moldova încă de la începutul anului 2018.

Diagrama Nr.42

Reprezentanții Procuraturii au explicat în cadrul Panelurilor de discuții că această dinamică se datorează:

- schimbării politicilor aplicate de acuzare;

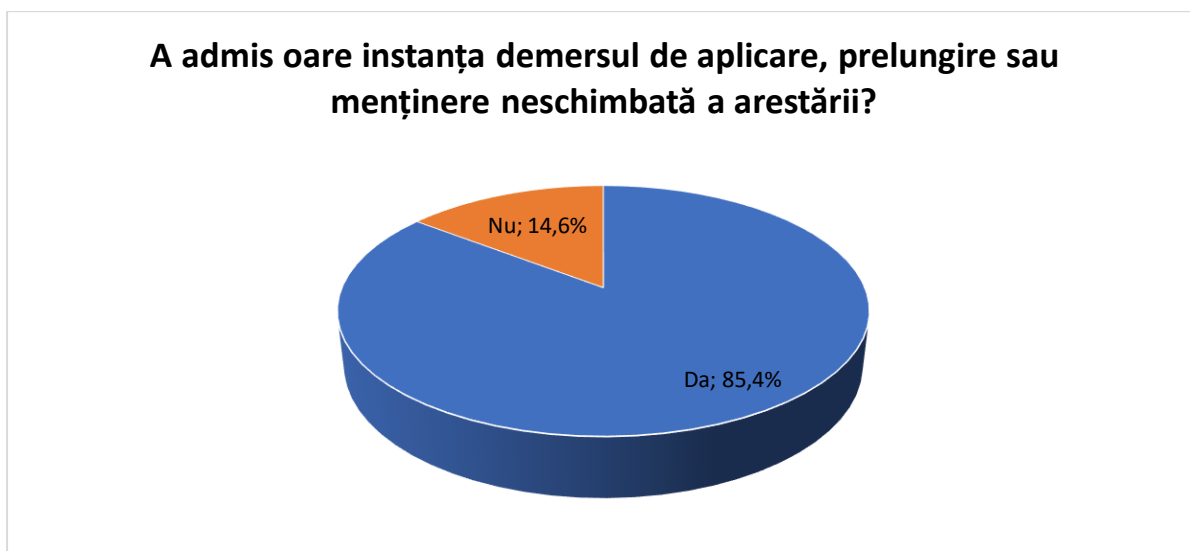
- scăderii presiunii asupra sistemului judiciar, inclusiv datorită întreruperii ingerinței forțelor politice, care se presupunea a fi exercitată prin diferite metode informale și formale.

Un parametru statistic general, care a fost abordat de Examinările și Listele de evaluare (în special, lista nr.1 cu întrebarea nr.7), a vizat ritmul în care sistemul judiciar a admis demersurile acuzării pentru a aplica, a prelungi sau a menține arestarea preventivă. Acest parametru nu este indiciu imediat și simptomatic pentru aplicarea nejustificată a arestării sau admiterea altor încălcări, dar este un indicator sugestiv pentru:

- prestația generală a părților;
- situația de ansamblu a sistemului judiciar.

Despre acest parametru s-a discutat cel mai mult în cadrul dezbaterilor și discuțiilor publice din Republica Moldova. Deliberările din cadrul Panelului de discuții, în special cele, purtate cu reprezentanții acuzării și ai sistemului judiciar, au indicat că rata demersurilor de arestare admise ar putea fi determinată de prestația procurorilor.

Diagrama Nr.43

Datele dezagregate evidențiază sprijinul absolut (100%) al instanțelor de recurs privind solicitările din partea procuraturii pentru menținerea sau aplicarea arestării. Panelurile de discuții cu avocații, mediul academic și reprezentanții societății civile au confirmat această constatare. În același timp, chiar dacă rata respingerilor de către judecătorii de instrucție din Chișinău este nesemnificativă, ea este totuși mai ridicată decât în alte regiuni al țării.⁹²

⁹² A se vedea Capitolul 2 din prezentul Raport.

Tabelul AK

A admis oare instanța cererea de aplicare, prelungire sau menținere neschimbată a arestării?		Da	Nu
Total:		85,4%	14,6%
Tipul instanței:	Curte de apel	100,0%	0,0%
	Judecătorie	84,5%	15,5%
Regiune:	Chișinău	82,6%	17,4%
	Raioane	88,9%	11,1%
An:	2013	82,3%	17,7%
	2014	83,2%	16,8%
	2015	88,7%	11,3%
	2016	84,9%	15,1%
	2017	88,6%	11,4%

În ceea ce privește cele mai recente statistici furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești și de Procuratura Generală, rata de admitere a demersurilor de prelungire, inclusiv demersul inițial, a fost de 90,5% în anul 2018, iar în prima jumătate a anului 2019 s-a ridicat la 94,2%. În același timp, aceeași rată, în conformitate cu datele statistice furnizate de Procuratura Generală, a fost de 82,2% și respectiv 88%. Datele statistice și explicațiile furnizate de către autoritățile în cauză au confirmat, încă o dată, **necesitatea elaborării și introducerii unei metodologii comune și unificate de colectare și analiză a datelor privind arestarea preventivă pentru toate instituțiile implicate în aplicarea acesteia, inclusiv prin încorporarea componentelor prezentate de această Cercetare.**

CONCLUZII GENERALE

În perioada anilor 2013-2017, **arestarea preventivă a fost aplicată excesiv în Republica Moldova** din cauza deficiențelor sistemice și a curențelor legislative, precum și a politicilor urmărite în mod deliberat de autorități, inclusiv de sistemul judiciar și acuzare.

Utilizarea arestării preventive ar putea fi redusă în mod semnificativ (printr-o administrare mai eficientă a justiției și asigurarea altor considerente relevante) **prin:**

- **renunțarea la mișcările legislative controversate și la încercările eșuate de remediere a inconsecvențelor rămase, care subminează cadrul juridic** conceput în conformitate cu cerințele și standardele de bază ale dreptului la libertate și siguranță, în special articolul 5 din CEDO și jurisprudența relevantă a CtEDO;
- **îmbunătățirea performanței sistemului judiciar și a părților în proces** în conformitate cu prevederile legislației naționale și standardelor internaționale referitoare la bănuiala rezonabilă, temeiurile arestării și alte cerințe, în special, motivarea adecvată a hotărârilor judecătorești;
- **sporirea suportului instituțional și consolidarea capacităților** profesionale ale membrilor sistemului judiciar, procurorilor și avocaților;
- **desfășurarea activităților de cercetare temeinică și analize comprehensive cu scopul de a revizui și ajusta starea de fapt privind aplicarea arestării preventive.**

Evoluțiile recente, facilitate de dezbaterile și discuțiile publice, unele acțiuni legislative, analizate și comentate în Raport, pe lângă declarațiile politice relevante făcute la mijlocul anului 2019,⁹³ în mod evident, au dus la **anumite îmbunătățiri în ceea ce privește aplicarea arestării preventive în Republica Moldova**. Este bine ca aceste eforturi să constituie **subiectul unor analize și activități de promovare consecventă a legislației și practicilor conforme cu recomandările specifice sugerate în Raport și în alte materiale ale Cercetării, precum și utilizarea Metodologiei și a instrumentelor de cercetare în alte activități viitoare.**

⁹³ A se vedea comunicatul de presă din 28.06.2019 al Ministrului Justiției privind aplicarea excesivă a arestului preventiv. <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=4&id=4407> accesat la data de 29.06.2019.

RECOMANDĂRI

Recomandările sunt grupate în blocuri cu accent principal pe domeniile de intervenție. Toate necesită intervenții concertate din partea autorităților relevante (sistemul judiciar, acuzarea și instituții ale avocaților). Ele ar trebui să cuprindă un set complex și consolidat de prevederi legislative (cu privire la elementele cadrului de reglementare), sugestii metodologice și organizaționale (în ceea ce privește remedierea practicii) și alte măsuri de consolidare a capacităților profesionale.

Intervenții legislative pentru a aborda:

- caracterul inadecvat al prevederilor legislative referitoare la dreptul apărării de a i se acorda timp și facilități semnificative pentru a-și asigura eficacitatea în setul de proceduri privind aplicarea măsurilor preventive, în special, în perioada inițială a deținerii în custodia poliției și ședințelor relevante, precum și obligația corespunzătoare a acuzării și a instanței judecătorești de a respecta acest drept;
- insuficiența clarității prevederilor legislative și a practicilor de prezentare a probelor și argumentelor relevante în ceea ce privește temeiurile arestării, caracterul lor exhaustiv și interrelația cu circumstanțele enunțate sau invocate în temeiul articolului 176 alin. (3) CPP, astfel încât acestea să nu să fie considerate ca fiind scutite de la motivarea temeiurilor prevăzute la alineatul (1) al aceluiași articol;
- referirea simplă la lipsa locului de trai în Moldova și alte două temeiuri suplimentare pentru aplicarea arestării preventive (o încălcare a măsurilor preventive anterioare și un pericol iminent pentru ordinea publică), menționate la articolul 185 alin. (2) CPP, care nu sunt tratate întotdeauna doar ca niște simple indicii ale listei exhaustive de temeiuri prevăzute în alin. (1) al articolului 176 CPP și a jurisprudenței relevante a CtEDO;
- tehnici legislative deficiente și necesitatea de a consolida prioritatea măsurilor preventive neprivative de libertate, prin stabilirea unei ierarhii clare între ele, inclusiv prin ajustarea părților articolelor relevante din CPP;
- liberarea pe cauțiune și sub control (judiciar) nu sunt prevăzute ca măsuri preventive neprivative de libertate autonome, care nu au legătură cu arestarea;
- lipsa dispozițiilor legislative specifice avansate și a infrastructurii necesare pentru a asigura utilizarea mai largă și mai eficientă (adecvată) a arestării la domiciliu, în special, în combinație cu monitorizarea electronică, cu rolul substanțial (și nu doar tehnic) atașat probațiunii. Conștientizarea de către profesioniștii din dimeniul juridic a eficienței arestării la domiciliu în asigurarea intereselor administrării justiției și atenuarea riscurilor avute în vedere la aplicarea arestării;
- limitarea inadecvată, prevăzută în prezent de Legea nr.1545/1998, privind constatarea prealabilă a unei forme de achitare sau respingere a acuzațiilor sau orice altă ilegalitate a arestării, pentru a putea solicita o despăgubire pentru o arestare ilegală;

- lipsa de măsuri suplimentare pentru asigurarea termenului rezonabil și a considerentelor aferente legate de eficiență, precum și introducerea unor politici și metodologii specifice bazate pe SAL⁹⁴ pentru asigurarea victimelor încălcărilor drepturilor omului cu remedii mai rapide.

Intervenții metodologice referitoare la practică pentru a aborda:

- nerespectarea de către instanțele judecătorești de fond și de recurs, în particular, a obligației de a prezenta o motivare adecvată privind bănuiala rezonabilă și temeiurile arestării, precum și alte standarde, inclusiv în baza jurisprudenței CtEDO, standarde aplicabile atât pentru arestarea preventivă, cât și pentru arestarea la domiciliu;
- numărul considerabil de cazuri în care procurorii și judecătorii nu aduc suficiente argumente și lipsa de competență în asigurarea fondului și a practicilor specifice de aplicare a conceptului de bănuială rezonabilă, temeiurilor arestării, dispozițiilor legislative, și cerințelor relevante din jurisprudența CtEDO;
- aplicarea insuficientă a garanțiilor minime, inclusiv egalitatea armelor, referitoare la procedurile de utilizare a informațiilor operative și a serviciilor de informații și alte cerințe aferente;
- utilizarea destul de frecventă a temeiurilor privind provocarea dezordinilor publice și protecția deținutului la aplicarea arestării preventive;
- necesitatea de a asigura ajustarea alegerii măsurii preventive la specificul infracțiunilor, personalitatea acuzatului și a altor factori, inclusiv în baza unor exemple specifice și a materialelor analitice;
- necesitatea consolidării rolului proactiv al sistemului judiciar în asigurarea unei abordări adecvate din partea părților față de cerința bănuielii rezonabile, precum și față de altele, inclusiv față de standardele bazate pe jurisprudența CtEDO aplicabile arestării preventive, precum și arestării la domiciliu;
- practica națională inadecvată în ceea ce privește sumele despăgubirilor acordate pentru arestare ilegală (cu încălcarea dreptului la libertate și siguranță);

Intervenții de consolidare a capacităților profesionale pentru a aborda:

- nerespectarea de către sistemul judiciar a cerinței de motivare a bănuielii rezonabile pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și a altor măsuri preventive;
- înțelegerea necorespunzătoare de către profesioniștii din domeniul juridic (avocați, procurori, judecători) a esenței și practicilor specifice aplicării principiului proporționalității;
- ignoranța frecventă din partea puterii judecătorești a obligației de a stabili cel puțin unul dintre temeiurile pentru motivarea arestării, cerute de CtEDO și legislația națională pentru aplicarea arestării la domiciliu, precum și pentru alte măsuri preventive;

⁹⁴ Soluționarea Alternativă a Litigiilor.

- nerespectarea ocazională a termenului legal de 3 zile prevăzut la articolul 312 alin. (2) CPP și cerința de „celeritate” în procedurile de control judiciar în conformitate cu articolele 190-195 și 308, 309 CPP;
- necesitatea de a asigura pe deplin egalitatea armelor în ceea ce privește accesul apărării la materialele utilizate de procurori pentru fundamentarea unui demers de aplicare a arestării preventive;
- utilizarea insuficientă de către avocații apărării și inacțiunea judecătorilor în cadrul deschiderii procedurale privind audierea martorilor sau examinarea altor probe directe și a standardelor relevante, care derivă din egalitatea armelor;
- cazurile izolate de nerespectare a limitărilor legale de aplicare a arestării preventive minorilor (arestați în pofida faptului că sunt acuzați de infracțiuni mai puțin grave, în timp ce această măsură poate fi folosită împotriva lor doar pentru infracțiuni grave și deosebit de grave), alte garanții aplicabile acestora (procese desfășurate fără psiholog); depunerea tardivă a demersului în instanță de către procuror (cu mai puțin de trei ore înainte de expirarea celor 72 de ore de la reținerea de către poliție); invocarea în calitate de temei a riscului de obstrucționare a anchetei după 10 luni de la arestarea preventivă; lipsa respectului față de diagnosticul confirmat de sănătate mintală și re-întemnițarea acuzatului în penitenciar;
- necesitatea unei mai bune identificări și abordări a încălcărilor-cheie ale dispozițiilor naționale și ale standardelor internaționale (dacă sunt diferite) în ceea ce privește justificarea și aplicarea arestării preventive, precum și a altor factori care contribuie la daune, inclusiv intensitatea suferinței mintale cauzate;

Intervenții specifice destinate avocaților pentru a aborda:

- lipsa de performanță a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat și a membrilor Baroului în abordarea bănuielii rezonabile și a temeiurilor arestării, precum și a altor dispoziții și standarde legislative specifice privind aplicarea arestării preventive, arestării la domiciliu și a altor măsuri preventive;
- practica discutabilă de reprezentare efectivă simultană a acuzaților, atât de către avocați care acordă asistență juridică privată, cât și din contul statului;
- necesitatea avansării sistemului și instrumentelor de control al calității pentru evaluarea prestației asistenței juridice garantate de stat, astfel încât acestea să abordeze în mod specific bănuiala rezonabilă, precum și temeiurile privării de libertate și alți parametri cu privire la aplicarea arestării preventive;

Alte intervenții pentru a aborda:

- necesitatea măsurilor de organizare relevantă, inclusiv cele referitoare la personal (în special, la nivelul instanțelor de recurs);
- lipsa tehnologiilor informaționale contemporane, inclusiv soluții de tip e-cauză/e-dosar;
- lipsa unei metodologii comune și unificate de colectare și analiză a datelor privind arestarea preventivă pentru toate instituțiile implicate în aplicarea ei.

ANEXE

Anexa 1. Metodologia de desfășurare a Cercetării privind aplicarea arestării preventive în Republica Moldova

Anexa 2. Analiza cadrului legislativ și de reglementare instituțională intern

Anexa 3. Studiu comparativ asupra arestării preventive. Practica unor state membre ale Consiliului Europei.

Anexa 4. Analiza chestionarelor aplicate în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților